

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

DOBROVOLNÁ BEZDĚTNOST
A KLIMATICKÁ KRIZE Z POHLEDU
ŽEN NAD 30 LET

CLIMATE CHANGE AND ITS EFFECT ON WOMEN'S
VOLUNTARY CHILDLESSNESS

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Markéta Vysluhová**

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.**

Olomouc

2022

Z celého srdce bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Lucii Viktorové, Ph.D. za individuální a laskavý přístup, stejně jako za mnoho odborných rad a nápadů. Moje poděkování patří i všem ochotným ženám, které se mnou sdílely své životní příběhy a téma, které bylo, pro mnoho z nich, velmi osobní. Musím poděkovat i svému příteli, jenž mi byl milující oporou v těch nejnáročnějších momentech psaní. A v neposlední řadě bych ráda vyjádřila velké díky mojí babičce, která práci nesčetněkrát četla a svojí mladší sestře, která mi byla oporou i na dálku.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „*Dobrovolná bezdětnost a klimatická krize z pohledu žen nad 30 let*“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	5
	ÚVOD	7
	TEORETICKÁ ČÁST	9
1	PROŽÍVÁNÍ KLIMATICKÉ KRIZE	11
1.1	Co je to klimatická krize?	11
1.2	Postoj společnosti ke klimatické krizi	12
1.3	Vliv klimatické krize na duševní zdraví	13
1.3.1	Enviromentální žal	17
1.3.2	Co pomáhá lidem s enviromentálním žalem?	20
2	BEZDĚTNOST	23
2.1	Rodičovství z pohledu psychologie.....	23
2.2	Vývoj bezdětnosti ve společnosti	25
2.2.1	Trend odkládání rodičovství.....	27
2.3	Nedobrovolná a dobrovolná bezdětnost	27
2.4	Důvody dobrovolné bezdětnosti	28
2.4.1	Enviromentální důvody	30
2.5	Výzkum bezdětnosti v důsledku prožívané klimatické krize	32
2.6	Pohled společnosti na bezdětné ženy	35
2.7	Dokáže dobrovolná bezdětnost „spasit“ planetu?	38
2.8	Hnutí dobrovolně bezdětných za klima	40
	EMPIRICKÁ ČÁST	43
3	VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
4	METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU	47
4.1	Typ výzkumu	47
4.2	Metody získávání dat.....	48
4.3	Metody zpracování a analýzy dat	49
4.4	Etické aspekty výzkumu	50
4.5	Organizace a průběh výzkumu	51

4.6	Reflexe výzkumníka	51
5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	53
5.1	Způsob výběru výzkumného souboru.....	53
5.2	Charakteristika výzkumného souboru	55
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	62
7	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	77
8	DISKUZE	85
9	ZÁVĚR.....	93
	SOUHRN.....	94
	LITERATURA	98
	PŘÍLOHY	109

ÚVOD

Vždy jsem patřila mezi lidi, kteří se zajímali o přírodu, udržitelnější způsob života a pociťovali, zejména na psychické úrovni, dopady rostoucí klimatické krize. Během studia na vysoké škole jsem navštívila různé přednášky na ekologická témata a zjistila, že je poměrně hodně těch, kteří přemýšlí nad budoucností v kontextu změny klimatu, včetně otázek o založení vlastní rodiny. Na studijním pobytu v zahraničí jsem dokonce absolvovala předmět *Environmental Psychology*, který mě donutil zamyslet se nad úlohou ekologických námětů v oblasti psychologie. Mezi ně patří bezesporu dopad prožívané klimatické situace na duševní zdraví jedince, a také problematika dobrovolné bezdětnosti z enviromentálních důvodů.

Po důkladné rešerši odborné literatury a jiných studentských prací, jsem došla k závěru, že téma pro-enviromentální bezdětnosti není v rámci našeho oboru dostatečně probádané. Nejspíš proto, že klimatická krize představuje pro mnoho psychologů „novou“ hrozbu, ve které nejsou erudovaní. V posledních dvou letech byla navíc jejich pozornost přesunuta zejména k dopadu COVID pandemie na duševní zdraví. Zároveň se jedná o poměrně citlivé téma a cílová populace není rozsáhlá, což jsem zjistila při hledání vlastních respondentů do výzkumného souboru.

Jelikož rodičovství spadá mezi nejdiskutovanější témata ve společnosti, je bezdětnosti věnováno spoustu empirických výzkumů, které se však v psychologii orientují na jiné důvody než ty enviromentální. Na poli sociologie se zase zabývají postojem široké společnosti vůči bezdětným jedincům. Avšak v posledních letech je bezdětnost jakožto specifická reakce na klimatickou krizi diskutována zejména v médiích (např. Guardian, New York Times).

I když se tato diplomová práce dotýká mentálního zdraví v kontextu vnímané klimatické krize, klade si za úkol prozkoumat, zda existuje souvislost mezi dobrovolnou bezdětností a prožívanou klimatickou krizí, a to konkrétně u žen ve věku nad 30 let. Celá práce proto bude psána v kontextu žen, neboť věřím, že pro ně představuje reprodukční plánování a mateřství větší téma než pro muže. Ráda bych zde však upozornila na to, že i muži mohou mít vlivem prožívané klimatické krize pochybnosti ohledně prokreace (rozmnožování).

Celá práce bude tradičně složena ze dvou částí. V teoretické části čtenáře nejprve seznámím s pojmem klimatická krize a jejím dopadem na duševní zdraví. Pozornost bude věnována zejména enviromentálnímu žalu, neboť může souviset i s rozhodnutím o bezdětnosti. Dále bude vymezena samotná bezdětnost, s důrazem na dobrovolnou bezdětnost. Detailněji bude popsána enviromentální motivace tohoto rozhodnutí, která má tendenci být společností bagatelizována a nepochopena. Jedna kapitola bude věnována i dosavadním výzkumům na dané téma.

Cílem praktické části bude čtenáři představit samotný, kvalitativně orientovaný, výzkum, jenž nám poskytne, prostřednictvím analýzy rozhovorů, vhled do prožívání klimatické krize u žen nad 30 let, které se rozhodly zůstat bezdětné (zejména) z enviromentálních důvodů.

Přestože já bych jednou ráda potomka měla, nemohla jsem si nevšimnout, že stále přibývá žen, které se z ekologických důvodů „vzdávají“ touhy po dítěti. Nejčastěji právě kvůli strachu z nejisté budoucnosti a navýšení uhlíkové stopy. Bohužel jsem také zaznamenala, s jakým nepochopením se setkávají. Osobně mi stačila diskuse, kterou vyvolala reakce na mnou zvolené téma. Nutilo mě to zamyslet se, jak se pak musí cítit dotyčné ženy?

Záměrem práce je více dostat vybrané téma do podvědomí lidí, normalizovat enviromentální motivaci bezdětných žen a poskytnout jim nejen pochopení, ale také podporu. Posláním je také zvýšit zájem psychologů o téma duševního zdraví ve spojitosti s klimatickou krizí a započít debatu nad bezdětností motivovanou enviromentálními důvody.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PROŽÍVÁNÍ KLIMATICKÉ KRIZE

První kapitola bude věnována prožívání klimatické krize, která se může promítat do reprodukčního rozhodování žen. Nejprve bude čtenáři, pro pochopení kontextu celé práce, poskytnutý stručný vhled do toho, co tento „populární“ pojem zastřešuje. Bude diskutováno, jaké dopady má změna klimatu na duševní zdraví se zaměřením na enviromentální žal, který v sobě obsahuje komplexní prožívání a v populaci se stává stále rozšířenější. Tato část bude citovat i studie, které zkoumají vztah mezi změnou klimatu a duševním zdravím.

Přesto, že hlavním posláním mojí práce je ukázat, že některé ženy mohou volit cestu bezdětného života kvůli vnímané klimatické situaci, a bývají bohužel často nepochopeny, ráda bych i okrajově nastínila, že mnohé z nich se pravděpodobně potýkají i s nepříjemnými emocemi vyplývajícími z závažnosti změny klimatu, které ovlivňují jejich rozhodování, životní styl a v některých případech i běžné fungování (např. depresivní stavy).

1.1 Co je to klimatická krize?

Klimatická krize představuje **největší eskalující hrozbu**, které lidstvo musí za svoji existenci čelit. Téměř na všech místech planety lze sledovat nepříznivý dopad této krize, která je dle vědců zapříčiněná právě lidským konáním. Podle některých je již nejspíš nevratná, i za předpokladu razantních globálních změn, které však bohužel stále nepřichází v takovém měřítku, jak je situací vyžadováno (v posledních dvou letech nejspíš i kvůli pandemické krizi). V případě, že nedojde ke snížení emisí skleníkových plynů, hrozí dle odborných dat k navýšení průměrné teploty na Zemi o 4 stupně, a to odhadem okolo roku 2100. Podle této predikce dojde k nenávratnému oteplení Země, které zásadně změní naše životy (Bologna et al., 2020; IPCC, 2014; Rieder, 2016).

Lidé stále častěji čelí teplotním výkyvům, ztrácí domovy vlivem narůstajícího množství přírodních katastrof, emigrují na bezpečnější části světa a ekosystém se doslova mění a ztrácí před očima. Lze tedy říct, že už nyní klimatická krize zásadně mění podobu našich životů, a má bezpochyby dopad nejen na fyzické zdraví, ale i na to duševní (Bendel, 2018; Moldan, 2015).

Důvodem klimatických změn je dramatický nárůst skleníkových plynů v atmosféře, jenž na naši planetě způsobují zvýšení průměrné teploty. To má za následek globální změny klimatu a výkyvy počasí, jako jsou například extrémní sucha, záplavy, hurikány a další přírodní pohromy (Buis, 2019).

V otázkách o řešení důsledků klimatické krize panují obecně dva přístupy. Prvním je **adaptační řešení**, které například zahrnuje distribuci uprchlíků z postižených oblastí, využívání dešťové vody, pěstování nových plodin v zemědělství apod. Tato opatření navrhuje modifikaci života na planetě, zasažené touto ekologickou krizí. Naproti tomu, **mitigační přístup** referuje o úpravě činností, jež mají negativní účinek na klima v souvislosti s emisí produkci. Mezi mitigační strategie je zahrnován například přechod na obnovitelné zdroje, recyklaci materiálu, změny v dopravě a další. Jedná se v podstatě o přechod na udržitelnější způsoby, s nadějí na snížení skleníkových plynů, a zastavení blížící se „ekologické apokalypsy“ (Moldan, 2015).

1.2 Postoj společnosti ke klimatické krizi

Dle mého názoru klimatická krize, stejně jako v současnosti například pandemie, patří mezi témata rozdělující společnost. Na jedné straně jsou ti, kteří situaci bagatelizují a opačně zase ti, kteří si její závažnost jasně uvědomují. Zatím však nedochází k žádným politickým opatřením, která by se života a možná i pohodlí občanů nějak dotýkala, a nejedná se tudíž o tak citlivé téma, jako je nyní například očkování proti onemocnění COVID-19.

V roce 2020 byl dokonce v české společnosti proveden průzkum s názvem Česká společnost 2020, který naznačuje, že 93 % české populace souhlasí s existencí klimatických změn, avšak závažnost situace je vnímána na základě příslušné společenské třídy. Podle webu iRozhlas má nejmenší strach z dopadu této krize zajištěná střední třída a nejvíce naopak třída, která strádá. Dále výzkum odhalil, že pouze 63 % dotázaných vnímá krizi natolik urgentní, že je vyžaduje okamžité řešení. Podle sociologa Buchtíka je přirozené, že nyní lidstvo upřednostňuje boj s pandemií, která otřásá našimi životy. Odůvodňuje to navíc i tím, že enviromentální situace na nás neútočí každý den a její zhoršování je postupné (Krawiecová et al., 2021).

Přesto, že percepce klimatu je dávana spíše do souvislosti s mladší generací, která prožívá obavy o budoucí svět, do kterého by přivedla potomky, český průzkum

namítá, že o toto téma se zajímají i starší lidé, nicméně nedisponují možnostmi, jak své názory sdílet (např. Facebook a jiné sociální sítě). Další překvapivé odhalení bylo, že ačkoli Česká republika patří k nejrychleji oteplujícím se zemím, mnoho Čechů nespojuje s klimatickou krizí problém sucha, ze kterého mají velké obavy. Na druhém místě po strachu z nedostatku vody, dotazovaní uváděli migrační krizi. Dle studie má na postoj lidí ke klimatické krizi podíl mnoho faktorů. Mezi ně patří náš životní standard (např. konzumace masa, frekvence cestování leteckou dopravou) nebo prostředí, v němž jsme vyrůstali a které nám vštěpilo hodnoty (Krawiecová et al., 2021).

Podobná studie byla v tom samém roce provedena Americkou psychologickou asociací, ve které 56 % Američanů tvrdilo, že klimatická krize představuje nejdůležitější problém lidstva. Přesto však 25 % z dotyčných neprovedlo žádnou změnu na individuální úrovni. Podle odborníků bývá častým důvodem paralýza pocity bezmoci a beznaděje, která nám brání v nějaké akci k „lepšímu“ (APA, 2020).

Přesto, že se globálně debatuje o urgenci této krize podložené vědeckými fakty, aktivita není tak velká. Proč tomu tak je?

Článek zveřejněný na BBC tuto nečinnost vysvětluje z psychologické perspektivy užíváním **kognitivního zkreslení**, které nám evolučně usnadňovalo přežití, ale současně nám komplikuje řešení dlouhodobých problémů, jakým je i změna klimatu. Z toho důvodu je pak lidstvu přirozená tendence „ignorovat“ nebezpečí, která se dlouhodobě vyvíjí nebo jsou mu vzdálená. Dochází tak například ke konfirmačnímu zkreslení, kdy dochází k výběru informací, jež jsou v souladu s našimi názory nebo optimistickému zkreslení, které filtruje negativní zprávy. Dalším zkreslením je Status Quo, jež způsobuje preferenci stávajícího stavu, i přes jeho nevýhodnost, protože lidé nemají obecně rádi změny (King, 2019). Dalším možným vysvětlením nečinnosti je tzv. **efekt přihlížejícího**, který dokazuje snížení motivace pomoci při výskytu dalších osob (Plhánková, 2004). Klimatická krize představuje hrozbu celého lidstva, tudíž i zde je zodpovědnost za řešení krize přisuzována jiným.

1.3 Vliv klimatické krize na duševní zdraví

Přestože cílem práce není mapovat dopad klimatické krize na psychiku jedince, považuji za důležité tuto problematiku čtenáři nastínit. Dle mého názoru se může duševní prožívání klimatické situace do značné míry odrážet v rozhodování o vlastní prokreaci.

Už nyní **přibývá lidí trpících psychickými obtížemi v souvislosti se změnou klimatu** a časem ta čísla nejspíš porostou (Swim et al., 2009). Je nezbytné, aby na to reagoval i obor psychologie a odborníci na duševní zdraví byli v této sféře vzdělání. Ačkoliv v zahraničí je toto téma (včetně bezdětnosti v reakci na zhoršování klimatu) do velké míry zkoumáno a přibývá stále více psychoterapeutů s tímto zaměřením, v České republice tomu tak doposud bohužel není.

Gestalt psychoterapeutka **Zdeňka Voštová**, členka Climate Psychology Alliance, je první a patrně i nejznámější odborníci, která se na tuto oblast u nás specializuje a klienti za ní přichází zejména s enviromentálním žalem. Ve své terapeutické praxi se dostává do styku i s jedinci, kteří zvažují rodičovství v kontextu klimatické krize (Vlasatá, 2019).

Podle Voštové, přednášející online na facebookových stránkách Skautského Institutu (2020), jsou nejvíce ohroženy dvě skupiny lidí. Jednu tvoří **ekologové a aktivisté**, kteří podle psychoterapeutky zřídka mluví o častém vyhoření. Přestože právě oni usilují o zvrát nepříznivého vývoje klimatu, zažívají často enviromentální žal, který jim komplikuje jejich činnost. Conroy (2019) například píše o vědcích, jež jsou svědky zániku Velkého australského bariérového útesu a popisují velké pocity zoufalství a úzkosti. Další část představují jedinci, jenž se sice nijak neangažují ve změně, ale mají **kladný vztah k přírodě**. Například u Eskymáků Inuitů byla zaznamenána zvýšená konzumace návykových látek a depresivní symptomatiky vlivem proměny jejich přirozeného životního prostředí (Ready & Collings, 2021).

Dle Comtesse et al. (2021) je nejvyšší prevalence výskytu duševní újmy kvůli změně klimatu u **domorodého obyvatelstva, farmářů a vědců**. Hoggetta (2019) tvrdí, že více ohrožení jsou i lidé vzdělání, kteří si uvědomují závažnost enviromentálních problémů a také **mladší část populace**, nejvíc konkrétně generace Z, která v této krizi vyrůstala od samého narození. Nejspíš proto, že starší lidé se nevidí v budoucnosti. Senzitivní jsou jedinci, jenž si prošli traumatickou klimatickou **katastrofou** (např. požáry v Austrálii v roce 2021) nebo s již existujícím **duševním onemocněním** (Clayton et al. (2021).

Pro účely mé práce zaměřenou na **ženskou populaci** je nezbytné uvést, že ženské psychické zdraví je obecně také více náchylné (Chen et al., 2020).

Kennedy-Williams (2022), klinický psycholog z Oxfordu, zabývající se traumatem, úzkostí a depresí, upozorňoval na riziko vyhoření a paralýzy, zejména u skupiny vědců,

výzkumníků a aktivistů. Rovněž se tímto tématem zabývá v kontextu **dětí** i jejich zoufalých rodičů, kterým doporučuje s dětmi o emocích mluvit a podporovat je v podílení se na řešení. Podle ekopsychologa Krajhanzla děti ztělesňují další citlivý článek, neboť jejich mozek nedokáže tyto tragické informace zpracovat, což může mít za následek vyvolání úzkosti (Čapková, 2019).

Stejně stanovisko zaujímá mladá aktivistka Hogan, která provádí výzkum na téma úzkosti v důsledku klimatické krize, a v roce 2019 dokonce založila Force of Nature. Toto „hnutí“ pomáhá lidem budovat resilienci a redukovat úzkost prostřednictvím využití jejich potenciálu při pomoci planetě (Taylor & Murray, 2020).

Závažnost dopadu klimatické situace na mentální zdraví dokazuje i několik **výzkumů**. Většina z nich je zaměřena na mladší generaci, která má dle odborníků Americké psychologické organizace (2021) největší riziko psychické újmy v souvislosti s klimatickou krizí.

Watts a Campbell (2020) prezentují v článku Guardian výzkum odhalující, že 47 z 82 psychiatrů zaměřujících se na dětskou a dospívající populaci v Anglii uvedlo, že stále více jejich pacientů vykazuje psychickou nepohodu v důsledku klimatické krize. Sociální média mají tendenci vyvolávat pocity strachu a současná pandemická situace tomu jenom přispívá. Psychiatricka Speedy (2021) zmiňuje, že je přirozené reagovat na tuto krizi, stejně jako kteroukoliv jinou, obavami. Jestliže však vyústí do silných úzkostí, může to mít na dotyčného závažný dopad (např. poruchy spánku, nechut k jídlu, sebevražedné myšlenky). Na stránkách Royal College of Psychiatrists vysvětluje, že negativní pocity spojené s enviromentální situací je žádoucí sdílet a lze je přetransformovat do nějaké činnosti, nejlépe prospěšné přírodě. Institut nabízí i psychologickou pomoc rodičům a jejich dětem, které jsou problematikou zasaženi. Mnoho informací je volně přístupno i na jejich internetových stránkách.

Pravděpodobně nejrozsáhlejší studie obsahovala 10 000 mladých lidí ve věku 18-25 let z 10 různých zemí a hodnotila, jak vnímají změnu klimatu a postoj vlády. Hickman et al. (2021) zjistili, že 59 % respondentů je velmi znepokojeno, více než 50 % se cítí smutných, úzkostných, našťvaných, bezmocných a vinných, a u více než 45 % se tyto pocity negativně promítají do jejich běžného života. Dále se ukázalo, že obavy z této krize významně souvisí s nečinností vlády.

V roce 2021 studie v rámci Yale Program on Climate Change Communication sledovala emocionální odezvu na klimatickou krizi a závěr odhalil že, 64 % Američanů se docela bojí klimatických změn a 25 % respondentů prožívá velké obavy. Tento univerzitní program v létě roku 2019 zjistil, že 57 % dospívajících žijících v USA se bojí klimatických změn a budoucnosti (Clayton et al., 2021).

Poslední studie, kterou bych ráda uvedla pro pochopení závažnosti dopadu enviromentálního úpadku na duševní zdraví, je od Americké psychologické asociace (2020). APA přišla se závěrem, že více než 2/3 dospělých deklaruje alespoň v malé míře klimatickou úzkost a téměř polovina dotazovaných ve věkovém rozmezí 18-34 let uvádí, že stres v souvislosti s ekologií zasahuje do každodenního fungování. Většina také zařadila do svého života udržitelnější kroky směrem k planetě, avšak častou překážkou ke změně životního stylu je absence financí, času i dovedností.

Kromě strachu z nejisté budoucnosti a smutku kvůli globálním změnám ekosystému, Clayton et al. (2021) upozorňuje na zvýšenou prevalenci **posttraumatické stresové poruchy** v zasažených oblastech (např. po hurikánu Katrina) a dopad poklesu kvality ovzduší na **kognitivní funkce**. Liu et al. (2021) poukázali na to, že zvýšená teplota působí jako stresor a zapříčiňuje tak vyšší pravděpodobnost výskytu **poruch nálad a schizofrenie**.

Swim et al. (2009) referují o tendenci lidí potlačovat **obranými mechanismy** negativní emoce pramenící z percipované klimatické situace. Jejich psychický stav se tak ale většinou časem zhoršuje, protože si pocity, které jsou signálem toho, že je něco „špatně“, neprožijí. Enviromentální žal či úzkost nepředstavují patologii, ale běžnou reakci na ohrožení, a navíc nás mohou podnítit k něčemu pozitivnímu. Je však klíčové, aby emoce nevyústily do paniky, paralýzy či začarovaného kruhu (zacyklení v myšlenkách, že neděláme věci dokonale, až nakonec neděláme nic). Prevencí je ventilace emocí, sdílení obav s ostatními a otevření problematiky ve společnosti.

Také zakladatel časopisu Ekopsychologie, klinický psycholog Thomas Doherty vysvětluje, že někteří lidé reagují na enviromentální úpadek lhostejností či dokonce popřením, neboť to jsou jedny z možných a velmi častých odpovědí na jiné krize či traumata (O'Hara, 2008).

Doherty se zaměřuje především na klimatickou úzkost (climate anxiety) a enviromentální žal, který bude čtenáři podrobněji popsán v následující kapitole.

Klimatickou úzkostí (eco anxiety) se zabývá například Glenn Albrecht a Pihkala zase klade důraz na strach, žal a vinu. V praxi se tyto pojmy zaměňují a enviromentální žal představuje pojem zastřešující celkové prožívání člověka v souvislosti s prožívanou klimatickou krizí.

1.3.1 Enviromentální žal

Nepříliš optimistické představy o budoucnosti, změna ekosystému a vědomí o drancování životního prostředí mají schopnost, v případě některých jedinců, vyvolat smutek, strach, úzkost, depresi, pocit viny, beznaděj, bezmoc a osamění. Prožívání těchto emocí může mít vliv na celkovou duševní pohodu i reprodukční plánování dotyčného.

Thanatoložka **Kris Kevorkian** (2004) enviromentální žal definovala jako psychologickou reakci na ničení ekosystému a ztráty zapříčiněné klimatickou změnou. Tato odpověď se však nevztahuje pouze na minulost, ale zároveň se dotýká i obav a anticipovaných ztrát v budoucnosti (Cunsolo & Ellis, 2018).

Podobně, Librová (2016) vysvětluje enviromentální žal láskou k přírodě, ke krajině i zvířatům. Kromě obav z budoucnosti pociťuje zasažený jedinec také smutek v souvislosti s nenávratnou ztrátou některých přírodních ekosystémů, na niž má mnohdy podíl lidská činnost. Vnímání proměny světa se nevztahuje pouze na další generace, neboť ani my už nezažíváme planetu v podobě, jakou si ji pamatujeme z dětství.

Enviromentální žal (též **klimatický žal, ekologický zármutek, ekologická úzkost**) se začal objevovat během 20. století, kdy pomalu docházelo ke změnám planety, které probouzely v lidstvu první nejistoty tykající se dalších generací. V angličtině je tento chronický strach v kontextu enviromentální „apokalypsy“ překládán nejčastěji jako *enviromental grief, eco-anxiety, eco-distress, enviromental depression, eco-trauma*.

Kevorkian (2004) vnímá podobnost mezi klimatickým žalem a žalem ze ztráty blízké osoby. Nicméně enviromentální žal není společností přijímán s takovým pochopením a dle Librové (2016) znázorňuje stigma, a možná z toho důvodu ho osoby potlačují.

Eaton (2012, citováno v Librová, 2016) upozorňuje na určité rozdíly mezi oběma druhy truchlení. V situaci enviromentálního žalu jednak cítíme vlastní vinu, a také mu čelíme ustavičně bez možnosti přestávky a regenerace naší duše. V případě úmrtí blízkého

vnímáme (až na výjimky) jeho odchod jako přirozenou součást určitého životního cyklu, zatímco ztráty v důsledku klimatické krize jsou člověkem podpořené.

Přestože v zahraničí je tento pojem předmětem výzkumů, a stále častěji se o něm diskutuje i v souvislosti s reprodukční volbou (zejména v médiích), v České republice si pod ním spousta lidí nedokáže nic představit.

U nás se enviromentálnímu žalu věnuje do velké míry **socioložka Hana Librova** z Masarykovy univerzity a **psychoterapeutka Zdeňka Voštová**, poskytující odbornou pomoc těm, jejichž duševní zdraví je enviromentální situací poznamenáno, někdy až v takové míře, že se u klientů objevují myšlenky na sebevraždu. Voštová vysvětluje, že enviromentální žal se navenek projevuje v mnoha podobách. Častý je **smutek** v souvislosti se ztrátou ekosystému i nadějí na klidnou budoucnost. Dále u dotyčných osob mnohdy dominuje **strach**, který může vyvolávat i pochybnosti v souvislosti s přivedením vlastního potomka na tento svět. Zde hraje často roli také **pocit viny** za to, jak náš způsob života přispívá k enviromentální krizi, včetně vědomí velkého množství emisí, které nový život přináší (Vlasatá, 2019).

Zejména mezi aktivisty lze pozorovat **hněv** směrem k nečinné společnosti a vládě, stejně tak jako vůči vlastním přátelům či rodině. Při prožívání **deprese** vyplývající z této bezvýchodné situace, může také docházet ke ztrátě životního smyslu a bezmoci. Někteří popisují každodenní dilemata, týkající se nákupu potravin v plastových obalech, konzumace masa či užívání dopravních prostředků (Vlasatá, 2019).

Sama terapeutka Voštová prožívala tyto obavy a na základě svých sezení u psychoterapeuta zjistila, že i přesto, že se toto téma dotýká mnohých z nás, odborníky bývá často nepochopeno, či dokonce bagatelizováno. Z toho důvodu se rozhodla této problematice, spolu se svým kolegou Bohuslavem Binkou, zabírat (Vlasatá, 2019).

Enviromentální žal bývá některými psychology na základě symptomů připodobňován posttraumatické stresové poruše. Trauma představuje nejenom destrukci planety, která už není takovou, jakou si ji z minulosti pamatujeme, ale také zahrnuje ohrožující vize budoucnosti. Craps (2020) hovoří o tzv. „**pretraumatu**“. Klimatická krize nepochybně pro mnoho lidí znamená, stejně jako kterékoliv jiné trauma, něco nepředvídatelného, progresivního a co se vymyká naší kontrole.

Klimatolog Steve Running (2007), jenž přednášel v různých amerických státech o klimatické krizi vyzoroval různé druhy reakcí a popsal tak **pět fází klimatického žalu**,

kteřé vycházejí z teorie švýcarské psycholožky Kübler-Rossově a jejích etap truchlení nad úmrtím blízké osoby.

První fází je **popírání** klimatické krize a sejmutí viny z lidstva. Poté přichází emoce **hněvu** v důsledkú vnímání ohrožení dosavadního způsobu života v blahobytu a vztek vůči stranám, které klimatickou krizi vyzdvihují (např. aktivisté, vládní ekologická nařizení apod.). Další fáze znázorňuje **smlouvání**, kdy si člověk začne krizi postupně připouštět, ale hojně užívá obranných mechanismů (např. říká si, že vědci něco vymyslí; lidé budou mít méně dětí). Dotyčným však začne postupně docházet závažnost situace, jejich optimismus a plány do budoucna se vytrácí, a dochází k **depresivní** epizodě. Po nějaké době dochází ke smíření, rezignaci a **přijmutí** situace.

Poslední fáze je podle Vořtové nedílnou součástí psychoterapie. V tomto okamžiku totiž dochází k akceptaci a nalezení způsobu života navzdory vratké budoucnosti. Jedinec přestává být „otrokem“ svých emocí a má vybudované způsoby zvládnání této krize. Zároveň dochází k časté participaci na řešení problému a změně životního stylu i hodnot.

Podle americké klimatické psycholožky Davenport (2017) se jedná o smutek „zanedbávaný“, a to kvůli neznalosti většiny a mechanismu popření, který zde vzniká v obranné reakci na ohrožení, které klimatická krize reprezentuje. Jedinci trpící těmito symptomy bývají často „nálepkováni“ jako emočně labilní, přecitlivělí a mohou být dokonce osočováni ze zveličování situace a vytváření paniky.

Macy (1995) hovoří o tom, že lidé mají tendenci **pochybovat** o klimatických změnách kvůli neinformovanosti, nevědomosti, a hlavně neviditelnosti rizik. Dle mého názoru, představuje klimatická krize pro spoustu Čechů „nafouknutou bublinou“, které příliš nevěří, neboť nedisponují adekvátními informacemi a náš stát (zatím) není zmítán velkými klimatickými změnami, až na zvýšenou míru sucha v období léta. Dalším způsobem je **popírání** jakýkoliv nepříjemných pocitů týkajících se úpadku na planetě a zaměstnání každodenním chodem života. Tento postoj „nic se neděje“ figuruje jako takový obranný mechanismus.

V návaznosti na to je podstatné, aby se tato problematika dostávala i do řad českých psychoterapeutů. Podle Vořtové se bude populace zasažených lidí stále navyšovat, což naznačují i výsledky různých celosvětových průzkumů. Některé z nich diskutují také o vlivu enviromentálního žalu na prokreaci. Například v Austrálii 87 % z 6500 oslovených žen uvedlo, že pociťují strach a úzkost v souvislosti s klimatickou hrozbou

a dokonce 33 % z nich zvažuje, zda mít potomka (Australian Conservation Foundation, 2019).

Mezi nejznámějších zahraniční studii, zkoumající prožívaný klimatický žal, patří porovnávání **kanadských Inuitů z Nunatsiavutu a australských farmářů**. Přestože obě skupiny žijí v rozdílných životních podmínkách, mají společnou jednu zásadní věc – silné pouto k přírodě, na které je závislý i jejich život. Avšak krajina na obou místech se vlivem změny klimatu za poslední roky značně změnila. Inuité, přezdívaní jako lidé ledu, mají po generace v identitě otisknutý rybolov a putování po zamrzlé krajině. Na druhé straně, farmáři zase nejsou schopni pěstovat plodiny, neboť Austrálie čelí dramatickému suchu a požárům. Výzkumníci **Cunsolo a Ellis (2018)** provedli s obyvateli těchto míst kvalitativní rozhovory a odhalili tři podoby enviromentálního žalu. První vyplývá z fyzické újmy ekosystému jako je zánik druhů a proměna krajiny. Zde je uváděn pojem *solastalgia*, jakožto stesk po původní podobě domova před známkami klimatických změn (Albrecht, 2007, citováno v Cunsolo a Ellis, 2018). Další je smutek kvůli ztrátě identity a znalosti, která byla předávána z generaci na generaci. Jak mohou být Inuité dále nazýváni lidé ledu, když se led vytrácí? A proč by australští farmáři dále předávali svým dětem zkušenosti s pěstováním plodin, když vyprahlá půda toho nebude schopna? Třetí kategorii nakonec tvoří smutek v souvislosti s nepříznivou budoucností, která přinese další bolestivé změny.

1.3.2 Co pomáhá lidem s enviromentálním žalem?

V předchozích kapitolách jsem se snažila čtenáři představit, jaký důsledek může mít klimatická krize na psychickou pohodu jedince. Obecně se mluví o enviromentálním žalu, jenž v sobě zahrnuje široké spektrum pocitů. Mezi nejvíce rizikové skupiny patří i ženy, u nichž se to může promítnout také do reprodukčního plánování a rozhodování. Zároveň bylo uvedeno, že enviromentální žal znázorňuje přirozenou lidskou reakci a je pouze otázkou, do jaké míry ho dotyčný bude zvládat a jaké intenzity bude dosahovat.

Librová (2016, 82) zdůrazňuje, že: „*bolest nesmí být popřena, v izolaci člověka paralyzuje, přináší hněv.*“ Emoce spojené s žalem mají být prožity, nikoli potlačovány, stejně jako je tomu u pocitů jiných. Rovněž uvádí, že lze enviromentálním žalem podnítit zasaženého ke zralým obranám, jež nahradí ty nezralé. Člověk tak může být například motivován k určité **akci v prospěch planety**. Altruistické rozhodnutí nezatížit planetu potomkem produkující další emise je jedním z nich.

Psycholožka Voštová zase upozorňuje na to, že pokud je žal potlačován, může to vést k psychosomatickým symptomům či depresivním stavům. Při práci s klienty využívá zejména prvků gestalt **psychoterapie** a klade důraz na dialogický vztah. Velký důraz je kladen na empatii, naslouchání a hledání cest sebedopory. V terapii nejsou opomíjeny i sociokulturní či politické oblasti, ve kterých klient žije. Například v otázkách environmentální bezdětnosti to hraje významnou roli. Psychoterapeutka užívá techniky podporující zvládnání vlastních emocí a bytí v přítomném okamžiku (praktikování mindfulness) nikoli v minulosti a budoucnosti často evokující žalem. Cílem psychoterapie není klienty přesvědčit o tom, že problém neexistuje, ale naopak ho přijmout, pochopit a naučit vyrovnat se s pocity a myšlenkami, které zasažený jedinec prožívá za účelem normálního fungování v životě (Vlasatá, 2019).

Psychoterapeutka popisuje, že způsob, jakým se s environmentálním žalem vyrovnáváme se odvíjí od individuálního duševního nastavení. Tedy pokud má například někdo tendenci reagovat na jiná ohrožení hněvem, je pravděpodobné, že tomu tak bude i v kontextu klimatické krize. Stejně tak, pokud má někdo spíše optimistický pohled na svět, bude ekologické depresi a úzkosti podléhat méně pravděpodobně. Role v prožívání se také odráží v našich životních prioritách, příběhu, individuální resilienci a zdrojích.

Kromě terapeutických sezení, si může člověk postižený environmentálním žalem najít vlastní způsoby zvládnání. Podle Voštové je účinné zapojit se do **podpůrné komunity lidí**, kteří sdílí stejné pocity. Pozitivní dopad vztahů potvrzuje i Ready a Collings (2021), jež udávají větší psychickou pohodu u Inuitů, kteří žijí v komunitě s ostatními. Truchlení může rovněž determinovat k jakékoliv **pro-environmentální aktivitě**, ať už na globální či lokální úrovni. Zde však Voštová upozorňuje na nastavení vlastních hranic a nepřehlcení, aby nedošlo k vyhoření. Další strategií, která je i dalšími odborníky doporučována, je **pobyt v přírodě**, který má antidepresivní účinek (Skautský institut, 2020).

Rovněž autoři (Clayton et al., 2021) brožury Americké psychologické asociace o Duševním zdraví a klimatické krizi navrhuje lidem s klimatickým žalem nepřihlízet a zahájit nějakou pro-environmentální činnost, která může inspirovat ostatní. Důležité je však stanovit si reálné cíle a oceňovat i malé kroky směrem k planetě a neshazovat je, protože jinak se dotyčný dostane do paralyzujícího kruhu. Navíc by mělo docházet ke stanovení priorit, do kterých chceme investovat (např. náš čas a energii, peníze). Současně je nesmírně důležité, aby v rámci **psychohygieny** docházelo k přestávkám od této akce

a vlastnímu odpočinku. To obsahuje i **odstup** od veškerých **informací**, které mohou postižené zahltit a prohloubit negativní prožívání. Kromě již zmíněného autoři doporučují nastavení zdravé **rutiny**, protože o planetu lze pečovat pouze v případě vlastního zdraví. Ta by měla zahrnovat i fyzickou aktivitu a pravidelný kontakt s přírodou.

V poslední řadě bych zmínila jméno Viktora Frankla, jenž je často spojované s překonáváním těžkostí. Troufám si tvrdit, že klimatická krize, které čelíme, představuje příležitost k vlastnímu růstu a nalezení životního **smyslu**, který nám možná doposud „utíkal“. Tato hrozba nás dokáže mnohému naučit, stejně jako aktuální pandemie.

Se stoupajícím počtem jedinců potýkajících se s enviromentálním žalem, je podle hlubinné ekoložky Macy (1995) nezbytná zejména **akceptace** tohoto **tématu společnosti**. Nemělo by být bagatelizováno, ale naopak posuzováno ho vážně. Postižené osoby by měli mít dojem, že pocity mohou verbalizovat a naleznou pochopení a naleznou odbornou pomoc. Nemělo by jít o společenskou tabu.

V reakci na nárůst zasažené populace je patrná snaha na odborné půdě o změnu. Spousta psychologů, psychiatrů a asociací začíná vytvářet veřejně dostupné materiály, které mohou být lidem zasaženým proměnou klimatu užitečné. Mezi nejznámější patrně patří manuál Americké psychologické asociace s názvem *Mental Health and Our Changing Climate* (vlastní překlad: Duševní zdraví a změna klimatu), dále v Austrálii vznikla brožura *Coping with Climate Change Distress* (vlastní překlad: Zvládání stresu z klimatické změny). Další důležitá příručka vznikla pod Aliancí klimatických psychologů a nese název *Handbook of Climate Psychology* (vlastní překlad: Příručka klimatické psychologie).

V první části teoretické sekce diplomové práce jsem čtenáře seznámila s možností dopadu klimatické krize na mentální zdraví. Bylo vysvětleno, jak se projevuje často vyskytující se enviromentální žal zastřešující prožívání enviromentální situace, a navíc jaké způsoby zvládací a protektivní faktory jsou funkční. Nadále byly uvedeny rizikové skupiny, mezi nimi jsou i ženy a děti. Tento fakt se může promítat do volby žen o dobrovolné bezdětnosti, o které je zbytek teoretické části.

2 BEZDĚTNOST

Další polovina teoretické části bude věnována samotné dobrovolné bezdětnosti a enviromentálním důvodům. Pro komplexnost tématu bude čtenáři nejprve stručně představen pojem rodičovství (resp. mateřství), spolu s jeho proměnou v čase, včetně trendu pozdního mateřství.

Poté bude vymezen rozdíl mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností, včetně důvodů pro oba druhy bezdětnosti. Důraz bude kladen na bezdětnost nedobrovolnou a enviromentální faktory tohoto rozhodnutí. Čtenáři bude popsán postoj široké společnosti k ženám, jež se rozhodly být z ekologických důvodů bezdětné, a jak se tato sociální percepce může odrážet na ženské psychice. V závěru budou stručně představena hnutí bezdětných jedinců za klimatickou krizi a také bude na základě studií zkoumáno, zda uhlíková stopa vyprodukovaná novým životem představuje takovou zátěž pro životní prostředí.

Jedna kapitola této teoretické části bude věnována i výzkumům dobrovolné bezdětnosti v důsledku klimatické krize. Většina zdrojů však bohužel vychází z médií, neboť ve vědecké sféře je toto téma stále „v plenkách“.

V kontextu nedobrovolné bezdětnosti dominují zejména psychologické studie zkoumající účinek neplodnosti na duševní zdraví (nejčastěji u populace žen). Naopak dobrovolná bezdětnost je populární hlavně na poli sociologie a ohniskem výzkumu je sociální vliv na fenomén bezdětnosti, a především postoj většinové společnosti k bezdětným jedincům (např. výzkumy Haškové, Sobotky, Kreyenfeld a Konietzka atd.).

Dobrovolná bezdětnost z pohledu psychologie je obecně více zkoumaná v zahraničí než u nás, stejně jako důvody bezdětnosti vyplývající z prožívané klimatické krize.

2.1 Rodičovství z pohledu psychologie

Rodičovství pravděpodobně představuje jeden z životních milníků, které jsou většinou společností očekávány, stejně jako třeba nalezení životního partnera či vstup do manželství. Myslím, že v některých z nás je ještě stále zakotveno, že dítě je smyslem lidské existence a určuje to, zda žijeme šťastný a naplněný život.

Motivací k rodičovství může být touha po zachování **vlastních genů** a odkazu, stejně jako příležitost k vlastnímu **růstu**. Z pohledu psychologie Abrahama Maslowa lze na rodičovství nahlížet přes uspokojování **potřeb** sounáležitosti, uznání, seberealizace a možná i jistoty na stáří (Plháková, 2004). Eriksonova teorie obsahující vývojové stádium **generativa** (reprodukce) vs. stagnace předkládá rodičovství v kontrastu s bezdětností. Tento konflikt v období střední dospělosti naznačuje potřebu starat se, vychovávat, předávat a „být užitečný a potřebný“ (Langmeier & Krejčířová, 2006). Z mého pohledu jsou však tyto názory příliš nereflektují současnost, neboť stagnaci v životě může pro některé jedince reprezentovat právě vlastní potomek (např. nemožnost kariérního růstu kvůli mateřské dovolené).

Matějček (1989) vysvětluje, že nejdůležitější aspekt rodičovství ztělesňuje samotná **citová vazba** k dítěti. Podle psychologa potomek přispívá k naplnění psychických potřeb rodiče. Mezi ně se řadí například **stimulace, smysluplný svět, životní jistota, identita a otevřená budoucnost**. Dítě také bezpochyby představuje **zdroj radosti a lásky**.

Letherby (2002) udává, že „mít dítě“ představuje přirozenou potřebu každého člověka. Tento postoj stále dominuje i ve většinové společnosti a na ženy, jež se dobrovolně rozhodnout nestát matkou, je tak pohlíženo zaujatě a spíše negativně. Zejména tedy generacemi, které zastávají tradiční hodnoty rodiny. Podle Maříkové (2006) je dítě vnímáno jako jakési „ženské poslání“, a možná i proto v otázkách potomků panují genderově nevyvážené pohledy na muže a ženy. A tak je zpravidla u žen rozhodnutí o bezdětnosti méně přijímáno a chápáno, stejně jako je více viditelné a diskutované (Hašková & Zamykalová, 2006). Peterson (2015) to potvrzuje a vysvětluje, že slovo žena a matka se staly synonymem, a na ženu je tak apriori nahlíženo jako na matku, což může u bezdětné ženy vyvolat pocity vlastního selhání a neúplnosti v identitě.

Na reprodukčním rozhodování se podílí mnoho faktorů. Hašková (2009) popisuje **situační faktory** (např. zdravotní stav, kvalita partnerského vztahu), **ekonomické faktory** (např. finanční zázemí, bytové podmínky) a **ideové faktory**, jež prezentují postoje, hodnoty, přesvědčení či zájmy (např. touha po svobodě, postoj k dětem, přesvědčení o svých rodičovských schopnostech, vnímání genderových stereotypů apod.). Na základě závěrů studie Kyzlinkové a Šťastné (2016) je patrné, že aspirace po rodičovství je poznamenána vlastními zkušenostmi z dětství. Mezi faktory negativně ovlivňující rozhodnutí patří například i rozvod rodičů či absence sourozenců.

Na závěr této kapitoly bych ráda zdůraznila že, i když tato diplomová práce bude několikrát dítě vztahovat k emisnímu zdroji zátěže, není cílem, jakkoliv znehodnotit hodnotu mateřství ani radost, kterou potomek svým rodičům přináší. Navíc na rodičovství totiž můžeme nahlížet z pohledu ekologického přínosu. Dítě přejímá od svých rodičů hodnoty a vzorce chování, které mohou být planetě přínosné. Tato skutečnost je často užívána i v argumentech, proč by lidé s pro-environmentálním chováním a pozitivním vztahem k přírodě neměli volit strategii bezdětnosti, ale naopak šířit svoje „prospěšné“ geny skrze vlastní potomstvo (Bílek, 2021).

2.2 Vývoj bezdětnosti ve společnosti

Téma bezdětnosti začalo historicky vynikat na přelomu 19. a 20. století, s příchodem antikoncepčních metod a stěhováním rodin do měst (Boček et al., 2021). Haškovcová (2019) upozorňuje, že celková modernizace také přinesla navýšení ekonomických požadavků na dítě a percepci potomka jako velké investice, a to nejen finanční, ale i časové.

Ke zvýšení míry bezdětnosti došlo podle Haškové (2009) nejen v důsledku nového způsobu života a hodnot, ale také světových válek a hospodářské krize. V poválečném období byl zaznamenán opětovný nárůst plodnosti. Zatímco v západním světě získával na popularitě trend odkládání manželství i mateřství, v zemích východního bloku (tedy i v tehdejší Československu) tomu bylo přesně naopak, neboť socialismus nahlížel na rodinu tradičním způsobem.

Na území současné České republiky byl typický model rodiny se dvěma dětmi. V období komunistického režimu se míra bezdětnosti pohybovala podle Rychtaříkové (2002) na pouhých 5 %, která se však s blížící revolucí přiblížila evropskému průměru 20 % (Haškovcová, 2019).

K transformaci hodnot došlo na našem území až s pádem komunistické strany v roce 1989, kdy se po více než 40 letech lidem otevírají nové možnosti a sílí touha najít smysl i mimo rodinný život. V důsledku této společenské proměny klesá sňatkovost, rodiny získávají jinou podobu (Hašková, 2009; Kučera, 2008).

Česká republika začala známky druhé demografické tranzice vykazovat až od poloviny 90. let, kdy na jednu ženu připadalo 1,3 dítěte, což nás řadilo mezi země s nejnižší plodností. Věk prvorodiček se navyšoval kvůli trendu odkládání mateřství,

míra porodnosti klesla a v populaci tak začal růst poměr bezdětných párů, což přirozeně vyvolávalo různé společenské diskuse (Hašková, 2009). Tento přechod přináší dle Haškovcové (2019) větší individuální svobodu a vymanění z tradic, které v jistém smyslu svazovaly život. Lze pozorovat, že jedinec už není definován rodinou, ale do popředí se dostává vzdělání a kariéra, což potvrzuje i Hašková (2009), která ve své knize Fenomén bezdětnosti uvádí, že mezi ženami ve věku 30 let je bez dětí 30 % s vysokoškolským vzděláním a pouze 9 % manuálně pracujících. Více vzdělané ženy touží po seberealizaci v kariéře a častěji tak mateřství posouvají nebo ho vlivem jiných priorit odmítají.

Obecně je tedy nárůst bezdětnosti v moderní společnosti odůvodňován odklonem od tradičního života k hodnotám individualismu, který se promítá do všech aspektů lidského bytí. Keller (2007) tvrdí, že osoby žijící ve vysoce průmyslových státech se oddalují komunitnímu způsobu života a utvářejí menší společenské útvary, které už však postrádají tradiční jistoty a vazby. Z enviromentální perspektivy se dle Librové (2010) jedná o velmi neekologický krok. Štěpení tradičních velkých rodin má negativní dopad na planetu kvůli větší spotřebě energií a celkově špatnému hospodaření s potravinami a materiálními věcmi. Zdá se, že tuto skutečnost vnímá spousta ekologicky zaměřených lidí. Někteří proto směřují k návratu komunitního způsobu života, v němž si budou členové pomáhat a pěstovat jídlo.

Na základě údajů Českého statistického úřadu, dle českého Sčítání lidu, domů, bytů provedeného v roce 2011, dominuje v České republice stále model dvoudětné rodiny. Nicméně ve věkové skupině 25-29 let se zvýšil podíl žen bez dětí, a to ze zhruba 15 % (sčítání z roku 1991) na 60 % (Kurkin, 2019). Podle Českého statistického úřadu (2021) se v letech 2019-2020 na území České republiky narodilo jedné ženě v průměru 1,71 dítěte. Přestože pád komunismu snížil úroveň plodnosti, od roku 2000 byl zaznamenán rostoucí trend. Nicméně ani takto vysoká hladina plodnosti neřeší problematiku stárnutí populace. K tomu by bylo třeba, aby na jednu ženu připadalo alespoň 2,1 dítěte.

Prognózy Českého statistického úřadu (2021) ukazují, že mezi ženami ve věku 30-40 let bude až 18 % bezdětných. Hašková (2009) tvrdí, že ve státech střední a východní Evropy bude bezdětnost narůstat, neboť přibývá bezdětných a také těch, kteří si pořizují jedno dítě. Nejvyšší je například v Německu, Rakousku a Švýcarsku.

2.2.1 Trend odkládání rodičovství

Současná doba plná svobody a možností se u některých žen promítá i do rozhodování o založení rodiny. Český statistický úřad (2021) udává, že průměrný věk prvorodiček je nyní 29,2. Některé ženy dávají přednost vlastní seberealizaci (nejčastěji ve vzdělání a kariéře) a sdílí tendenci posouvat rodičovství do pozdějšího věku.

Trend pozdního rodičovství podporuje i moderní proměna a křehkost partnerských vztahů, jenž bývají v mnoha případech založeny na větší osobní svobodě. Spousta žen dává přednost společnému soužití (kohabitaci) před manželstvím anebo nenašly toho „správného“ partnera pro založení rodiny. Vzhledem k ekonomické náročnosti, která se s příchodem nového člena rodiny pojí, některé páry čekají na větší finanční stabilitu (Hašková, 2009).

Dle některých odborníků je pravděpodobné, že tato skutečnost přispívá k nárůstu nedobrovolné bezdětnosti, neboť úspěšnost a kvalita reprodukce závisí na věku ženy. Po 35. roce ženy je prokazatelné snížení plodnosti a současně roste větší rizikovitost zdravotních komplikací (Šilhová & Stejskalová, 2006).

2.3 Nedobrovolná a dobrovolná bezdětnost

V anglickém jazyce je pro nedobrovolnou bezdětnost užíváno „*childless*“, jenž naznačuje, že chybí něco, co je chtěné a běžné. Konotace je tu tedy spíše negativní. Naopak u dobrovolné bezdětnosti je přívlastek „*childfree*“, který má naopak zdůrazňovat kladný význam bezdětného života, ve kterém žena o nic nepřichází, a naopak je se svojí volbou spokojena (Blackstone, 2014).

V případě nedobrovolné bezdětnosti si žena přeje biologické dítě, ale z různých důvodů, nejčastěji zdravotních, je snažení neúspěšné (Hašková, 2009). Podle Vetruby (2008) je v ekonomicky vyspělých státech neplodných 10-15 % párů, a to buď z biologických, psychogenních či sociálních příčin. V České republice je dle Jarošové (2011) neplodných zhruba 20-25 % párů.

Naopak ženy, jež netouží, z různých důvodů, na svět přivést potomka, zůstávají dobrovolně bezdětné. Hovoříme zde o určitém myšlenkovém nastavení, přesvědčení či postoji k mateřství. Nicméně rozhodnutí nemít dítě nemusí být trvalé, a může se vlivem různých faktorů změnit (např. vliv partnera či „tikot biologických hodin“). Někteří

dobrovolně bezdětní jedinci mohou rovněž volit cestu pěstounské péče či osvojení dítěte (Hašková, 2006). Boschman (2007) do této kategorie řadí i ženy, které odkládají mateřství do vyššího věku, kde už je však jejich reprodukční schopnost značně ovlivněna a ony zůstávají bezdětné.

Nedobrovolná bezdětnost je sociálně akceptovatelná ve větší míře než vlastní rozhodnutí dítě nemít. Nicméně i téma dobrovolné bezdětnosti je v české společnosti stále více detabuizováno, především kvůli mediální osvětě. Například v říjnu roku 2020 vzbudil zájem rozhovor v DVTV s Veronikou Šrubařovou, zakladatelkou hnutí No Kidding Czech.

Obecně bývá biologické rodičovství u bezdětných většinou nahrazováno jiným druhem smysluplné a prosociální činnosti. Bezdětní se rádi věnují dobrovolnické činnosti, přispívají finanční příspěvky, podílí se na realizaci různých programů apod. Stejně tak se nezřídka kdy starají o životní prostředí, zvířata, rostliny. energii i čas věnují i vztahům, kterými ve svém životě disponují.

2.4 Důvody dobrovolné bezdětnosti

V ekonomicky vyspělých státech obecně roste počet dobrovolně bezdětných. Odpovědí na to, proč tomu tak je, se stává diskutovaným tématem. Mezi výzkumy dobrovolné bezdětnosti dominují zejména sociologické studie, která se zaměřují především na motivaci dobrovolně bezdětných jedinců. Většina z nich se orientuje na ženský vzorek, neboť reprodukce je spojována především s ním (Hašková, 2009).

Důvody dobrovolné bezdětnosti u žen zkoumala Sharon Houseknecht (1987), americká socioložka, která je seřadila následovně dle četnosti výskytu.

- absence rodičovských povinností
- prostor pro seberozvoj a seberealizaci
- lepší podmínky pro stěhování a změnu prostředí
- lepší kvalita manželství
- větší šance v kariéře
- finanční důvody
- **strach z přelidnění planety a populačního růstu**
- negativní vztah k dětem
- negativní zkušenosti z vlastního dětství

- nedůvěra ve své rodičovské schopnosti
- strach z porodu a jeho důsledků
- **strach o dítě v kontextu globálních problémů** (např. klimatická krize)

Mezi nejčastější „neenvironmentální“ motivy dobrovolné bezdětnosti dle výzkumů spadá absence náklonnosti k dětem, touha po vlastní svobodě, ženský strach z psychických i tělesných proměn zapříčiněných těhotenstvím, porodem a celkově mateřstvím, včetně často uváděného strachu ze samotného porodu (Agrillo & Nelini, 2008).

Česká socioložka Hašková (2009) ve své publikaci *Fenomén bezdětnosti* přichází s následujícími teoriemi vysvětlující nárůst bezdětných jedinců. Kapitola *Vývoj bezdětnosti ve společnosti* poukázala na odklon od tradičního života k modernímu, ve kterém hrají ústřední hodnoty zejména seberealizace a individualismus. O této komplexní společenské proměně a jejich hodnot pojednávají i teorie individualizace a kulturní změny a teorie sociální anomie. Dále socioložka ve svém díle uvádí teorii racionální volby, podle níž se lidé rozhodují v otázce rodičovství na základě vnímaných nákladů na dítě.

Podle teorie hodnoty dětí a redukce nejistoty má na touhu po vlastním potomkovi vliv přisuzovaná váha vnímaných hodnot, které potenciální dítě přináší. Podle psychologů a manželů Hoffmanových se jedná například o zdroj zábavy, pocit nesmrtelnosti, status dospělosti atd. Navíc z psychologické perspektivy máme v sobě zabudovanou homeostatickou tendenci. Někteří mohou vnímat rodičovství jako cestu k redukci prožívané životní nejistoty a nespokojenosti (např. neharmonický partnerský vztah, nenaplněná kariéra), a to zejména v případě, pokud nenacházejí jiný zdroj této redukce.

S rostoucím vlivem technologií se na rozhodování o rodičovství podílí i teorie sociálních sítí, kde může docházet ke srovnávání s druhými (např. snaha o synchronizaci, posouvání zakládání rodiny do vyššího věku). V poslední řadě Hašková (2009) postuluje teorie genderové spravedlnosti, která vysvětluje, že ve společnosti stále převládají stereotypy v ženských a mužských rolích a s nimi i dané povinnosti a chování v tématu výchovy potomků. Od žen se tak více než od mužů očekává naplnění role pečovatelky, což může některé od mateřství odrazovat.

Na volbě „mít či nemít dítě“ participuje spousta faktorů (osobních, ekonomických, sociálních apod.). Nejčastěji se páry rozhodují na základě vlastního příjmu, věku, vzdělání, osobnostních rysech, životních hodnotách, víře, přesvědčení o genderových rolích

a tak dále (Ajzen & Klobas, 2013, citováno v Helm et al., 2021). Výzkumy dobrovolné bezdětnosti mapují jak důvody na širší úrovni (např. vliv feministického hnutí) i osobní faktory (např. vlastní zkušenosti z dětství (Blackstone & Stewart, 2016).

Jak lze na základě výše zmíněných důvodů (spíše „neenvironmentálních“) usuzovat, reprodukční rozhodování ženy představuje velmi komplexní záležitost, na níž se většinou podílí více faktorů. Některé mohou být stěžejní, jiné vedlejší.

V následující podkapitole budou čtenáři podrobně vysvětleny důvody vyplývající z prožívané klimatické krize – označeny budou jako environmentální. Ve svém výzkumu jsem se dotazovala respondentek, u kterých environmentální motivace reprezentuje klíčový faktor v rozhodování o bezdětném životě. Nicméně i ony zmiňovaly jiné faktory, nesouvisející s percipovanou klimatickou krizí, které byly buď doplňkové nebo pro ženu stejně důležité jako environmentální motivy

2.4.1 Environmentální důvody

Již zmiňovaná meta-studie, seřazující dle četnosti výskytu 12 důvodů volené bezdětnosti, operovala s environmentálními důvody. Na sedmém místě je **strach z přelidnění a populačního růstu** a jako poslední jsou zmiňovány **obavy o dítě v důsledku celosvětových problémů** (Houseknecht, 1987).

Česká socioložka Víznerová (2006) zkoumala celosvětovou internetovou diskusi dobrovolně bezdětných a zjistila, že environmentální důvody byly v různé intenzitě zmiňovány u všech. Nejčastěji je dle její analýzy udáván argument **přelidnění**.

Další motiv zmiňovaný bezdětnými je vyhnutí se **ekologickým nárokům**, které jsou s dítětem, v představách mnoha žen, spjaty. Například ze začátku je nezbytné pořízení velkého množství materiální výbavy pro péči o miminko, které navíc produkuje velký odpad (Boček, 2019, Drtinová, 2020). Dítě tedy v současném světě nepředstavuje pouze finanční zátěž, ale i tu ekologickou.

Kromě toho, podle Hymas (2014) jsou rodiny s dětmi méně ekologické. Používají více neekologických přípravků, jezdí často automobily a jejich zájem o životní prostředí je menší než u bezdětné populace. Z toho vyplývá, že rodiny s dětmi mají tendenci po sobě zanechávat **významnější uhlíkovou stopu**.

Výše zmíněné potvrzuje i průzkum dokazující, že lidé žijící v USA a západní EU stále více zažívají obavy o životní prostředí, jimiž vysvětlují svoje rozhodnutí o bezdětném způsobu života. Často jako důvody charakterizují přelidnění planety a negativní dopad skleníkových plynů na kvalitu klimatu (Hymas, 2014).

Při rozhodování žen hraje mnohokrát signifikantní roli také **strach z nejisté budoucnosti**, zmítané narůstající krizí, ve které by jejich potenciální potomek vyrůstal. Dle Baumana (2013) mohou být obavy vyvolané klimatickou krizí tak zásadní, že si dotyční kladou otázku, zda je vůbec zodpovědné a bezpečné přivést potomka na svět, jehož budoucnost je tak vrtkavá.

Sobotková (2012) a Hymas (2014) zmiňují i globální důvody vyplývající se změny klimatu. Motivem mohou být obavy z možných budoucích ozbrojených konfliktů způsobených například migrací a nedostatkem pitné vody. Častou příčinou je také **znechucení lidským chováním**, které planetě ubližuje a do něhož ženy nechtějí své potomky přivést. Navzdory tomu, že se **přírodní pohromy** (např. požáry, povodně), **migrace** či jiné dopady klimatické krize, nedotýkají v tak zásadní míře naší republiky, někteří jedinci to vnímají jako otázku času. Popisují obavy o potenciálního potomka, který by musel žít ve světě, kde bude s velkou pravděpodobností **boj o přírodní zdroje**.

Navíc, na děti je nahlíženo jako na tvory velmi křehké, které nemají kontrolu nad věcmi, jenž se jim v životě dějí. Nemohou ovlivnit kvalitu vzduchu, který dýchají, narůstající počet přírodních katastrof a další změny zapříčiněné proměnou klimatu. **Děti a dospívající** jsou **náchylnější** než dospělí, neboť jejich vývoj je dynamický a po kognitivní, anatomické, imunologické, fyziologické a psychologické stránce se značně odlišují. **Traumata** v dětském věku mohou být hůře zpracována a mít dlouhodobý, negativní efekt na chování, duševní zdraví a další vývoj jedince (Stanberry, 2018). A tak rodiče mají pocit, že musí své bezbranné potomky chránit a podle mého názoru se tato potřeba s nepříznivou klimatickou situací může prohlubovat až do takové míry, že někteří, aby takové nepříznivé skutečnosti předešli, volí cestu dobrovolné bezdětnosti.

V poslední řadě, mezi ženami zažívající environmentální úzkost či žal, panují s příchodem dítěte obavy o zhoršení jejich psychického stavu a **prohloubení klimatického žalu** (Librová, 2016). Mateřská láska obecně u některých žen může eskalovat strach nejen o dítě, ale i o sebe, a tak je zde pravděpodobné, že by došlo i ke zhoršení stavu jejich duševního zdraví.

2.5 Výzkum bezdětnosti v důsledku prožívané klimatické krize

Na základě předešlých kapitol je evidentní, že celosvětově přibývá žen, které se (dobrovolně) vzdávají dětí a změna klimatu začíná být jedním z opakovaných argumentů. Přestože výzkum a pozornost odborníků je nadále v počátcích, média na tento „fenomén“ reagují stále častěji (např. Guardian, New York Times, iDNES). Na akademické půdě se studie fokusují především na jiné důvody než ty enviromentální, které se snaží tato diplomová práce pochopit. Ty bývají výzkumníky většinou zmiňovány velmi okrajově.

První empirická sociologická studie, která se zaměřuje přímo na reprodukční volby v souvislosti s vnímanou klimatickou krizí, byla publikována v listopadu roku 2020. Schneider-Mayerson a Leong (2020) ve svém výzkumu, který zahrnoval 607 Američanů ve věku 27-45 let, odhalili, že 59,8 % participantů má obavy kvůli navýšení uhlíkové stopy prokreace a 96,5 % dotyčných vykazuje starosti o své žijící, očekávající či hypotetické potomky v souvislosti se světem zmítaným klimatickou změnou. Na základě výsledků však výzkumníci tvrdí, že obavy kvůli karbonové stopě potomka jsou abstraktní. Hlavním faktorem dobrovolné bezdětnosti je především velký strach o budoucí kvalitu života dítěte v nejistých podmínkách.

Této anonymní studie se účastnili i někteří rodiče a 6 % učinilo přiznání, že litují, že jejich potomek bude nejspíš čelit takové skutečnosti. Když byl vzorek 400 lidí dotazován na vizi budoucnosti v kontextu klimatické krize, 92,3 % z nich zastává pesimistickou perspektivu, 5,6 % neutrální a pouhých 0,6 % jedinců je optimistických.

Tato **americká studie** naráží i na úskalí adopce. Přestože bývá respondenty často zmiňována jako alternativa, v praxi je proces tak časově i finančně náročný, že málokdo si dítě opravdu osvojí. Výzkumníci rovněž zjistili, že obavy jsou intenzivnější u mladších respondentů a nebyl (překvapivě) zaznamenán signifikantní rozdíl mezi pohlaví.

Podobně **norský výzkum** si kladl za cíl prozkoumat korelaci mezi enviromentálními obavami a percepcí reprodukce, stejně jako samotný proces rozhodování žít bezdětný život. Nakkerud (2021) vnímá analogii mezi tím, jak společnost přistupuje k bezdětným z enviromentálních důvodů a jak se vztahuje k otázkách řešení klimatické krize. Podle něho dávají lidé přednost řešením, která nijak neohrožují jejich zažité názory

a představy o životě. Norský psycholog zároveň poukazuje na paradox, ve kterém je environmentální bezdětnost sice chápána jako pro-environmentální chování, ale společnost ji nepřijímá jako relevantní řešení klimatické krize. Odborník tvrdí, že to je způsobeno zažitou společenskou ideologií.

Přestože zmíněná analýza společenské diskuse v Norsku na téma neplodnosti odhalila spojitost mezi otázkami krize sociálního státu a celosvětové klimatické krize, stále jsou ekologické motivy bezdětných nepříliš pochopeny (Kristensen, 2020, citováno v Nakkerud, 2021). To potvrzuje i studie, ve které pouze 53 z 4634 dotazovaných vnímá populační a reprodukční restrikce jako adekvátní řešení klimatické krize (Tvinnereim et al., 2017, citováno v Nakkerud, 2021). Vedle ekologické motivace je na straně aktivistů pozorovatelná také politická. Mnozí z nich totiž odmítají vlastní prokreaci za účelem přiměnění politiků k aktivnímu řešení ekologické situace. (Fleming, 2018; Hunt 2019, citováno v Nakkerud, 2021). Zde se dotýkáme hnutí bezdětných za klimatickou krizi, která budou podrobněji představena v závěru teoretické části práce.

Helm et al. (2021) v článku *No future, no kids–no kids, no future* představily svůj výzkum, jehož cílem bylo vysvětlit, jak environmentální obavy ovlivňují rozhodování a motivaci dobrovolně bezdětných. Tato **americko-australská studie** vycházela z analýzy komentářů pod internetovým článkem diskutujícím o rozhodnutí nemít biologické potomky v důsledku klimatické krize, a také polostrukturovaných rozhovorů provedených s jedinci ve věku 18-35 let, jenž zvažující bezdětnost z důvodů obav o klima planety.

Hlavními tématy, která se objevovaly, byl budoucí dopad na děti v souvislosti s přelidněním a strach z vyčerpání zdrojů kvůli nadměrné spotřebě. Mezi dotazovanými se současně objevovaly pocity naděje a beznaděje. Dokonce často zmiňovali strategie pro zvládnutí environmentálních obav (např. účast na aktivistických akcích, zapojení v komunitě, udržitelné chování, přechod na veganskou stravu, omezení užívání dopravních prostředků). Přestože jedinci popisovali vlastní zodpovědnost směrem k planetě, individuální kroky považují za nedostačující. Na záchranu této krize je potřeba změna celého systému ve světě. Výzkumníci navíc odhalily vyšší pravděpodobnost dobrovolné bezdětnosti při výskytu ekologické úzkosti. Závěry výzkumu upozorňují na závažnost doposud opomíjeného tématu, které má psychologické i sociální dopady, stejně jako na nedostatky v politické (ne)činnosti.

V roce 2020 provedla **americká** společnost Morning Consult **online průzkum** veřejného mínění, v němž figurovalo 4400 jedinců. Výsledky odhalily, že pro 10 % participujících znamená klimatická krize hlavní důvod pro rozhodnutí nemít vlastního potomka a dalších 15 % uvedlo, že to představuje jeden z vedlejších důvodů. Nejvíce citovány však byly stále neenvironmentální faktory jako finance a kariéra. Odhaleno bylo také, že klimatická krize vyvolává obavy zejména u mladší generace Z, narozené mezi lety 1997 a 2012. U ní se do budoucna předpokládá vliv na reprodukční rozhodování (Shao, 2021).

Další, **eko-psychologická kvantitativní kanadská studie** odhalila, že obavy způsobené znečištěním ovzduší se promítly do snížení prokreace ve společnosti. Závěry ukázaly, že ta část společnosti, jež byla ekologicky uvědomělá, zaujímá spíše negativní reprodukční postoj, než lidé orientovaní na sebe (Davis et al., 2019).

Průzkum veřejného mínění v Americe odhalil, že skoro 38 % jedinců ve věku 19-29 let věří, že by klimatická krize měla být páry zvažována při plánování rodiny (Relman & Hickey, 2019, citováno v Helm et al., 2021). Okolo 33 % respondentů ve věku 20-45 let vnímá klimatickou krizi jako důvod pro snížení počtu pořízených dětí (Ojala & Bengtsson, 2019).

Na druhé straně, **výzkum** provedený ve **27 státech Evropské unie** přišel s pozoruhodným zjištěním. Obavy o změny klimatu u některých jedinců silně nekorelují se zamýšleným počtem dětí do budoucna (Rose & Testa, 2015). Ke stejnému zjištění došla i **rakouská studie** (Andrijevic & Striessnig, 2017, in Helm, Kemper, White, 2021).

Na základě různých závěrů tedy nelze jednoznačně konstatovat, že by se obavy o planetu promítaly do postoje k rodičovství a je v této oblasti potřeba více zkoumání. Zároveň by měla být pozornost věnována zejména mladší populaci žijící ve vyspělých státech, neboť podle Satterthwaite (2009, citováno v Helm et al., 2021) je pro planetu ekologicky náročnější. Například dítě narozené v Severní Americe má větší ekologický dopad než dítě v Africe či Asii (O'Neill & Wexler, 2000, citováno v Helm et al., 2021).

Tématem dobrovolné bezdětnosti jako odpovědi na klimatickou krizi se u nás zabývala studentka oboru Sociální a kulturní ekologie Šárka Stříbrská, která za svoji diplomovou práci dokonce vyhrála studentskou soutěž Czech Envi Thesis (Balvín, 2021). Na základě 12 rozhovorů s respondenty různých národností vyplynulo, že lidé volí bezdětný život ze dvou důvodů. Zprvce se jedná o vlastní úsilí zmírnit závažnou

klimatickou situaci a dále z důvodů zhoršujících se podmínek pro život budoucích generací. Absolventka Univerzity Karlovy však uvádí, že na rozhodnutí působí více faktorů, které se záchranou klimatu nespojují. Jednalo se nejčastěji o nepřítomnost vztahu k dětem, strach z porodu dítěte a zachování vlastní svobody (Šárka Stříbrská, 2021).

2.6 Pohled společnosti na bezdětné ženy

Ohniskem sociologického zkoumání je sociální nahlížení na fenomén dobrovolné bezdětnosti. Ve společnosti stále dominují předsudky v kontextu žen a mateřství. Zároveň je na ně oproti mužům vyvíjen výraznější **tlak**, neboť sociální role matky je s ženou více ztotožňována, než je tomu u muže jakožto otce (Haškové, 2004).

S tímto se zcela neztotožňují socioložky Rijkenová a Merzová (2014), jež zkoumaly, zda se liší pohled společnosti na dobrovolně bezdětné ženy a muže a s překvapením zjistily, že ač je rozhodnutí ženy o „nemateřství“ hodnoceno nepříznivě, je více chápáno než u mužů. Zdůvodňují to většími rodičovskými nároky, nimiž jsou ženy spojovány.

Ashburn-Nardo (2017) konstatuje, že bezdětní partneři jsou vnímání jako nemorální. Podle Haškové a Zamykalové (2006) a Parka (2005) jsou především ženy – „nematky“ nazývány jako **sobecké**, které touží po vlastní realizaci a osobní autonomii. Pojí se s nimi i přivlastky jako **nezodpovědné, nerozhodné, méně pečovatelské, více materialistické, neženské, emočně nestabilní, ambiciózní, defektní, nešťastné**. Víznerová (2006) konstatuje, že spousta z nich se s tímto obrazem bohužel může identifikovat.

Podle Zamykalové i Haškové (2006) je pro některé ženy nesmírně těžké svěřit okolí svůj postoj k mateřství, neboť ve společnosti panuje stále toto **stigma. Rodinní příslušníci** často jejich rozhodnutí devalvují se slovy, že si to ještě rozmyslí a tlak se zpravidla zvyšuje s rostoucím počtem dětí u přátel i narůstajícím věkem (tzv. tikající biologické hodiny). Dokonce se ženy mohou díky svému rozhodnutí setkávat s negativními reakcemi od svých **gynekologů**.

Stejně tak bezdětné ženy podle výzkumů uvádí častou proměnu vztahů s **přáteli** (zejména kamarádkami), kteří se stávají rodiči a jejich priority získávají jinou podobu. Pozornost je zpravidla přesunuta na jiná témata, a tak může docházet k sociálnímu

vylovení a názorovým konfliktům. Mnoho z nich si je toho vědomo a disponují obavami z těhotenství u přátel v budoucnosti (Koubová, 2018).

Život bezdětné ženy má tendenci laická veřejnost hodnotit jako osamělý a smutný, zejména v kontextu stáří. Hofmanová a Tošnerová (2020) však na tuto domněnku reagují slovy: „*Mnohdy se lidé bezdětní cítí méně osaměle než ti, kteří sice potomky vychovali, ale ve vyšším věku s nimi nejsou v takovém kontaktu, jak by si představovali*“. Naopak bezdětný senior může mít více přátel a aktivit (např. dobrovolnictví jako babička nebo dědeček – Program 3G, Hestia). Navíc Sýkorová (2007) upozorňuje, že senioři bez potomků mají většinou nějaké rodinné příbuzné, sousedy nebo přátele, kteří jim pomáhají a tráví s nimi čas. V České republice se v poslední době vytváří i projekty pro seniory (např. Ježíškova vnoučata).

Stejně tak výzkumy mapující dopad bezdětnosti na psychickou pohodu ve stáří neprokazují žádný negativní vliv na kvalitu života a spokojenost bezdětných (např. Gibney et al., 2017).

Přijímáním bezdětnosti ve společnosti se u nás velmi zabývala **socioložka Hašková** (2009), která tvrdí, že je stále tabu, nemít dítě, a proto o tom dotyční raději nemluví, když to není nutné. Mít dítě je vnímáno jako životní poslání, žádoucí mezník, a hlavně šance pro nalezení životního smyslu. Komunistické období tuto společenskou hodnotu udržovalo. V období Československa navíc nebylo pro všechny dostupné vyšší vzdělání, cestování, téma sexu patřilo mezi tabuizovaná témata a antikoncepční pilulky nebyly příliš spolehlivé. Režim navíc podporoval mladé heterosexuální páry s potomky prostřednictvím různých půjček pro novomanžely a bytové politiky.

Přestože je doba jiná, tyto zastaralé kořeny ještě do určité míry ve společnosti přetrvávají. Na základě výzkumu Hašková (2006) přišla se zjištěním, že polovina Čechů si myslí, že bezdětní žijí prázdný a nenaplněný život, neboť nemohou sledovat růst svých dětí.

Je však nutné zdůraznit, že na podobné názory a nepochopení můžeme sledovat zvláště u generace vyrůstající v socialistickém režimu a stále u ní přetrvávají původní hodnoty. Mezi mladší populací je pohled více tolerantní. Avšak na důvody pro bezdětný život je podle Haškové (2006) nahlíženo různě. Kladně jsou přijímány motivy finanční anebo zdravotní, ale jiné spíše naráží na nepochopení a jsou označovány jako sobecké.

Její tvrzení koresponduje i s výzkumem české společnosti v roce 2020. Ten odhalil, že 45 % dotazovaných označilo bezdětné ženy za „špatné“ a v 16 % dokonce za „velmi špatné“ (Kuchařová et al., 2020).

Ačkoliv to vypadá, že se společnost stále nesmířila s progresivním počtem dobrovolně bezdětných, zájem a pochopení lze pozorovat u vícero psychologů nebo sociologů. Například Debra Mollen (2006), americká psycholožka, upozorňuje na odmítání a izolaci žen, která tak nenaplnují mateřské očekávání. Z toho důvodu se některé ženy rozhodnou být raději matkami, aby na ně nebylo ve společnosti pohlíženo „skrze prsty“. To potvrzuje i sociologický výzkum na ženách z Izraele, ekonomicky vyspělé zemi s nejvyšší mírou porodnosti, které tvrdí, že mateřství představuje tak zarytý kulturní imperativ, že prakticky nelze, aby žena dítě neměla (Donath, 2015).

Osobně mě překvapuje, že ačkoliv rodičovství představuje čistě osobní záležitost, stává se opravdu nezřídka předmětem společenské diskuse. Místo toho, aby taková rozhodnutí, stejně jako volba být rodičem, byla respektována, ženy jsou často vystavovány dotěrným otázkám a nevyžádaným radám svého okolí. To se může negativně promítat do jejich psychického stavu a identity.

V kontextu klimatické krize, dobrovolně bezdětní považují své rozhodnutí za „morální akt“, pro svoji motivaci, avšak ve svém okolí zpravidla nenachází příliš pochopení a jsou vnímány jako sobečtí. Není však sobecké to dítě právě mít a zatížit tak planetu v mnoha ohledech? Myslím, že je to pouze otázka pohledu a vlastního přesvědčení.

Posláním této kapitoly bylo čtenáři nastínit, jak náročný může být tento postoj společnosti pro bezdětnou ženu, která je možná smířená s volbou bezdětného života, ale s reakcemi okolí nikoliv. Myslím, že jakékoliv důvody (zejména ty enviromentální) by měly být otevřeně diskutovány, aby se ženám místo divných pohledů dostávalo pochopení a empatie.

2.7 Dokáže dobrovolná bezdětnost „spasit“ planetu?

Častým ekologickým motivem pro život bez biologických potomků je **snaha o snížení uhlíkové stopy**, která „je měřítkem dopadu lidské činnosti na životní prostředí a zejména na klimatické změny.“ Určuje množství skleníkových plynů, které jsou produkovány naším každodenním životem, při výrobě (např. výroby energie) a aktivitách (např. doprava). Uhlíkovou stopu lze vypočítat pro určitý výrobek, firmu, město, zemi a v kontextu naší práce i pro jedince (CI2, n.d.). Každý nový člověk tak představuje pro planetu zátěž, a to nejen ve smyslu zvýšení emisí a znečištění, ale i v podobě nároků na zdroje pro přežití jako je voda, potrava, energie (Pimentel et al., 1994).

Navzdory tomu, že společnost pohlíží na bezdětné jedince spíše negativně, **ekologické a environmentalistické studie** tvrdí, že **snížování prokreace** má pozitivní dopad na životní prostředí. Populační pokles je nadějí pro regeneraci přírodních zdrojů (Nicholas & Wynes, 2017). Podle Riedera (2016) je lidskou povinností vůči klimatické krizi snižovat míru porodnosti. Většinou hovoří o hranici jednoho dítěte. Dokonce panují i názory, že lidé žijící ve vyspělých zemích by měli preferovat adopci či pěstounství před vlastní reprodukcí (Morrise, 2015).

Někteří odborníci dokonce apelují na vládní autority, aby zakotvily snížení míry prokreace v **legislativě**. Například Malthus (2002) či Foreman a Carroll (2014) nahlíží na tato případná systémová opatření korigující nárůst populace jako na nástroj ke zmírnění klimatické katastrofy. Přijetí takové populační politiky, která zastává maximálně jednoho vlastního potomka a ideálně žádného, se však většinou setkávají s ostrou kritikou, neboť jsou v konfliktu s demokratickým fungování vyspělých zemí. Zároveň představuje zasahování do reprodukční volby velmi citlivé téma, které vyvolává značné **kontroverze**. Například americký biolog Paul Ehrlich (1968) ve své knize *The Population Bomb* dokonce hovoří o povinné sterilizaci v rozvojových státech. Navzdory takovým argumentům představuje touha po dítěti zcela individuální rozhodnutí, které by mělo být respektováno.

Přestože podle výše zmíněných odborníků je dobrovolná bezdětnost příznivá pro klimatickou situaci na planetě, z **ekonomické perspektivy** je tomu naopak, neboť snižuje podíl výtěžné složky populace oproti té seniorské (Eurostat). Na základě

výsledku sčítání lidu na území České republiky v roce 2021 lze pozorovat zvyšování průměrného věku lidí v populaci a stárnutí populace. „*Průměrný věk obyvatel dosáhl 42,7 let, zatímco před deseti lety to bylo 41 let...*“ (Soukup, 2022). Prognózy Českého statistického úřadu dokonce naznačují, že v druhé polovině 21. století bude připadat na 100 dětí 277 seniorů (Český statistický úřad, 2013).

Sobotka (2004), v důsledku nárůstu **stárnoucí populace**, očekává zatížení důchodového systému a pokles příjmu mladých jedinců. Populační nerovnováhu však bude na druhé straně dle demografa vyvažovat imigrační vlna přicházející do Evropy. Také z pohledu Haškovcové (2019) dochází k ekonomické nestabilitě a obavám o pokrytí nákladů na důchody. Hašková (2009) prohlašuje, že aby byla populace v jakési „homeostáze“ je zapotřebí, aby žena měla alespoň 2 děti. K takové skutečnosti však v současnosti ve spoustě zemích Evropy nedochází.

Některé státy proto naopak bojují za zvýšení porodnosti, aby tuto „ekonomickou krizi“ zachránili. Například expremiér Andrej Babiš v roce 2019 dokonce polemizoval nad zavedením důchodové reformy, podle níž by důchod připadl pouze těm, kteří mají minimálně jednoho potomka (Tomanka, 2019).

Navíc například ekologové Bradshaw a Brook (2014) upozorňují, že pokles populace v důsledku snížení porodnosti i navýšení obětí přírodních katastrof nebude mít pozitivní dopad na klimatickou krizi, pokud se zároveň **nezmění lidské chování**. Australští výzkumníci mají na mysli obzvláště spotřebitele z vyspělých států, inklinujících k materialismu a blahobytu. Zároveň, jak zmiňuje v článku například Bílek (2021), řešení této krize nezachrání individuální rozhodnutí jedinců, ale je zapotřebí nařízení **globálních** a strukturálních **změn** a přesun pozornosti k řešení fosilních paliv.

Švédská analýza Nicholase a Wynese (2017) potvrdila předtím zmíněné názory a došla na základě 39 studií k závěru, že bezdětnost představuje nejefektivnější opatření na individuální úrovni, neboť každý nový spotřebitel žijící v ekonomicky vyspělé země reprezentuje nárůst vypuštěných emisí do ovzduší v průměru o 58,6 tun CO₂ za rok a v budoucnu bude pravděpodobně i on přivádět na svět další lidské bytosti. Jejich výzkum dokazuje, že dítě je pro životní prostředí zdaleka více škodlivé než životní styl (např. cestování letadlem, konzumace maso...). V porovnání, naopak v rozvojové Malawiské republice v Africe je to maximálních 0,1 tun ročně (Scheinman, 2019). Nicméně o čtyři

roky později, v roce 2021, jeden z výzkumníků, Kimberley Nicholas, v rozhovoru s Wox přiznal, že bezdětnost není klíčem k řešení enviromentální krize.

Fouder Pledge upozornili na **úskalí** mnoha **studií**, jenž shledávají nového potomka jako velkou újmu pro životní prostředí a podporují tak „řešení“ klimatické krize formou dobrovolné bezdětnosti. Zkreslující je u takových studií to, že zpravidla nezohledňují změnu vládní politiky v budoucnu, která bude téměř jistě striktnější, neboť už v současnosti je v mnoha zemích patrný pokrok (např. ve Velké Británii je od roku 2035 zakázán prodej aut způsobující znečištění). Emise připadající na jednu osobu žijící ve vyspělých zemích mají tendenci klesat a mnoho států má již stanovené závazné klimatické cíle směřující k dekarbonizace. Pokud vezmeme v potaz tyto fakta, dochází k značnému zmírnění negativního vlivu dítěte na celkové klima (Halstead, Ackva, 2020).

Mezi „odpůrce“ dobrovolné bezdětnosti patří také zastánci **hypotézy dědictví**, kterou uznává například Milfont a Sibley (2011). Podle ní rodičovství zvyšuje **pro-enviromentální chování**, neboť je zde patrná „sobecká“ snaha o ochranu budoucnosti, v níž bude vlastní potomek vyrůstat. Na prvním místě je však podle výzkumu zdraví potomka a až poté starost o ekologii anebo se pro-enviromentální chování vrací časem „do starých neekologických kolejí“.

Na základě nejnovějších výzkumů tedy není tato hypotéza zcela potvrzena (Ekholm & Olofsson, 2017; Thomas et al., 2018). Drahoňovská (2018) ve své bakalářské práci zkoumající tento fenomén u environmentalistek s příchodem jejich prvního potomka, a zjistila že pro-enviromentální chování je patrnější u matek, ale pouze na lokální úrovni, nikoli globální, kde naopak zájem klesá. Naopak britské hnutí Extinction Rebellion z roku 2018 bojující za šíření pravdivých informací o krizi a redukci emisí skleníkových plynů na nulu do roku 2025, tuto teorii potvrzuje, neboť mezi jeho aktivisty jsou i matky.

2.8 Hnutí dobrovolně bezdětných za klima

Po celém světě se ve jménu boje za klima vytvářejí různá hnutí. Jejich členové prohlašují, že odmítají přivést do tohoto světa přivést potomka a nutí vládu jednat. Znamé je britské hnutí **BirthStrike**, jež vzniklo z iniciativy zpěvačky Blythe Pepino. Podle ní zastává enviromentální důvody pro bezdětný život stále více jedinců, a proto je nezbytné o této skutečnosti hovořit. Popisuje, že dotyční často prožívají kognitivní disonanci,

kdy na jednu stranu touží po dítěti, ale zároveň ho nechťejí z vlastního přesvědčení o klimatické situaci. Rozhodnutí tak je pro mnoho žen velmi náročné.

Dále funguje například kanadské hnutí **#NoFutureNoChildren**, americké **Conceivable Future** nebo **Parents for Future**, které sdružuje rodiče (nikoliv bezdětné) z 23 zemí, bojujících za zlepšení klimatické krize a lepší budoucnost pro své potomky. Některé myšlenky sdílí i studentské hnutí **Fridays For Future**.

Ve skupinách dominují zejména **ženy**, jež deklarují bezdětnost, dokud politické osobnosti nezačnou podnikat aktivní kroky vedoucí ke zlepšení enviromentální situace. Někteří aktivisté dokonce navrhuji zavedení populační politiky, která však představuje velmi kontroverzní téma, jak již bylo v předchozí kapitole nastíněno.

Ekologická hnutí fungují na bázi aktivismu, který, podle již zmiňované psychoterapeutky **Voštové**, představuje jednu z možností, jak přeměnit enviromentální žal v něco smysluplného a vyrovnat se s pocity bezmoci.

Podobná podpůrná a tematicky zaměřená uskupení fungují i na sociálních sítích po celém světě. Mezinárodní skupinou pro bezdětné je pravděpodobně **No Kidding**.

V České republice funguje například hnutí **No Kidding! Dobrovolně bezdětní, Klub bezdětných**, který pořádá pro členy různé akce nebo skupina **Vědomě bezdětní – Childfree By Choice in Czech republic**. Členové těchto uskupení však sdílí různou motivaci k bezdětnosti.

EMPIRICKÁ ČÁST

3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V teoretické části jsem se pokusila čtenáři co nejvíce přiblížit, jak může eskalující klimatická krize (negativně) ovlivnit lidské prožívání a vyvolat případně i enviromentální žal. Diskutováno bylo i to, že v případě některých jedinců (v kontextu této práce zejména žen) existuje souvislost mezi touto enviromentální krizí a jejich reprodukčním chováním a rozhodováním. Prostor byl věnován různým enviromentálním důvodům dobrovolné bezdětnosti, stejně jako výzkumům zabývajících se tímto aktuálním „trendem“.

Empirická část si klade za úkol představit vlastní výzkum, který vycházel z teoretických poznatků o rodičovství a dopadu prožívané klimatické krize na psychickou stránku osobnosti. K jeho pochopení bude v této kapitole představen výzkumný problém, hlavní cíl práce (spolu s dílčími cíli) a stanovené výzkumné otázky, které budou následně, po pečlivé analýze dat, čtenáři zodpovězeny.

Jak už jsem akcentovala v první části práce, touha po dítěti je ovlivněna mnoha faktory, a to jak na straně žen jako potenciálních matek, tak i mužů. Mezi nejsignifikantnější patří například touha po svobodě, vlastní zkušenost z dětství, životní priority (kariéra vs. rodinný život), finanční možnosti či zdravotní stav (např. Hašková, 2009; Kyzlinková & Šťastná, 2016). Já se ve svém výzkumu u oslovených žen zaměřila především na enviromentální důvody, jenž pramení z prožívané klimatické krize. Dle výzkumů (např. Houseknecht) mezi takové motivy patří například snížení lidské populace či strach o potenciální potomky v souvislosti s nevyzpytatelnou budoucností.

Nezbytné je však zdůraznit, že za postojem k rodičovství je většinou více proměnných, které se objevily i v rozhovorech s respondentkami, neboť reprodukční rozhodování znázorňuje komplexní záležitost. Pro účely práce jsem se však zaměřila na ženy, u nichž dominuje pro-enviromentální motivace k životu bez biologických dětí nebo v procesu reprodukčního rozhodování hrají stejně velkou roli jako důvody jiné – „neenviromentální“.

Výzkumný problém jsem tedy formulovala jako **vztah mezi prožívanou klimatickou krizí a postojem k rodičovství**.

Hlavním výzkumným cílem je **popsat souvislosti mezi prožívanou klimatickou krizí a dobrovolnou bezdětností u žen nad 30 let.**

Dále bude ve výzkumu usilováno o rozebrání celkové motivace respondentek k dobrovolnému rozhodnutí nemít vlastního potomka. A v neposlední řadě je cílem zmapovat dopad tohoto rozhodnutí v širokém kontextu.

Kromě toho jsem v návaznosti na stanovené cíle práce zformulovala následující **3 výzkumné otázky:**

- VO1: *Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?*
- VO2: *Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?*
- VO3: *Jak souvisí pro-environmentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?*

4 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

V této kapitole bude čtenáři představen komplexní metodologický rámec obsahující typ realizovaného výzkumu, metody získávání dat i metody zpracování a analýzy dat. Prostor bude věnována i etickým zásadám včetně problémů a jejich řešení.

Po nabyté zkušenosti s bakalářskou prací jsem se opět rozhodla zvolit cestu **kvalitativního designu**. Z mého pohledu představuje nejvhodnější volbu vzhledem k citlivosti zvoleného tématu. Kvalitativní přístup mně, jakožto výzkumníkovi, umožní komplexně a detailně proniknout do prožívání respondentek a jejich životního kontextu (Hendl, 2016).

Miovský (2006, 18) udává, že je: „...*přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání*“.

Ideografický přístup je pro mě velmi přínosný a v porovnání s kvantitativním šetřením i více sympatický právě kvůli možnosti navázání osobnějšího vztahu s oslovenými ženami. Toto propojení dává prostor pro získání hlubších a z mého pohledu tedy i cennějších informací.

Avšak v porovnání s kvantitativním přístupem jsou na výzkumníka kladeny vyšší nároky. Podstatnou úlohu v celém procesu hraje osobnost zkoumající osoby (např. komunikační dovednosti během rozhovoru, nezaujatý postoj bez předsudků...). Tato cesta je taktéž časově náročnější (zejména ve fázi analýzy dat) a neumožňuje, vzhledem k omezené velikosti výzkumnému souboru výsledky výzkumu, zobecnit (Hendl, 2016).

4.1 Typ výzkumu

Zvoleným typem výzkumu je **případová studie**, jejímž ohniskem jsou případy reprezentované bezdětnými ženami nad 30 let, které prožívají klimatickou krizi do takové míry, že se to odráží v jejich rozhodování o mateřství. Jelikož se snažím proniknout do toho, jak respondentky nahlíží na svoji žitou zkušenost, je zvolení případové studie adekvátní.

Účelem tohoto kvalitativního designu je rovněž pochopit dynamiku rozhodování o pro-environmentálně motivované bezdětnosti a veškeré souvislosti (např. podoba společnosti ve 21. století, vývoj vztahů respondentek s okolím, dopad na partnerské vztahy...).

4.2 Metody získávání dat

Výzkumná data jsem čerpala prostřednictvím polostrukturovaného interview v kombinaci s pozorováním. V procesu získávání dat jsem si všimla hlavně neverbálních procesů, které u některých žen říkaly více než jejich výpovědi a dávaly mi podnět k dalším otázkám.

Polostrukturované (semistrukturované) interview znázorňuje metodu, jež mi umožnila detailněji nahlédnout na životní příběhy respondentek, které se dobrovolně vzdaly toho být matkou, neboť je do určité míry zasáhla celosvětová klimatická krize (na psychické rovině). Smith a Osborn (2004, citováno v Řiháček et al., 2013) tvrdí, že se jedná o flexibilní způsob získávání dat, který dává výzkumníkovi, uplatňujícího současně i metodu pozorování, prostor pro koordinování celého rozhovoru. Na druhé straně dotazovaným jedincům umožňuje vyjádřit svoje odpovědi v prostředí, jehož atmosféra by měla být pro ně bezpečná, otevřená a přispívající k hlubšímu sdílení.

Přestože se semistrukturovaný interview obecně řadí k náročným metodám, neboť na badatele klade vysoký nároky, zejména na jeho osobnost a komunikační schopnosti, jako jeho velkou přednost vnímám možnost měnit pořadí otázek i tvorbu těch doplňujících. Toho jsem na základě vlastní sebereflexe a zachování dojmu autenticity využívala (Miovský, 2006).

Schéma rozhovoru zahrnovalo 42 otázek, přičemž některé měly i doplňující podotázky. Pro lepší orientaci jsem si je kategorizovala do 7 kategorií (obecné informace, prožívání klimatické krize, postoj k rodičovství, důvody dobrovolné bezdětnosti, reakce okolí, partnerské vztahy, budoucnost). V případě většího zájmu může čtenář nahlédnout na celé znění otázek do Přílohy 2.

Navzdory tomu, že pro interview není vyloženě stanovená časová dotace, snažila jsem se u všech respondentů nepřekročit 2 hodiny, neboť jsem cítila, že u nich upadá pozornost a také se informace opakovaly. Vlastní výzkumný soubor tvořil šest žen a jeden rozhovor trval v průměru 1 hodinu a 47 min.

Jelikož jsem předpokládala, že pro některé ženy může být obtížné mluvit o bezdětnosti (a to z jakýkoliv důvodů), zejména pokud se setkávají s negativními a nechápajícími reakcemi okolí, před samotným rozhovorem jsem se všech zeptala, která forma interakce pro ně bude více příjemná (osobní setkání či online hovor). I když jsem věděla, že online setkání nese jistá negativa, hlavní prioritou pro mě bylo, aby se mi ženy otevřely a cítily se během interview uvolněně. Všechny ženy nakonec preferovaly online rozhovor, a to zejména kvůli covid pandemii, značné vzdálenosti (jedna dokonce momentálně žije v Kanadě) nebo nabytému časovému harmonogramu.

I přes mé počáteční obavy soudím průběh virtuálního setkání velmi pozitivně. Bylo patrné, že domácí prostředí respondentkám dodávalo pocity jistoty a během celého interview panovala uvolněná a otevřená atmosféra. Myslím si, že právě pandemie nás naučila do velké míry fungovat online a že tato forma kontaktu pomalu ztrácí původní negativa.

4.3 Metody zpracování a analýzy dat

Interview bylo, s ústním souhlasem respondentek, nahráváno na diktafon. Pro případné technické potíže jsem použila raději dva nahrávací přístroje. Díky audiozáznamu jsem se mohla soustředit na budování vztahu s respondentkami a všimnout si jejich neverbálních a paraverbálních projevů. Moje poznámky tvořily zejména dojmy z pozorování. Nahrávání mi stejně tak zprostředkovalo pozdější transkripci, která sice byla časově velmi náročná, ale umožnila mi do dat více proniknout. Už při přepisu se mi zobrazovaly odpovědi na stanové výzkumné otázky a vynořovala společná témata. Přepis jednoho setkání trval zhruba 4-5 hodin.

Během tohoto procesu jsem provedla i tzv. redukci prvního řádu, která zbavuje doslovná data „slovní vaty“, což mi následně usnadnilo kódování (Miovský, 2006). Takhle upravená data jsem si vytiskla na papír a nechala na okrajích a mezi řádky prostor pro následné poznámky a celý kódovací proces začal. V průběhu neustálého pročítání jsem úryvky dat opatřovala kódy, které jsem přiřazovala k okruhům.

I když někteří výzkumníci preferují pro analýzu dat různé softwarové programy (např. ATLAS.ti), mně se se získanými informacemi lépe manipulovalo prostřednictvím formy papír-tužka, za použití „lepítek“ a barev. Tento způsob práce s daty se mi osvědčil už v rámci bakalářské práce.

Vzhledem k povaze výzkumu jsem zvolila metodu **Interpretativní fenomenologické analýzy (IPA)**. Toto pojetí konstatuje, že výzkumná otázka se zabývá tím, „*jak určitý jedinec nebo skupina vnímají či prožívají určitou situaci, s níž jsou konfrontováni, a jakým způsobem této zkušenosti přisuzují smysl*“ (Smith & Osborn, 2003, citováno v Říháček et al., 2013, 12). Skupinu v realizovaném výzkumu reprezentují ženy, u nichž mě zajímá, jak prožívají klimatickou krizi, která ovlivňuje různé aspekty jejich života, zejména pohled na rodičovství. Stejně tak chci porozumět, jak má jejich rozhodnutí o pro-environmentální dobrovolné bezdětnosti dopad na jejich život, zejména sociální vztahy a představy o budoucnosti.

Metodu na konci 20. století uplatňoval Jonathan Smith, který ji využíval v psychologii zdraví, a postupem času se dostala až do oblasti klinické psychologie a psychoterapie. Jelikož IPA vychází kromě fenomenologie a ideografického přístupu i z hermeneutiky, uplatňuje i tzv. hermeneutický kruh (Smith, 2011, in Říháček et al., 2013).

S tímto druhem analýzy jsem se už setkala během svojí první kvalifikační práce a vyhovovalo mi právě to, jakou dává badateli svobodu v práci s daty. Není konzervativní jako některé jiné metody analýzy dat, a naopak podněcuje ke kreativní manipulaci se získanými informacemi. Kromě toho výzkumníka neustále nabádá reflektovat subjektivní prekoncepty, které se na jeho straně mohou objevovat, a tak zkreslovat celou analýzu. Pokud totiž dochází k takovému uvědomění, mohou představovat nástroj k hlubšímu proniknutí do příběhu respondentů (Fade, 2004; Wiling, 2001, citováno v Říháček et al., 2013).

4.4 Etické aspekty výzkumu

Etická stránka výzkumu byla ošetřena důkladným informováním všech respondentek o poslání výzkumu. Bylo jim dopředu nastíněno, jaké oblasti s nimi budou probírány a upozornila jsem je i na možnou citlivost některých otázek. Ženy byly poučeny o tom, že jejich data budou anonymizována a sloužit pouze pro účely mého výzkumu. Stejně tak byly obeznámeny s možností kdykoliv své rozhodnutí o participaci a sdílení změnit bez udání jakýkoli důvodů. Na začátku interview jsem od všech získala **ústní souhlas**.

Setkání probíhala na základě preferencí respondentek v online světě, prostřednictvím aplikací Zoom nebo Google Meet. Anonymita byla zaručena změnou

reálných jmen za fiktivní. Při analýze jsem to samé provedla i s jinými osobními daty (např. jméno partnera, místo bydliště...). Nahrané interview bylo po transkripci z nahrávacího zařízení smazáno, abych zamezila jakémukoliv zneužití dat.

Jako poděkováním jsem respondentkám nabídla, že v případě zájmu jim svoji práci ráda zašlu k přečtení. Mile mě překvapilo, že o to všechny stály. Dokonce se mi některé svěřily, jak bylo příjemné si o tomto tématu s někým promluvit a pocítit pochopení, které se jim v životě úplně nedostává. Tuto práci vnímají jako další krok vedoucí k normalizaci toho, co ženy mohou prožívat v souvislosti s klimatickou situací a mateřstvím.

4.5 Organizace a průběh výzkumu

Předtím, než jsem započala samotný výzkum, provedla jsem důkladnou rešerši, která mi zmapovala problematiku bezdětnosti a psychického prožívání klimatické krize. Poté jsem na základě toho stanovila výzkumný problém, cíle a výzkumné otázky.

Rozhodla jsem se i pro provedení **pilotního testování**, jenž mi dalo příležitost si celou situaci vyzkoušet „nanečisto“. Naštěstí mi neodhalilo nějaké rezervy v obsahu otázek nebo na mojí straně, jakožto straně badatele, a proto jsem se i pilotní interview rozhodla mezi analyzovaná data zařadit. Provedla jsem ho v říjnu roku 2021 prostřednictvím platformy Zoom s první respondentkou Anetou. Zbytek rozhovorů se konal v průběhu listopadu a prosince téhož roku. Potom následovalo zpracování a analýza získaných dat, které trvalo dva měsíce.

4.6 Reflexe výzkumníka

Vždy jsem patřila mezi lidi se silným vztahem k přírodě i ekologii. Ráda se účastním akcí na toto téma, poznávám lidi, kteří jsou podobně zaměřeni a snažím se žít život udržitelný do takové míry, jak je to v mých aktuálních možnostech. Původně jsem chtěla svoji diplomovou práci psát o vlivu klimatické krize na duševní zdraví, nicméně toto téma už bylo vybráno jinými studenty, a tak jsem došla až k mému aktuálnímu námětu.

I mě osobně někdy přepadnou různé emoce spojené s klimatickou situací, včetně myšlenek na nejistou budoucnost a zplození potomka. Zároveň, v mém okolí jsem potkala lidi, jenž sdílí podobné obavy nebo jsem si všimla rostoucího počtu článků

v médiích, které tuto skutečnost odhalují. Po rozsáhlé rešerši jsem došla k závěru, že podobné myšlenky sdílí více lidí, ale málokdo je dokáže říct nahlas, neboť klimatická krize i bezdětnost reprezentují velmi citlivá společenská témata.

Avšak největším motivem pro mě bylo absolvování předmětu *Environmental Psychology* na studijním pobytu v zahraničí, kde jsme dopad klimatické krize na psychickou pohodu i reprodukční rozhodování diskutovali. Na poli české psychologie je dle mého názoru v této oblasti nedostatek informací, výzkumů i odborníků, kteří se na to specializují. Významnou a snad i jedinou psycholožkou je Zdena Voštová, jejíž přednáška byla takovým dalším podnětem k volbě daného tématu. Nejenom, že normalizuje prožívané emoce ve vztahu ke klimatické krizi, ale zaměřuje se i na odbornou péči o zasažené jedince, se kterými probírá i otázky rodičovství. Její psychoterapeutická práce mě velmi inspiruje a v budoucnu bych se ráda vydala podobným směrem.

Myslím, že žen, jakých je v mém výzkumném souboru bude přibývat a po realizovaných rozhovorech vnímám ještě větší urgenci dané téma ve společnosti otevřít. Dotyčné prožívají častý tlak a nepochopení, který se promítá do jejich sociálních vztahů i identity. Kromě klimatické krize, kterou často prožívají velmi silně, se musí potýkat s přijetím vlastního rozhodnutí o bezdětnosti, protože většina z nich by po dítěti, nebýt klimatické krize, toužila.

5 VÝZKUMNÝ SOUBOR

V této kapitole bych čtenáři ráda představila cestu, kterou jsem zvolila pro výběr respondentek a následně je představila.

5.1 Způsob výběru výzkumného souboru

Musím přiznat, že najít ženy nad 30 let, které se (převážně) z ekologických důvodů rozhodly nemít děti, bylo obtížné. Nejprve jsem oslovila přátele, kteří se pohybují v kruhu lidí „ekologicky smýšlejících“, nicméně se ale jednalo spíše o mladší soubor žen, a tak mě většina z nich alespoň odkázala na různé internetové ekologické skupiny a skupiny bezdětných.

Tímto způsobem jsem začala, se souhlasem správců, na různých facebookových skupinách přidávat příspěvky představující výzkum, a zároveň žádala o případnou spolupráci. Mezi hlavní oslovené internetové skupiny patřily: Vegani CZ & SK, Seznamka dobrovolně bezdětných, No Kidding Czech-Dobrovolně bezdětní, Dotazníky k vyplnění, dále různé swap ekologické skupiny po celé České republice (např. Bezodpadová Olomouc). Přes tyto stránky se mi ozvalo zhruba šestnáct žen, bohužel většina z nich nesplňovala všechna kritéria. Nejčastěji byly věkově mladší, nebo uváděly jako dominantní i jiné důvody bezdětnost. Některé už jedno dítě měly, ale vlivem enviromentálního žalu se rozhodly, že další nechtějí a téma klimatické krize se pro ně stává předmětem úzkosti.

Zajímavé bylo sledovat i komentáře pod mými příspěvky. Většinou byly pozitivní, lidé mi psali, že se s tímto fenoménem setkávají čím dál častěji a rádi si práci přečtou. Samozřejmě se ale našly nějaké negativní reakce, které „pohoršilo“, že se práce zaměřuje na klimatickou krizi, která je bohužel některými jedinci vnímána jako sprosté slovo a celý můj námět bagatelizovali.

Během výběru výzkumného souboru jsem uplatnila **záměrný výběr**. Vzhledem k volbě kvalitativního designu jsem zvolila nepravděpodobnostní metodu výběru vzorku. Dle Miovskeho (2006) je záměrný výběr příhodný pro menší a homogenní výzkumné soubory. Jeho „nevýhodou“ však je, že nelze hovořit o reprezentativnosti vzorku a jeho výsledky tak nemůžeme zobecnit. Na druhé straně nám ale takový typ výzkumu povoluje tzv. teoretickou transferabilitu, při které dochází k propojení výsledků

provedeného výzkumu a dosavadních teoretických poznatků (Smith et al., 2009, citováno v Říháček et al., 2013).

Pro **výběr respondentek** jsem si stanovila následující **kritéria**:

- bezdětná žena
- věk nad 30 let
- přítomnost důvodů dobrovolné bezdětnosti vyplývajících z prožívané klimatické krize (tzn. enviromentální důvody)
- v partnerském vztahu (minimálně 1,5 roku)
- absence proměnných mající zásadní vliv na reprodukční rozhodování (např. zdravotní stav neumožňující početí)

Kritérium věkové hranice 30 let jsem si stanovila záměrně, neboť si myslím, že má většina žen v tomto období života už jasnější představy o tom, zda chtějí být matkou či nikoli, včetně vnímaných důvodů. Signifikantní roli v rozhodování o prokreaci hrají dle Millse et al. (2011) i biologické hodiny a hormony v těle ženy. Dle studií je prokázáno, že optimální věk pro těhotenství je do 30 let a současně je prokázána vyšší rizikovost zdravotních komplikací u těhotné ženy nad 35 let.

Realitě sice naznačuje dle statistik, že i ženy nad 30 let se stávají stále častěji prvorodičkami, a tedy i v případě mých respondentek není vyloučené, že si to nerozmyslí. Nicméně je to méně pravděpodobné než například u ženy mladšího věku, kterou ještě „netíží tikot biologických hodin“ a v mnoha ohledech se ještě stále rozvíjí.

Zároveň jsem apelovala na to, aby vnímaná klimatická krize představovala stěžejní motivací bezdětnosti. Navzdory tomu, že některé oslovené udávaly i jiné („neenviromentální“) důvody, s čímž jsem dopředu počítala, protože rodičovství je velmi komplexní životní mezník, musely být tyto aspekty až v pozadí motivace vyplývající z enviromentální situace, případně na podobné úrovni.

Další podmínkou byla existence partnerského vztahu, který může představovat zásadní proměnnou ovlivňující postoj k rodičovství.

5.2 Charakteristika výzkumného souboru

Vybraných participantek bylo celkem šest (včetně pilotního testování). Všechny po pečlivém prozkoumání splňovaly výše stanovaná kritéria pro výběr vzorku a jejich průměrný věk činil 32,8 let.

Pro větší přehlednost jsem čtenáři vytvořila na následující tabulku, zobrazující věk respondentek, dosažené vzdělání, zaměstnání a délku vztahu, ve kterém se momentálně nachází. S ohledem na etické zásady byla reálná jména nahrazena fiktivními.

Tabulka 1: Základních informace o výběrovém souboru

RESPONDENTKA	VĚK	VZDĚLÁNÍ	ZAMĚSTNÁNÍ	DĚLKA VZTAHU
Aneta (pilotní studie)	30 let	VŠ (biomedicína)	servírka, vlastní umělecké podnikání	1,5 roku vdaná (3 roky ve vztahu)
Dana	33 let	maturita	vstupní kontrola u doručovací společnosti	5 měsíců vdaná (3 roky ve vztahu)
Květa	35 let	VŠ (marketing, grafika)	spravování e-shopu s etickou kosmetikou	10 let ve vztahu
Cecílie	30 let	VŠ (marketingová komunikace a PR)	vlastní podnikání (veganský catering)	2 roky ve vztahu
Pavla	35 let	VŠ (marketingová komunikace)	zaměstnanec ve firmě pronajímající kanceláře	1,5 roku ve vztahu
Natálie	34 let	VŠ (práva)	právnička	8 let ve vztahu
Počet respondentek 6	Průměrný věk 32,8 let			

a) ANETA

První respondentka má 30 let a reprezentuje tak ženu s nejnižší vymezenou věkovou hranicí. Tento rozhovor původně sloužil pro účely pilotního testování, které však neodhalilo nějaké nedostatky, a tak mohla být data zařazena mezi analýzu k ostatním.

Aneta v Praze vystudovala technický obor a poté začala pracovat na manažerské pozici v oblasti biomedicíny. Nicméně práce v kanceláři ji nenaplňovala a tížila ji „neekologičnost“ jejího povolání. V té době měla dlouhodobý vztah, který však skončil v okamžiku, kdy její partner chtěl založit rodinu. Aneta děti z environmentálních důvodů odjakživa nechtěla. Období studia na vysoké škole, práce a tohoto vztahu pro ni bylo velmi náročné a promítlo se to i do jejího psychického a fyzického zdraví, až se nakonec rozhodla odjet na rok do Kanady a dát se zejména psychicky do pořádku. Tam však nakonec zůstala, začala se živit jako servírka a prodává se umělecké výtvary.

V současnosti je rok a půl vdaná za Američana, který má podobný pohled na svět jako ona, i v otázkách rozmnožování a environmentálního vnímání. Žijí převážně „zero waste“ a organicky, cestují a nejraději jsou v kontaktu s přírodou, ke které má Aneta odjakživa velmi blízký vztah, zejména ke stromům a houbám. S manželem nejraději chodí na túry a surfovat.

Respondentka popisuje svoji náklonost k ekologii a přírodě už od dětství, kdy v 6 letech snila o zachraňování pralesů, což se jí v Kanadě nakonec splnilo. Díky jejímu úsilí některé značky přestaly používat palmový tuk a část jejího výdělků z tvorby putuje právě na ochranu planety. Aneta je člověk činů, nesnaží se jít příkladem pouze svým životním stylem, ale věnuje se i aktivismu. Je velmi energetická, workoholická, odhodlaná bojovat za změny a taky otevřená hovořit o klimatické krizi i bezdětnosti. Současně se však popisuje i jako uzavřenou bytost, přestože na první dojem může působit dost hovorně a akčně.

Aneta přiznává, že život na druhé straně zeměkoule jí hodně otevřel oči. Zatímco v České republice hodně bojovala s tlakem, který na ní byl vyvíjen kvůli práci a mateřství, v Kanadě cítí velkou svobodu a podporu. To jí umožňuje jít si za svými sny.

Interview s Anetou trval nejdéle z celého souboru a to 2 hodiny a 47 min. Od samého začátku byla velmi otevřená a odhodlaná mě do svého příběhu zasvětit. Její odpovědi mě vtáhly do jejího prožívání tady v Česku a pak i v Kanadě. Vykazovala nesmírnou míru empatie (např. vůči seniorům v pečovatelských domech), schopnosti

hluboké introspekce a zároveň dokázala diskutovat s humorem a nadhledem, kterým ji život obohatil. Z jejího vyprávění bylo evidentní, že je hodně napojená na ženy, dokonce zmínila, že v Kanadě organizuje ženské komunitní kruhy, kde se dotýkají i otázek mateřství a poskytující si vzájemnou podporu. Zaměřují se na vlastní seberozvoj, řeší svá traumata a předávané vzorce.

Vizí Anety je návrat ke starým kořenům a život v komunitě lidí, v níž by byly zastoupeni děti i „stařešina“, všichni si tam pomáhají a jsou soběstační. Momentálně si prochází ročním kurzem bylinek, a tak by v takové komunitě měla ráda úlohu bylinkářky a také „tety na hlídání“. Přeje si předávat svoje vědomosti a zkušenosti „z generace na generaci“ a zažít to pouto a neuvěřitelnou lásku s dítětem. Nepotřebuje k tomu však svoje vlastní děti.

b) DANA

Dana má momentálně 33 let a pracuje jako vstupní kontrola u doručovací společnosti. Mezi své kladné stránky řadí to, že disponuje vlastními názory a „nejde s davem“. Navzdory tomu však přirovnává rozhodnutí o bezdětnosti ke „coming out“. Podle ní se s tím dotyčný zpočátku sám vyrovnává, tají to před okolím, a až poté to dokáže projevit veřejně. U Dany se to takhle zlomilo, když potkala svého současného partnera a bylo jí 30 let.

Respondentka inklinuje k přírodě, turistice, seberozvoji prostřednictvím čtení knih a snaží se žít ekologicky (např. navštěvuje bezobalový obchod, zajímá se o up-cyklaci oblečení). Pět měsíců je vdaná (3 roky ve vztahu) a její manžel sdílí stejný postoj k reprodukci jako ona, akorát jejich prokreační motivace je rozdílná.

Dana spolu s Květou pravděpodobně představuje respondentku z výběrového souboru, u níž vnímané enviromentální důvody mají stejnou váhu jako ty neenviromentální. Zásadní dopad na její reprodukční rozhodování má její negativní vztah k dětem a nedůvěra ve vlastní mateřské schopnosti. Dle jejího názoru na to má podíl její dětství. Vysvětluje: „*Moje dětství nebylo veselý, hodně mě to ovlivnilo do budoucna. V mém případě by dítě bylo nešťastný, nedokázala bych mu dát tu lásku.*“ Dotyčná už má za sebou bohatou minulost a téma mateřství je pro ni v současné době „vyřešené“. Je schopná velké sebereflexe v tomto tématu. Naopak její manžel má spíš neutrální vztah k dětem a netouží po nich kvůli vlastním zdravotním problémům, u kterých je

pravděpodobná heredita. Dana však přiznává, že kdyby přišla do jiného stavu, smířil by se s tím (narozdíl od ní) a postavil by se k tomu jako „chlap“.

Online setkání s Danou trvalo skoro 2 hodiny. Zpočátku u ní byla patrná nedůvěra, ostýchavost a nízké sebevědomí (hodně říkala např. „možná odpovídám špatně“). Po chvíli se však více uvolnila a ochotně mi odpovídala na všechny otázky. Navíc na ní byla vidět radost z možnosti sdílení s někým, pro ni neznámým.

Zejména v druhé části rozhovoru zašla v odpovědích více do hloubky a upřesňovala již řečené věci. Například předtím se svěřila, že děti nikdy nechtěla, ale později pak přiznala, že to rozhodnutí mělo svůj vývoj, a dokonce měla krátké období zamilovanosti se současným manželem, kde se početí nebránili. Popisuje, že: *„četla jsem hodně knih a pracovala na sobě a přemýšlela, jak to vlastně cítím...hodně se mi ulevilo, když jsem došla k závěru, že tento pud nemám a je to v pořádku, a hlavně že můj manžel to má stejně“*. V průběhu rozhovoru často odbíhala k zobecňování a množnému číslu (např. místo „já“ používala „lidé“), anebo se jí o tom tímto možná způsobem lépe mluvilo. Některé odpovědi si také během rozhovoru odporovaly, tak jsem se na ně musela víckrát a do hloubky zeptat.

c) KVĚTA

Třetí respondentka má 35 let a dělá marketing pro firmu s etickou kosmetikou. Svoje volné chvíle tráví v přírodě, nejraději na horách. Také se ráda věnuje akrobacii, venkovním sportovním aktivitám, pěstování rostlin a umělecké činnosti. Květa má velmi kladný vztah ke zvířatům, a proto je z etických důvodů i vegetariánka. Její ekologickou úzkost (alespoň) krátkodobě ji zmírňuje pobyt v přírodě a pohybová aktivita.

Momentálně je 10 let ve vztahu s o 5 let mladším partnerem, který byl původně součástí okruhu jejích přátel. Oba zastávají stejný postoj k rodičovství, ve kterém hrají roli jak environmentální důvody, tak důvody nevztahující se ke klimatické krizi – konkrétně nepřítomnost náklonnosti k dětem, averze vůči těhotenství a porodu, nedůvěra ve svoji potenciální roli matky. Květa přiznává, že nesvá je hlavně z malých dětí, a proto pokud by s přítelem v budoucnu volili cestu osvojení, jednalo by se o starší holčičku, pravděpodobně ze zahraničí.

Květa představuje ženu, která ráda bojuje za ženská práva nevádí jí jít jiným směrem než většinová společnost. V našem rozhovoru empaticky soucítí s ženami, na které

je kvůli jejich rozhodnutí o bezdětnosti vyvíjen tlak, který má často dopad na jejich psychické zdraví.

d) CECÍLIE

Další žena má 30 let a tvrdí, že všechny životní volby provádí s ohledem na planetu a snížení uhlíkové stopy. Z toho důvodu provozuje i veganský catering, aby lidem přiblížila rostlinnou stravu a následovala svoje hodnoty a „poslání“. Ve svém volném čase ráda cestuje, tráví čas se svým adoptovaným psem a věnuje se aktivismu. To ale pouze ve chvílích, kdy se na to mentálně cítí, aby předešla vyhoření, jež je podle ní mezi aktivisty velmi rozšířené. Postupně by ráda přešla k působení v politice, neboť si je vědoma, že změna životního stylu k záchraně klimatické krize je nedostačující. Nyní se jí naskytla příležitost stáže v parlamentu evropské unie, z čehož má velkou radost.

Vztah k dětem má Cecílie spíše neutrální, ale kdyby nevnímala závažnost ekologického dopadu nového jedince, mateřské zkušenosti by byla otevřená. V minulosti dokonce působila jako vedoucí na skautských táborech a kontakt s dětmi ji naplňoval. Stejně jako Květa si však „užívá“ přítomnost starších dětí, se kterými lze vést rozumnou konverzaci.

Cecílie je dva roky ve vztahu s o 8 let starším partnerem, který sdílí společný pohled na bezdětnost. Zastává totožné ekologické důvody jako Cecílie, ale navíc má také strach z dědičnosti psychiatrického onemocnění, konkrétně schizofrenie, které ve své rodině mají. Jejich vztah je momentálně na dálku, neboť partner žije v zahraničí.

Čtvrtá respondentka se v oblasti ekologie pohybuje už dlouho, disponuje vědeckými informacemi a má to „v hlavě“ jasně nastavené. Nejspíš ze mě vycítila, že se v této oblasti pohybuji méně než ona, a tak mi ochotně vysvětlovala různé souvislosti, které mě před naším rozhovorem zcela nedocházely. Například, že v komunitě veganů je údajně drtivá většina rozhodnuta pro bezdětný život v kontextu prohřívané klimatické situace, nebo že většina aktivistů je vyhořelých, ale není jim k dispozici adekvátní odbornou pomoc.

e) PAVLA

Další respondentce je 35 let a momentálně pracuje v rodinné firmě jako zaměstnanec. Předtím si budovala svoji vysněnou kariéru, kterou ji však ukončila pandemie.

Mezitím Pavla zůstala 1,5 roku doma, aby se dala po psychické stránce do pořádku. Ve svém volném čase ráda fotí, chodí přehlídky jako modelka, dívá se na filmy a miluje zvířata. Se smutným tónem přiznává, že žije takový „sobecký“ konzumní život v Praze.

Momentálně je 1,5 roku ve vztahu, avšak dle jejích slov netuší, zda má perspektivu, neboť jsou s partnerem v mnoha ohledech odlišní. Pavla je veganka milující ekologii a přírodu. Klimatickou krizi prožívá do takové míry, že se jí promítá do rozhodnutí o rekreaci a silně ovlivňuje její duševní zdraví. Na druhé straně, její partner tyto hodnoty vůbec nesdílí a vlastní děti by dokonce v budoucnu rád měl. Pro oba je to takové „tabu“ téma.

Dotyčná klimatickou krizi silně vnímala už od 9 let. Dlouhodobě se léčí s depresí a panickými stavy, které v ní enviromentální situace vyvolává a v minulosti se potýkala i se suicidálními myšlenkami. Stavby začaly zejména během období, kdy psala diplomovou práci na téma konzumního života a vlivem na planetu, jenž nebyla ani schopna dokončit. Pavla tvrdí, že časem vyhořela v angažovanosti za práva zvířat a ekologie, protože jí to psychicky velmi ubližovalo. Stále má pocit, že nedělá maximum a tíží ji její konzumní životní styl, který však nedokáže opustit. Popisuje: *„Pamatuji, jak jsem se s brekem každý den budila, ale časem jsem se od toho naučila, i díky terapii, odosobnit a nebrat to tak, jinak bych se z toho zbláznila, ale zase ne úplně vůči tomu otupět a ignorovat to, to taky není dobrý.“* Terapie ji v rámci zachování psychického zdraví učí téma klimatické krize tolik nesledovat, nebýt na sebe tak striktní v oblasti ekologie a je jí oporou v období, kdy se v Pavle probouzí hormony spouštějící touhu po dítěti, které však na tento svět přivést odmítá.

Rozhodnutí o bezdětnosti se u ní proměňovalo v čase. V dětství o dětech snila a obecně má Pavla k dětem vřelý vztah. Po uvědomění závažnosti a dopadů enviromentální situace se zhruba ve 20 letech zajímala o možnost sterilizace, která jí v té době však nebyla umožněna. Do 30 let byla pevně rozhodnutá, že dítě z enviromentálních důvodů nechce, ale od té doby ji sužují vlny hormonů, které jí „oblují“. Dotyčná udává: *„Za těch 5 let ta touha skrz hormony byla a taky abych zachránila předešlý vztah, pro mě důležitý... terapie mi vždy pomůže od těch mých vyhrocených emocí poodstoupit a zhodnotit si racionem, že kvůli enviromentálním důvodům do toho opravdu nechci jít“*. I přes touhu po dítěti respondentka vidí příliš těch „ale“, která jsou pro ni zásadní.

Otevřená je nicméně adopci či pěstounské péči, do které by však šla pouze s partnerem, protože si je vědoma náročnosti celého procesu. Ke svému zklamání však Pavla zjistila, že její partnery (včetně současného) tato varianta příliš neláká, takže to do budoucna nevidí příliš optimisticky.

f) NATÁLIE

Poslední ženou výběrového souboru je Natálie, které je 34 let a pracuje jako právnička v rodinné firmě. Ve svém volném čase cvičí jógu, chodí na túry se svým přítelem a adoptovaným psem z útulku. Ráda se vzdělává prostřednictvím knih a účastní se ekologických akcí.

Se stejně starým partnerem je už 8 let a oba zastávají identický pohled na řešení klimatické krize. Kromě rozhodnutí o bezdětnosti žijí udržitelně (např. netoxická domácnost, podpora lokálnosti, recyklace oblečení, přechod na veganství apod.). Svůj čas, energii i finance využívají právě ke krokům prospěšných pro planetu.

Nebýt percipovaných důvodů pramenících z klimatické krize, vlastní potomky by Natálie chtěla. Už jako dítě chtěla být „maminkou“ a zanechat tu po sobě nějaký odkaz. Mateřství pro ni vždy představovalo smysl života. Když ale během studií vysoké školy více pronikla do problematiky klimatu a ekologie, její hodnoty se úplně proměnily. Od té doby se její rozhodnutí nezměnilo, naopak se v té oblasti více pohybuje a obklopuje se podobně smýšlející lidmi. Její argumenty pro pro-environmentální bezdětnost tak získávají na síle.

Podobně jako Pavla zmiňuje tlak hormonů a „tikání biologických hodin“, které ji občas nutí o své volbě pochybovat. Po „vnitřním monologu“ nebo rozhovoru s partnerem ale vždy dojde zpátky k rozhodnutí, že do této situace dítě přivést nechce. Snaží se dělat věci, na které ví, že by s dítětem neměla kapacitu, a hlavně být lepším člověkem pro planetu a předávat osvětu ostatním.

Na rozhovoru s Natálií bylo zajímavé, že přistupovala k otázkám, na jednu stranu, s argumenty a racionálně, což koneckonců koresponduje s „povahou“ jejího povolání, a na druhé straně velmi citlivě, empaticky a žensky. I ona mi v závěru interview děkovala za možnost sdílení, neboť ji naše konverzace jenom utvrdila ve správnosti její „volby“: *„Někdy člověk potřebuje věci slyšet, jak je říká sám nahlas a v ten moment mu to dojde ještě víc a jakékoliv pochybnosti skrze rozhodnutí jsou pryč.“*

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole budou čtenáři zodpovězeny stanovené výzkumné otázky a představeny výsledky, jež jsem získala prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, metodou, která mi dovolila proniknout do vnímání všech zúčastněných žen.

Polostrukturované interview zahrnuje úvodní otázky pro získání základních informací jako je například věk, dosažené vzdělání apod. Dále se dotazuje na individuální prožívání klimatické krize a copingové strategie. Mapuje obecný postoj k dětem a rodičovství, včetně procesu rozhodování o životě bez biologických potomků a zkoumá motivaci k dobrovolné bezdětnosti. Důraz je kladen především na pochopení enviromentální důvodů, které v procesu reprodukčního rozhodování. Jiné okruhy otázek se fokusují na reakce okolí, zejména tedy vlastní rodiny respondentek, přátel, ale i široké společnosti.

Důležitým ohniskem celého rozhovoru je zjistit, jak se pro-environmentálně motivovaná bezdětnost promítá do partnerských vztahů žen. Z toho důvodu spolu v interview diskutujeme minulé vztahy i současný vztah s partnerem, u kterého se zajímám také o jeho postoj.

Skupina otázek v závěru je orientována na budoucnost a snaží se proniknout do životní vize oslovených žen v souvislosti s nepřítomností potomků a eskalující klimatickou krizí.

a) ANETA

VO1: *Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?*

Když se řekne klimatická krize, vyvolává to v Anetě pokaždé jiné emoce. Někdy silnou depresi a jindy zase nadšení a energii ke změně, záleží na momentálním psychickém rozpoložením a vnějších faktorech. Velmi jí v tomto tématu pomohla přednáška na environmentální žal od, již zmiňované, české psycholožky Zdeny Voštové. Aneta popisuje, že během ní plakala a cítila velkou úlevu, neboť někdo konečně popsal a normalizoval to, jak se ona cítí. Současně pochopila, že tento žal prožívá spousta lidí a není efektivní mu propadat. S nadhledem a zkušeností tvrdí: „*Když do toho spadnu,*

pomáhá mi si retrospektivně říct, co vše jsem už udělala...žal nepomůže mně, planetě ani okolí, nikoho nenamotivuje.“

Velkým lékem je dle respondentky jakákoliv ekologická aktivita, ale je důležité nestát se „ekoteroristou“ a oslavovat i malé změny. Mezi pro-environmentální kroky dle ní patří i rozhodnutí nezatížit planetu, která už je tak velmi přelidněná, nově příchozím jedincem.

Souvislost mezi percipovanou klimatickou krizí a volbou o prokreaci se odráží i v preferenci adopce, které jsou s manželem v budoucnu velmi otevřeni zejména kvůli ekologickému, ale i morálnímu aspektu. Přeje si být ve stáří obklopena dětmi, ať už díky vlastní adopci nebo od členů komunity. Představa, že by byla na stáří bez „vnoučat“ ji není příjemná, navíc chce mít příležitost předávat svoje hodnoty.

VO2: *Jaké důvody (vyplývající z prožívané klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?*

Respondentka se svěřuje, že environmentální důvody jejího rozhodnutí tvoří zhruba 80 %. Mezi nejvlivnější řadí přelidnění a strach z toho, že potenciální potomek nepřevezme její udržitelný způsob života a vztah k přírodě, a bude tak pro ni „zklamáním“. Aneta vysvětluje, že i když lze ze začátku s miminkem žít velmi udržitelně, jen si dotyčný rodič musí ubrat vlastní pohodlí, později má potomek vlastní osobnostní charakteristiky, hodnoty a životní styl.

V pozadí zmíněných eko-důvodů tvoří zhruba 20 % jiné důvody. Dotazovaná přiznává, že je pro ni důležitý vlastní seberozvoj a realizace snů, a navíc nepocituje nějaké mateřské pudy. Dodává: „*Řeším si svoje traumata, zejména mezigenerační, naslouchám intuici, a ta mi říká, že chci cestovat a soustředit se hlavně na sebe, a ne na děti.*“ Nicméně současně přiznává, že nebýt vnímané klimatické krize, s velkou pravděpodobností by to vnímala jinak.

VO3: *Jak souvisí pro-environmentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?*

Po zkušenosti s předchozím vážným vztahem, ve němž chtěl partner založit rodinu, ale Aneta to cítila jinak a jejich vztah se tak rozpadl, říká: „*Jsem v tomto tématu vždy hned na začátku otevřená, je to rozhodující faktor a fakt nechci být zase ve vztahu, kdy by mě ten*

partner do toho tlačil...nechci nikoho balamutit, a pokud chce rodinu, tak ne se mnou.“

S touto upřímností přistupuje k partnerským vztahům, respektuje lidi, kteří cítí, že dítě chtějí a je to smyslem jejich života.

V současnosti je respondentka vdaná a s manželem jsou v životní perspektivě jednotní. Ten rovněž sdílí enviromentální motivaci k životu bez biologických dětí (hlavně faktor přelidnění), ale v případě svých životních rozhodnutí zastává heslo „nemůžu ale mluvit za své budoucí já“. S touto filozofií souhlasí nově i Aneta. Spolu o tomto tématu často debatují (téměř každý týden), protože ve svém okolí mají hodně přátel s dětmi. Veřejně však prohlašují, že děti neplánují kvůli planetě.

Když Aneta vysvětluje důvody pro své rozhodnutí o bezdětnosti a také že ne každý jedinec se musí nutně rozmnožovat, popisuje časté reakce okolí: *„že bych já zrovna měla mít dítě, když mám ty enviromentální pohledy, aby se ten můj názor roznesl...to mě hřeje na srdci, ale já si to nemyslím, protože můžu edukovat i nepokrevní potomstvo a nemám přece žádnou záruku, že by mnou vychované dítě šlo v mých stopách...“*

Kvůli možnosti porovnat život v České republice a Kanadě, dokáže vidět rozdílný postoj společnosti směrem k jedincům zastávajících enviromentální motivaci bezdětnosti. Zatímco v Česku převládaly negativní, nechápavé a někdy až agresivní reakce, v Kanadě to většina respektuje. Vysvětluje: *„V Čechách to lidi hodně napadali a snaží se ti to vyvrátit, často i bagatelizovali...mají potřebu změnit tvůj názor...“* V Kanadě si také Aneta zpětně vybavuje, že ve svém nitru byla odjakživa rozhodnutá, že děti kvůli změně klimatu nechce, ale hlasy společnosti a tlak, jenž v Česku panoval, jí to znesnadňovaly. Říká: *„Ty hlasy zůstaly v Čechách a teď už mohu být sama sebou.“*

Kladně však hodnotí reakce lidí s dětmi, kteří zastávají více chápající postoj, stejně jako ji mile překvapuje, že ekologické důvody bezdětnosti mají tendenci být tolerovány víc a víc. Tvrdí: *„Někdy mi dají za pravdu i ti největší ignoranti v Čechách, protože už vidí tu krizi, požáry, sucha a tak.“*

Jelikož rodina má Anetu už od dětství spojenou s ochranou přírody, a nikoli mateřstvím, nevnímá z jejich strany nějaké nepochopení či tlak. Příznává, že její matka je s tím smířená nejspíš i proto, že už je babičkou kvůli bratrovi.

Vztahy s přáteli mající děti se podle ní příliš nezměnily. Témata i společné činnosti jsou někdy jiné, ale respondentka si užívá roli „hlídací tety“, se kterou má zkušenosti kvůli

tomu, že byla obklopena třemi sourozenci. Současně ve svém okolí disponuje i stejně starými jedinci zastávající stejný postoj k rodičovství, včetně enviromentální motivace.

Zatímco Aneta necítí touhu být matkou, nedokáže si však představit nemít vnoučata a nezažít roli babičky. Z toho důvodu ji řešení adopce nebo života v komunitě, kde jsou i děti ostatních, do budoucna láká. Adopce je pro ni reálná spíš až v pozdějším věku, třeba okolo 50 let, kdy bude mentálně vyspělejší a „vycestovalá“.

Popisuje svoje nejnaternější vize: *„Přeji si být obklopena lidmi stejného věku, dětmi i stařešinou a v té komunitě si budeme navzájem pomáhat, vychovávat, pěstovat jídlo, já chci být hlídací teta a taková komunitní bylinkářka.“* Představa, že by žila ve stáří sama je pro ni děsivá, neboť z vlastní zkušenosti s praxí v domově důchodců tvrdí, že člověk by neměl být ke konci života sám. Její popsaná idea je v kontrastu s jejím stresujícím obdobím studia a práce ještě v České republice, kde následovala hodnoty a tempo společnosti a až její špatný životní stav ji ukázal, že není šťastná.

Aneta se svěří, že někdy ji přepadnou obavy o lidstvo a planetu v souvislosti s gradující klimatickou krizí, ale vždy se snaží vrátit do přítomnosti. Navíc se uklidňuje tím, že příroda to přežije, jako tomu bylo v minulosti.

b) DANA

VO1: Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?

Také Dana vnímá závažnost globální krize. Popisuje, že neprožívá úplně klimatický žal, ale spíše velké znechucení lidstvem, které podle ní drancuje planetu. V rozhovoru hodně diskutuje o znečištěných lesech, kam ráda chodí na turistiku a masovém průmyslu. Tím, že má Dana velmi kladný vztah k přírodě, a je si vědoma ekologického dopadu dětí, představuje pro ni klimatická krize důležitý faktor pro rozhodnutí o bezdětnosti.

VO2: Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?

Zásadní motivací Dany je odhodlání se nerozmnožovat a nepřispívat tak ke skleníkovému efektu. Tvrdí, že: *„je nás na planetě hodně a ta to nemůže zvládnout s omezenými zdroji a naším tempem.“* Dalším důvodem je strach o potenciálního potomka, kterého by přivedla do světa s nejistou budoucností a lhostejnou společností: *„Mám podvědomé obavy o budoucnost...zda tady bude dost pitné vody, energie a tak.“*

I druhá respondentka přiznává, že i ona má spíš neutrální až chladnější vztah k dětem. Hovoří o nějakém vnitřním bloku, který cítí od 13 let. „*Od dětství k nim mám spíš chladný vztah, nikdy jsem je nevozila a nerozněžním se třeba nad miminkem...*“. Dalším důvodem nesouvisející s prožívanou klimatickou krizí je nízká sebedůvěra v roli potenciální matky, strach z porodu a závislosti dítěte.

VO3: *Jak souvisí pro-environmentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?*

Dana připouští, že ze začátku vztahu se současným partnerem pro ni bylo velmi obtížné otevírat toto téma. Měla pocit selhání jakožto ženy. Ulevilo se jí, když zjistila, že se v tomto jejich cesty s manželem spojují, i když motivace k bezdětnosti je na obou stranách rozdílná. S manželem téma někdy otevřou a zjišťují, zda to stále cítí ten druhý podobně. Dotyčná vysvětluje: „*Lidi se mění a kdyby si to manžel rozmyslel, nechala bych ho jít z lásky, aby si to splnil. Pro mě by to byl bohužel důvod k rozvodu.*“ Předešlý vážný vztah Dany byl ukončen právě z důvodu, že partner chtěl založit rodinu.

Navzdory tomu, že dotyčná prohlašuje: „*Já si nějaký tlak ze strany společnosti nepřipouštím, nezáleží mi na názorech druhých.*“, veřejně dokázala otevřít toto téma a důvody pro svoje rozhodnutí až okolo 30 let. Zároveň přiznává, že pokud je ve společnosti svých kolegů nebo cizích lidí uvádí mylně „zdravotní důvody“, aby předešla nepříjemným dotazům. Dodává: „*Když jsem v cizím prostředí, tak je to lepší výmluva*“. V okruhu přátel je v tomto tématu naprosto otevřená. Vysvětluje: „*Tlak nebo odsouzení ze strany společnosti si nijak nepřipouštím, záleží mi pouze na názorech blízkých, před kterými nenesím masku, a pokud jim se to nelíbí, tak asi nemají co dělat v mém životě.*“

Z její perspektivy společnost zajímá, zda žena chce či nechce dítě, ale důvody už jsou druhotné, avšak s gradující klimatickou krizí bude tato problematika pravděpodobně více zvažována. Daně jsou nápomocné facebookové skupiny sdružující bezdětné, ekologicky zaměřené apod., jejímž prostřednictvím se může seznámit s lidmi s podobnými hodnotami. Respondentka vysvětluje, že se setkává s nepříjemnými reakcemi lidí, jenž ji označují za sobeckou a neženskou, ale zrovna tak s překvapením dostává pochopení ze strany lidí mající děti.

Oproti první respondentce vnímá nepochopení ze strany matky, která doufá, že si to její dcera ještě rozmyslí. S rostoucím věkem tento tlak údajně narůstá. O matce

říká: „*Je to stará škola a zná jen život s manželem a dětmi a eko-důvody jí už hlava vůbec nebere.*“

Přestože má dotyčná okolo sebe spoustu lidí, kteří také nechtějí děti (i z enviromentálních důvodů), trápí ji, že se mění některá její dosavadní přátelství. Například s nejlepší kamarádkou si po jejím porodu už tolik nerozumí. Na postoj Dany k mateřství reagovala podobně jako její matka, avšak nyní už její rozhodnutí respektuje a toto téma spolu mají uzavřené.

V otázkách orientovaných na budoucnost zazněly obavy z „klimatické apokalypsy“, které zmírňuje její víra ve zlepšení lidstva a hlavně v „probuzení“ ke změně. Ráda by se věnovala svým koníčkům, jenž jí dávají smysl, zejména vlastnímu seberozvoji a cestování. Osobně si nemyslí, že by se její postoj k mateřství v průběhu dalších let změnil, neboť vnímá hodně důvodů „proti“ (enviromentálních i neenviromentálních). Vzhledem k chladnějšímu vztahu k dětem zamítá i možnost adopce, která je bezdětnými z eko-důvodů často zmiňovaná jako vhodná alternativa. Nicméně podporuje na dálku formou „finanční adopce“ indickou holčičku. Dana tvrdí: „*Myslím, že toto má smysl... když já nemám děti, snažím se podporovat jiné.*“

c) KVĚTA

VO1: *Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?*

I Květa, jakožto člověk milující přírodu a ekologii, vnímá souvislost mezi svým rozhodnutím o dětech a klimatickou situací. Sama popisuje velkou úzkost, urgenci a sevření v souvislosti s životním prostředím. Život bez dětí vnímá jako ekologickou aktivitu na individuální úrovni, kterou by mělo následovat více jedinců.

VO2: *Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?*

Mezi enviromentální důvody řadí i Květa zejména faktor přelidnění. Vysvětluje, že: „*Většinu klimatických problémů máme, protože je nás na planetě tolik a já bych tomu s čistým svědomím nemohla přispívat tím, že budu mít dítě.*“ Téma vysoké světové populace a zkracování zásob a zdrojů ji velmi stresuje. Podle ní by se klimatická situace ustálila, kdyby neměl každý potřebu množit se, a planeta by se tak mohla regenerovat. S tím částečně souvisí i její znechucení světovou populací, která se chová

jako „parazit“ a závažnou situaci „ignoruje“. Představa, že by dítě přivedla do takových podmínek a katastrofické budoucnosti jí evokuje značné obavy. Květa se svěřuje: „*Mám úzkost i z toho, čeho my se dožijeme, natož někdo teď narozený.*“

Avšak také třetí respondentka zmiňuje jiné faktory pro svoji volbu. Tvrdí, že nemá žádný vztah k dětem a nikdy po nich netoužila: „*Nevím, co bych s miminem dělala, ani mi nepřijdou roztomilý, jako třeba zvířata, který mám potřebu chránit.*“ Z interakce s malým dítětem si přijde nespokojená. Zároveň má panický strach z představy těhotenství a porodu. Květa se popisuje jako feministka, která zastává genderovou spravedlnost. Tvrdí, že kdyby byla muž, její postoj by byl jiný, protože by necítila takový tlak, očekávání a zodpovědnost: „*Nebyly by tam ty fyzické požadavky, které mě děsí a muž si chodí do práce a není to pro něho tak náročný jak pro ženu.*“

VO3: Jak souvisí pro-environmentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?

Přestože Květa vnímá obecný tlak na ženy se stejným rozhodnutím, jakožto rebelka si „užívá“ vybočení ze sociální normy. Baví jí hájit si svoje názory, které se nebojí dávat najevo. Přiznává však: „*I když jsem rebelka, je hezký najít ty, co to mají stejně... třeba na facebookových skupinách jsem zjistila, že nejsem sama, a to je fajn.*“

Pochopení nachází i u svých přátel, z nichž to mají někteří podobně. Její současný přítel byl dokonce jedním z nich. Převážně je Květa obklopena bezdětnými kamarádkami a s těmi bezdětnými se nevidá tak často. Při setkáních však nalézají společná témata. Momentálně s partnerem disponují obavami ze „ztrátě“ páru, toužícím v budoucnu po dítěti, se kterým tráví často čas, zejména podnikají různé výlety v přírodě.

I když Květa už od dospívání prohlašovala, že děti nechce, v rodině to bylo často bagatelizováno. V současnosti však nevnímá nějaký tlak, ale naopak toleranci vlastních hodnot a rozhodnutí. Domnívá se, že na to má vliv její vyšší věk i nedávné narození mladší sestry, která matce Květy nejspíš „uspokojuje“ i potřebu vnoučat.

Třetí představitelka výzkumného souboru ve vztazích o svém postoji k dětem také nikdy „nemlží“. I v předchozím vztahu tomu tak bylo, ale partner začal časem cítit potřebu vlastní rodiny.

V představách o budoucnost mají s přítelem otevřenou možnost adopce, a to v případě, kdyby se v nich touha po dítěti probudila. Doplnuje: „*Adopce mi přijde*

smysluplná a vlastně moc hezká věc, protože tím dáte někomu domov, ale vyrábět nového člověka, když už je nás i tak dost, mi nedává smysl.“ Aspekt předání vlastních genů pro ni není důležitý do takové míry jako „udržitelná“ cesta. Navíc tvrdí: *„Taky je u adopce to uklidňující, že to moc nemůžeme s partnerem pokazit, furt to pro to dítě bude asi lepší, než aby vyrůstalo bez domova.“*

Květa by také ráda věnovala svůj volný čas a energii do svých vizí. Svěřuje se: *„Chtěla bych tu zanechat odkaz, takové svoje „dítě“ a udělat něco pozitivního pro planetu...odstěhovat se mimo město na venkov a všechno té přírodě vrátet, chovat spokojená zvířata...“*. Doufá, že bude přibývat lidí, kteří budou uvažovat podobně. Tato myšlenka ji dává i naději na zlepšení celé situace s klimatem. Nutné je však podle ní, aby se o této hrozbě mluvilo méně abstraktně a globálně, jak tomu je nyní.

Na otázky o stáří a samotě reaguje upřímně: *„Je možné, že budu sama a bude to třeba smutné, ale budu vědět, že jsem se předtím rozhodla tak, jak jsem to v ten okamžik cítila.“* Doufá v to, že bude obklopena přáteli a sestrami, případně jejich rodinami.

d) CECÍLIE

VO1: Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?

Ve vztahu s klimatickou krizí Cecílie prožívá velkou bezmoc a beznaděj, neboť si myslí, že opatření na individuální úrovni jsou k záchraně planety nedostačující. Nadále vnímá velký smutek, enviromentální žal a nespravedlnost vůči zvířatům a přírodě. Když ji tyto emoce zahltní, racionálně si připomene, že dělá vše, co je v jejích možnostech (např. veganství, šetrná domácnost, aktivismus, vlastní podnikání atd.) a psychické zhroucení nic nevyřeší. Lépe ji je také v komunitě podobně nastavených lidí, s kterými to břemeno může sdílet.

K rozhodnutí si došla postupně a ve 23 letech. V té době se začala o tematiku globální klimatické krize a ekologie hlouběji zajímat a změnila svůj stravovací styl.

VO2: Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?

V případě Cecílie hrají dominantní roli enviromentální důvody a nebýt jejich existence, o dítěti by údajně uvažovala. Primárně nechce zatížit planetu, neboť každý nový život reprezentuje ekologickou zátěž. Také ona vnímá urgenci snížit přelidnění.

Dodává: „*Nebojím se přivést dítě do nejisté budoucnosti, ale nechci přispívat k tomu marasmu, protože podle dat je dítě to nejhorší...toto, když si člověk uvědomí, není cesty zpět, vidím to teď i u mojí sestry...“*

Dále přiznává, že i představa zodpovědnosti spojené s potomkem ji příliš neláká a vztah k dětem má spíš neutrální. Zároveň se ale svěřuje s tím, že by ji lákalo zažít to pouto mezi matkou a dítětem a předat to nejlepší ze sebe skrze výchovu.

VO3: *Jak souvisí pro-enviromentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?*

Také Cecílie se svými partnery otevřeně sdílí svoje nastavení v otázce rodičovství. Dvakrát se jí však stalo, že s partnerem sdíleli stejný postoj, ale v obou případech si to časem druhá strana rozmyslela, což byl důvod k ukončení vztahu. Vysvětluje: „*Pokud mi řekne, že chce biologický dítě, tak to je úplná stopka, ale pokud chce rodinu a je otevřeným jiným možností jako třeba adopce. tak to je jiný příběh.*“ Adopce pro respondentku představuje cestu nejen „ekologickou“ ale i „altruistickou“.

Současný partner sdílí stejné rozhodnutí i enviromentální motivaci. Téma spolu probírali zejména na začátku, aby si ujasnili, zda jsou „na jedné lodi“. Občas se stane, že téma zase otevřou, ale spíš v kontextu společné budoucnosti a jiných možností rodičovství (osvojení dítěte).

Tím, že Cecílie je rodinou percipovaná jako někdo, kdo pomáhá planetě a nedisponuje úplně mateřským pudem, nevnímá ona ani nějaký tlak. Tvrdí: „*Ten tlak je hlavně na ségru, která byla ta mateřská, ale teď, když si to i ona asi rozmyslela, tak se mamka bouří, že chce být babička...a já ji chápu, mrzí mě to, ale kvůli tomu neporuším své hodnoty.*“

Dle čtvrté respondentky je toto téma společností stále nepochopeno, protože se jedná o pohled menšiny, a navíc mezi lidmi stále přetrvávají zastaralé rodinné hodnoty. Podle ní však záleží, kým se dotyčný/á obklopuje. Aby respondentka tuto problematiku rozšířila do podvědomí lidí, hovoří o tom veřejně. Nicméně, pokud někdo reaguje agresivně, tak rozhovor ukončuje. Dodává: „*Jsem i překvapená, že někteří neví, že tady ta možnost třeba existuje.*“ V takovém případě je otevřená diskusi. Na základě rozhovorů má Cecílie dojem, že pokud někdo není edukován v enviromentální oblasti a nesnaží se žít víc

v souladu s přírodou, eko-důvody bývají spíš nepochopeny. „*Ty lidi tě slyší, ale vůbec to neprojde skrze ně*“.

Její vztahy s kamarádkami až na jednu výjimku nebyly ohroženy, protože je Cecílie obklopena bezdětnými, často vegany, kteří mají podobné nastavení.

V budoucnu by se dotyčná ráda (pracovně) věnovala něčemu podobnému jako je veganský catering. Tvrdí však: „*Ráda bych na to už nešla od spodu přes jídlo, ale spíš od shora – politicky, to je totiž cesta*“. Je proto nadšená, že ji přijali na stáž do Evropského parlamentu a doufá, že „*věci budou posouvat k lepšímu*“. V souvislosti s klimatickou krizí nemá strach o sebe, ale spíš o tu přírodu.

e) PAVLA

VO1: Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?

Předposlední respondentka prožívá klimatickou krizi velmi těžce. Svěřuje se s úzkostí, dlouholetou depresí a panickými stavy. Enviromentální žal v ní probudil i uvědomění, že do této situace nechce přivést dítě. Kvůli svému duševnímu stavu dochází i na psychoterapii, která ji pomáhá, avšak když tam otevírá téma dobrovolné bezdětnosti, nenachází u své psychoterapeutky pochopení v enviromentální motivaci. Pavla vysvětluje: „*Když otvírám tyto ekologická témata, tak je z toho taková rozpačitá, i když pro mě jsou velmi důležitá...je to takové smutné no.*“

Na mateřství pohlíží velmi komplexně a s kolektivní zodpovědností vůči ostatním na planetě. Tvrdí: „*Asi záleží na té hranici, jak člověk tu krizi vnímá. O mně si většina myslí, že ji mám hodně posunutou, pro mě je samozřejmě normální, jak to cítím.*“ Dotyčnou trápí, že spoustu jedinců před situací stále zavírá oči a už vůbec nevidí spojitost s reprodukcí. Tato lidská bezohlednost a způsob, jakým se chovají k planetě, ji její rozhodnutí posilují. Nakloněna je spíše jiným cestám, jak mít dítě – zejména pěstounské péči. Nejraději by se ujala staršího dítěte nebo dítěte s nějakou tělesnou či mentální poruchou.

VO2: Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?

Hlavním argumentem dobrovolné bezdětnosti je pro Pavlu klimatická krize. Opět zde zaznívá faktor přelidnění planety. Také ji přijde sobecké si pořídit dítě,

protože po tom touží, ale už nepřemýšlet nad tím do jakého světa a s jakou vizí budoucnosti. Jak již bylo zmíněno, Pavla žije „normální“ konzumní život v Praze a mít dítě v takových poměrech by podle ní nebylo udržitelné, a jenom ji to prohlubovalo její enviromentální žal.

V pozadí enviromentálních důvodů respondentka zmiňuje i možný strach, který pravděpodobně pramenní z neharmonické rodiny, ve které se narodila jako nechtěné dítě.

Na otázku, zda by dítě chtěla nebýt vnímané klimatické krize, odpověděla: *„Určitě spíš jo, i když samozřejmě nemůžu to říct na 100 %, ale to rozhodování by bylo úplně jiné, protože to enviromentální je můj největší argument proti.“*

VO3: Jak souvisí pro-enviromentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?

Předposlední žena výzkumného souboru přiznává, že jí její pro-enviromentální bezdětnost v minulosti komplikovala partnerské vztahy: *„Spousta z nich díky tomu zkrachovalo a spousta ani nezačalo.“* I ona, jako předešlé respondentky, zastává názor, že se jedná o zásadní informaci, ve které je nutné být upřímný již od začátku. V předchozím vztahu dokonce uvažovala, že by s dítětem souhlasila, aby neztratila partnera, který byl pro ni velmi důležitý. Mrzí ji, že došlo k rozchodu, ale současně je vděčná za to, že svůj názor nezměnila. Problematické je podle Pavly, že na začátku vztahu partneri nezdědka kdy zaujímají stejný postoj k rodičovství, který se však časem promění.

V současném vztahu je to takové „tabu“ téma. Pavla má dojem, že její partner, který chce v budoucnu vlastní děti, nevnímá závažnost jejího sdělení a enviromentální důvody nechápe, protože má zcela odlišný hodnotový žebříček. Respondentka v tom byla upřímná od začátku a někdy tuto debatu znova otevře, aby ho utvrdila v tom, že svůj postoj nezmění.

Podle Pavly se o bezdětnosti motivované klimatickou krizí stále více hovoří i píše. Ten pokrok je zejména viditelný mezi generacemi. Zatímco mladší generace jsou tomu více otevřené, u starší stále dominují zastaralé hodnoty a předsudky. Dotyčná dokonce se smíchem vzpomíná: *„S bývalým přítelem jsem jezdila na Moravu, za jeho rodiči, a to jsem si vždy vykopala hrob...já veganka, co nepije alkohol a nechce děti.“*

V rodině to dávala Pavla najevo od svých 20 let, kdy si to v sobě definitivně nastavila. Rodina údajně reagovala negativně a často se tak Pavle dostávalo posměšků a vtíravých dotazů na rodinných oslavách. Zlom nastal až s jejím věkem: „*Předtím mi říkali jen, jak si to rozmyslím a vůbec mě nechápali, a teď když je mi už 35, tak mám konečně pokoj a nějak se s tím smířili.*“ Nejhůře to snášela její matka, a ke smíření nejspíš došlo kvůli vnoučeti ze strany Pavliny sestry.

Pavla je ve společnosti v tomto tématu otevřená, i když přiznává, že záleží na zpětné reakci a konkrétní situaci. Tvrdí: „*Snažím se rozebírat i ty ekologické důvody, ale často bývají bohužel absolutně nepochopeny...no ale proto je potřeba je říkat dál, aby se to změnilo.*“

S lítostí dotyčná přiznává, že většina přátelství skončilo, když si její kamarádka pořídila dítě. Jednou i proto, že jí bylo vytknuto, že se dostatečně nezajímá. Pavla to však chápe, dokáže si představit, že dítě člověka změní, tedy zejména jeho témata k hovoru a priority. Ve svém okolí ji chybí lidé podobní jako je ona, a u kterých by mohla nacházet pochopení.

V budoucích vizích Pavla zmiňuje změnu nenaplňujícího zaměstnání a kroky, které budou směrem ke zvířatům. S pobavením se svěřuje, že by ráda založila holubí útulek, protože má holuby velmi ráda. Po psychicky náročném období se naučila mít víru a naději v otázkách klimatické krize a budoucnosti. Je to pro ni taková „berlička“, aby do depresí znova nespadla a měla alespoň nějakou vůli každý den vstát.

f) NATÁLIE

VO1: Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?

Poslední respondentka se také rozhodla „vzdát“ biologického potomka kvůli závažné klimatické situaci, kterou údajně vnímá více než ostatní lidé v její blízkosti. Aby se vyrovnala s enviromentálním žalem, jenž ji občas zahltí (např. po zhlédnutí dokumentu), má vybudované různé copingové strategie. Stejně jako Pavla, i Natálie občas záměrně redukuje zdroje informující o enviromentální krizi. Velmi ji pomáhá kontakt s přírodou, sdílení s osobami, které se o dané téma zajímají a prožívají obdobné emoce. Také si připomíná kroky, které podniká směrem k přírodě (např. omezená konzumace masa, nákup v second-handech atd.). Mezi další opatření na individuální úrovni řadí jednoznačně i rozhodnutí o bezdětnosti.

VO2: Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?

Natálie se svěruje: „*Kdybych neprožívala tak silně klimatickou krizi, dítě bych si hodně přála, vždy jsem si představovala, jak budu máma. Ale jak bych ho mohla do tohoto přivést? Mám fakt strach z toho, co bude a vím, že ten strach by byl mnohem větší, kdybych byla mámou.*“

Nejsignifikantnějším motivem je pro dotyčnou stresující vize budoucnosti, která podle ní přinese nejen změny prostředí, ale i změny ekonomické a sociální. Natálie nahlíží na klimatickou krizi jako na „bombu“, kterou už je pozdě uhasit a která je navíc „v rukou těch nahoře“. Jedná se o komplexní proměnu našich životů. Myslí si, že lidé nebudou mít dostatek zdrojů k životu, bude přibývat přírodních katastrof, promění se celkově společnost a hodnoty vlivem migrace.

Dílčím důvodem, který je však pro ni už méně významný, je neekologičnost, neboť dítě představuje další navýšení nejen populace ale i uhlíkové stopy.

Když jsem u poslední ženy mapovala existenci jiných motivů než těch vyplývajících z existence percipované změny klimatu, svěřila se Natálie pouze s obavami z opakování nezdravých vzorců z vlastní rodiny. Nicméně sama přiznává, že tento strach ji provázel spíše v minulosti do jejích 25 let, než prošla transformací prostřednictvím psychoterapie. V současnosti vnímá pouze jeden motiv a tím je enviromentální krize.

VO3: Jak souvisí pro-enviromentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?

Pro Natálii nebylo v milostných vztazích jednoduché protějšku vysvětlit svoji motivaci k bezdětnosti. Přiznává: „*Kdyby šlo třeba o zdravotní problémy nebo že prostě děti nemám ráda, tak by to bylo snazší než se obhajovat planetou, protože to většina chlapů vůbec nepochopí*“. Předchozí vztahy „zkrachovaly“ většinou z důvodu, že partneři věkem změnili názor a přáli si vlastního potomka. Až současný partner ji v její enviromentální motivaci chápe, neboť to vnímá stejně. Dotyčná tvrdí: „*Je to hrozná úleva, že to chápe a má to stejně. Konečně si nepřipadám divná a můžu s ním sdílet cokoliv.*“

Pro poslední oslovenou ženu je na celé „volbě“ nejhorší to, jak reaguje její blízké okolí a společnost. Popisuje, že měla období, kdy zažívala pocity nenaplnění a smutku, které ji její rozhodnutí neustále ztěžovaly. Poté si to v sobě ale zpracovala,

smířila se s tím a velmi se jí ulevilo. Začala svůj život ubírat směrem bez dětí a vše co dělá, jí naplňuje. Věnuje se své kariéře, partnerovi, společnému psaní a ve volných chvílích se snaží pomáhat různě v rámci ekologických činností. Negativní emoce se v ní probouzí pouze v důsledku některých nepříjemných reakcí z okolí (např. negativní konfrontace, zesměšňování jejich environmentální motivace)

Natálie si myslí, že téma bezdětnosti představuje stále stigma. Přestože u mladších jedinců rozeznává odklon od zažitých postojů, stále i oni kladou otázky na toto téma, které mohou být bezdětné ženě nepříjemné. Z její perspektivy, důvody ve vztahu k existující klimatické krizi jsou pochopeny a sdíleny pouze v rámci komunity lidí, která zastává podobné hodnoty. A proto se Natálie s manželem obklopují především takovými jedinci, i když kontaktu se zbylou částí populace se pochopitelně nevyhnou (např. v pracovním prostředí). Navzdory tomu však respondentka věří, že časem bude tato motivace legitimizována. Napomůže tomu podle ní mediální osvěta, obnova společnosti a snad i existence vícero výzkumů a edukace odborníků.

Rodina dotyčné nesla rozhodnutí velmi těžce kvůli absenci vnoučat, neboť Natálie je jedináček a také proto, že měla v minulosti vždy kladný vztah k dětem, takže se od ní mateřství očekávalo. V současnosti jsou s tím její rodiče smířeni, ale občas se téma znovu otevře. Pro Natálii je to nepříjemné a velmi smutné. I oni úplně nedokážou pochopit, proč ty děti odmítá, když k nim má kladný vztah.

Vztahy s kamarádkami, které již mají děti se sice proměnily, ale kvalita přátelství zůstala stejná. Natálie se smíchem popisuje: „*Tím, že mám děti ráda a ráda s nimi trávím čas, tak si to s nimi můžu kompenzovat. Navíc kdo by nechtěl bezdětnou kamarádku, která vám ráda pohlídná, když je potřeba?*“. Mezi blízkými přáteli má i jedince, kteří to mají nastavené jako ona a s kterými může naopak sdílet environmentální témata.

V budoucnu by se ráda zaměřila na právo v kontextu ochrany životního prostředí a pomáhala nadále planetě prostřednictvím různých dobrovolnických akcí (např. sázení stromů), vlastních financí i času. Stejně jako Aneta, i ona by se ráda uchýlila ke komunitnímu způsobu života, ve kterém by našla širší rodinu (včetně možnosti starat se o děti „druhých“) a hlavně přestala být závislá na společnosti. Ráda by se naučila pěstovat různé plodiny ke konzumaci a chovat zvířata. Žití v komunitě ji však láká až v pozdějším věku. V její vizi se objevuje i vlastnění psího útulku.

Strach z budoucnosti má zejména kvůli nárůstu teploty a přírodních katastrof. Doufá, i když tvrdí, že spíš „naivně“, v prozření lidstva, a hlavně vládnoucích složek. Její úzkost ji pomáhá zmírňovat vědomí, že se na eskalaci krize tolik nepodílí kvůli svému pro-sociálnímu chování, kterým chce inspirovat další a další lidi v okolí (např. pořádáním workshopů s ekologickou tematikou).

7 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V předchozí kapitole jsem čtenáře detailněji seznámila s odpověďmi všech šesti respondentek, které nám zprostředkovala metoda polostrukturovaného interview. Nyní budou stanovené výzkumné otázky interpretovány souhrnně pro celý výzkumný soubor. Prostřednictvím analýzy budou mezi zkušenostmi respondentek odhaleny společná i odlišná témata a jiné souvislosti, které se v procesu vynořily.

Výzkumné otázky:

- **VO1:** *Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?*
- **VO2:** *Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?*
- **VO3:** *Jak souvisí pro-environmentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?*

VO1: Jak souvisí prožívaná klimatická krize s rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti?

V případě všech respondentek lze pozorovat značné prožívání klimatické situace, ve kterém dominuje **strach, deprese, beznaděj, znechucení lidstvem, nespravedlnost vůči zvířatům**. Jedna z nich dokonce trpí úzkostnými a panickými stavy, které jsou předmětem psychoterapeutických návštěv. Na druhé straně to však v dotyčných vzbuzuje urgenci a **odhodlání ke změně** – a to na individuální i globální úrovni.

Každá usiluje o život v co největší harmonii s přírodou, kterou nezatěžují svým chováním. Nejvíce je zmiňováno veganství či vegetariánství, aktivismus, udržitelný životní styl a preference přírodních produktů (např. netoxická domácnost, kosmetické přípravky). Tyto „strategie“ přispívají ke zmírňování environmentálního žalu, který je u všech udáván v různých způsobech projevu. Duševní pohoda všech respondentek je navíc podporována pozitivně pobytem v přírodě, sociálním kontaktem a sdílením tématu s podobně nastavenými jedinci, a konečně i zvolením života bez vlastních potomků. Omezení ve vlastní prokreaci všechny percipují jako **individuální opatření** pro „řešení“ klimatické krize. Zároveň se jim znalost závažnosti této environmentální situace a všech důsledků v budoucnu **nepříznivě promítá do touhy po dítěti**.

Aneta, Květa a Dana tvrdí, že tím, že už od dětství mají velmi blízko k přírodě, odjakživa prožívaly enviromentální důvody svého rozhodnutí o životě bez biologického potomka. Pouze Dana přiznává, že na počátku manželství měli s manželem krátké období, kdy o dítěti uvažovali. Toto „pomatení“ však hodnotí jako iracionální a po chvíli se rozplynulo. Naopak Cecílie, Pavla i Natálie se začaly o problematiku ekologie a změny klimatu zajímat hlouběji na vysoké škole, což jim proměnilo jejich pohled na svět i hodnoty, včetně postoje k tomu mít vlastního potomka. Cecílie zdůrazňuje, že jakmile se člověku takhle „otevrou oči“, není cesty zpátky. Tento jev pozoruje nejenom u sebe, ale i své sestry a některých přátel. Spojení mezi mateřstvím a klimatickou krizí je v oslovených ženách „zakořeněno“ buď odjakživa, anebo ho začaly vnímat postupně, s věkem a nabytými informacemi.

Souvislost mezi eskalující klimatickou krizí a rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti lze pozorovat i na upřednostnění **adopce**, v případě Pavly raději **pěstounské péče**, před vlastním potomkem. Všechny ženy v souboru na tuto cestu nahlíží kladně z enviromentálního hlediska. Často zmiňují i altruistický aspekt. Pouze Dana, pro kterou jsou důležité i jiné důvody než enviromentální, tato možnost neláká. Má však alespoň „adoptovanou“ holčičku v rozvojové zemi, kterou finančně podporuje.

VO2: Jaké důvody (vyplývající z klimatické krize) ženy udávají v dobrovolné volbě o bezdětnosti?

Nejsignifikantnějším důvodem pramenící z klimatické krize je **přelidnění** planety. S tím se ztotožňují všechny respondentky, podle kterých je žádoucí omezit prokreaci a snížit tak světovou populaci. Vysvětlují, že planeta takový nápor nemůže zvládat a zdroje nemohou vystačit pro celé lidstvo.

Dalším zmiňovaným důvodem jsou obavy o potenciálního potomka v souvislosti s **nejistou budoucností**, v níž bude pravděpodobně dopad klimatické krize hmatatelnější. Přestože oslovené ženy nejsou matkami, a tudíž na „vlastní kůži“ nezažily mateřskou lásku k vlastnímu potomkovi, představa, že by ho vystavily hrozbě je pro ně děsivá. Nejvíce zmiňovaly zvýšenou četnost přírodních katastrof, proměnu podoby planety v souvislosti s globálním oteplováním, zvýšenou migraci, válečné konflikty o suroviny, a nakonec i vyčerpání zdrojů (např. pitná voda). Tento motiv nepopisuje pouze Cecílie, pro niž jsou rozhodující jiné argumenty.

Jiným, také hojně akcentovaným enviromentálním motivem je samotné přispění k **uhlíkové stopě**, která se s každým novým životem pojí. Tato skutečnost jde proti udržitelným hodnotám všech respondentek, avšak největší roli v rozhodování to hraje především u Cecílie, která by dokonce ráda přiměla prostřednictvím aktivismu k omezení počtu dětí, ale tvrdí, že je to pro lidi natolik citlivé a osobní téma, které by vzbudilo jen odpor.

U Anety a Cecílie zazněly i obavy z toho, že by případný **potomek nesdílel** jejich **pro-enviromentální hodnoty**, nedisponoval by vztahem k přírodě a jeho životní styl by byl spíše konzumní a přispívající ke „klimatické apokalypse“. Udávají, že i přes výchovu dítě prezentuje samostatnou osobnost s vlastními postoji a neexistuje záruka toho, že předané geny a hodnoty z potomka udělají člověka s pro-enviromentálním chováním a cítěním, jako je tomu v případě obou respondentek.

V případě Dany a Květy hraje také roli samotná povaha „**ignorantské**“ **společnosti**, která je podle nich indiferentní vůči „zeleným“ hodnotám a planetu pouze vysává svým konzumním životem. Představa, že by si jejich potomek, navzdory jejich výchově, osvojil tyto neudržitelné návyky proti planetě, představuje jeden z argumentů jejich rozhodnutí o bezdětnosti.

Pavla dokonce vyjádřila obavu o **prohloubení prožívaného enviromentálního žalu** v důsledku případného mateřství. Nyní jako bezdětná trpí depresemi a panickými stavy souvisejícími i s klimatickou situací a děsivou budoucností, a podle jejího názoru by se její duševní stav pravděpodobně zhoršil, kdyby se bála i o někoho dalšího.

Přestože do mého výzkumného souboru byly záměrně vybírány ženy, které akcentují enviromentální důvody, dobrovolná bezdětnost představuje **komplexní volbu**, na které se má tendenci podílet více faktorů.

Až na rozhodování poslední respondentky Natálie, mají tendenci ovlivňovat volbu o mateřství i další důvody, s klimatickou krizí nijak nesouvisející. Tyto motivy však hrály v procesu reprodukčního rozhodování vedlejší roli a oslovené ženy přiznávají, že kdyby nebylo prožívané klimatické krize a motivace z ní vyplývající, o vlastním dítěti by uvažovaly. Pouze v případě Dany a Květy se odhalilo, že „neenviromentální“ příčiny dobrovolné bezdětnosti mají význam stejně závažný jako enviromentální motivace.

Pro úplně pochopení důležitosti enviromentální motivace jsem se u výběrového souboru dotazovala i na důvody nesouvisející s vnímanou klimatickou krizí, které se mohou na rozhodování podílet.

Čtyři respondentky popisovaly svůj **vztah k dětem** jako neutrální, dvě z nich dokonce až chladný. Takový postoj však zaujímaly zejména k malým dětem, se kterými je potřeba zvláště zacházet. Dana a Květa se svěřily i s **obavami z těhotenství a porodu**, neboť jim představa dítěte v břiše a lékařského prostředí nedělá dobře. Květa v souvislosti s tím i poukazuje na faktor **genderové nerovnosti** v otázkách rodičovství. Dana a Květa cítí nedůvěru ve vlastní **mateřské schopnosti** a zároveň, spolu s Pavlou, deklarují **neharmonické dětství**, ze kterého podle nich tyto obavy pramení a podněcují šanci na přenos **dysfunkčních vzorců chování** a nevyřešených **traumat**. O nežádoucím přenosu mezigeneračních traumat hovoří i Aneta. Dalším „neenviromentálním“ důvodem je strach ze **zodpovědnosti a závislosti** dítěte, které zmiňuje Dana a Cecílie. Nakonec Aneta připouští touhu po vlastní **seberealizaci** (např. cestování), která je u mateřství upozaděna potřebami dítěte.

VO3: Jak souvisí pro-enviromentální dobrovolná bezdětnost s partnerským vztahem ženy, jejími vztahy s okolím a představou o budoucnosti?

- ***Partnerské vztahy***

Všechny ženy z výběrového souboru se shodují na tom, že volba bezdětnosti představuje zásadní vztahovou proměnnou, kterou pokud nesdílí oba partneři, vztah nemá perspektivu. Proto jsou v tématu rodičovství otevřené již na začátku vztahu, aby jejich protějšek neměl nereálná očekávání.

Až na případ Pavly, jsou respondentky ve vztahu či manželství s muži, kteří děti (momentálně) také neplánují ve svém životě. V případě čtyřech oslovených žen (viz. Aneta, Květa, Cecílie a Natálie), jejich životní partneři percipují závažnost klimatické krize a rovněž zaujímají enviromentální motivaci k bezdětnosti. V případě dlouholetého přítele Květy hraje v postoji roli i nenáklonnost k dětem a u partnera Cecílie zase strach z dědičnosti rodinného psychiatrického onemocnění. Na druhé straně, manžel od Dany zaujímá pouze „neenviromentální“ motivaci také reprezentující strach z přenosu vlastních zdravotních problémů na potenciálního potomka.

Dotyčné jsou svými partnery ve své enviromentální motivaci chápány a mohou s nimi své obavy upřímně sdílet, což se pozitivně promítá do jejich psychické pohody i kvality vztahu. Jediná Pavla se zklamáním zmínila, že ji partner „neslyší“, nedokáže její postoj pochopit a téma dětí je pro ně velmi náročné na diskusi. Oba zastávají jiný postoj a oba také pravděpodobně doufají, že ta druhá strana ho časem změní, což se z pohledu Pavly nejspíš nestane. Tato skutečnost se nepříznivě odráží do perspektivy jejich vztahu, a Pavla se navíc cítí na svoje emoce sama.

Všechny páry navíc prozkoumaly vzájemný postoj k alternativním „ekologickým“ možnostem rodičovství. S výjimkou Dany a Pavly je pro ostatní možnost adopce v budoucnu reálná, neboť je tento způsob oběma partnery vnímán pozitivně. Pavla by také byla nakloněna, spíše než osvojení, pěstounské péči, ale její partner si přeje vlastní biologické děti a tato alternativa pro něho není momentálně představitelná.

Celý výzkumný soubor udává, že jim rozhodnutí o životě bez biologického potomka „komplikovalo“ partnerské vztahy. V minulosti se každé z respondentek rozpadl minimálně jeden vážný vztah, ve kterém partner časem změnil názor a začal toužit po založení rodiny. Některé ženy se domnívají, že na tom měl podíl věk partnerů a zejména to, že nesdíleli enviromentální motivaci, ale spíše nebyli na založení rodiny dostatečně „vzrálí“. V příběhu Anety a Pavly dokonce bylo zmíněno, že kvůli záchraně minulého vztahu uvažovaly o přehodnocení svého názoru. Obě jsou zpětně rády, že k tomu nakonec nedošlo.

- ***Vztahy s okolím***

V rozhovoru jsem nadále zjišťovala, jak se dotyčným případně proměnila kvalita **vztahů s přáteli**. Až na Pavlu jsou respondentky obklopeny bezdětnými přáteli, navíc často také s enviromentální důvody. U Anety, Natálie Cecílie, Květy se někteří věnují například aktivismu a zastávají rostlinnou stravu, což je spojuje společnými hodnotami. Z výpovědí vyplývá, jak je sociální opora a sounáležitost v tomto tématu důležitá a promítá se do psychického stavu žen. Pavle takoví přátelé v životě chybí a cítí se na to sama. Aneta, Dana i Květa v tomto ohledu vyzdvihují přínos komunit a internetových skupin lidí, jenž sdílí nejenom pro-enviromentální hodnoty, ale často mají podobnou perspektivu i na rozmnožování, stravu a jiné.

Cecílie, Pavla a Dana naznačují, že jejich pro-enviromentální motivovaná bezdětnost měla dopad na rozpad či snížení kvality přátelství kamarádkami, jenž mají děti.

Nejčastěji šlo o jiné priority a hodnoty, životní perspektivu a témata k hovoru. Květa zase anticipuje ztrátu přátel, se kterými s partnerem často tráví čas, neboť se pokouší o dítě. Tato představa ji dělá starosti a snaží se s tím smířit. Naopak Natálie a Aneta jsou rády, že ve svém okolí disponují i kamarádkami s dětmi, neboť k dětem zaujímají pozitivní vztah a mohou tak fungovat jako „hlídací tety“. Zároveň však přiznávají, že jsou vděčné, že mají ve svém okolí i lidi, jako jsou ony.

Rodina je dalším faktorem, jenž má tendenci se podílet na „(ne)normalizaci“ rozhodnutí o bezdětnosti. Na základě výzkumu je zřejmé, že rodiče (zejména matky) respondentek si v sobě nesou tradiční hodnoty rodiny, volbu o bezdětnosti u svých dcer zcela nechápou a pro-environmentální motivaci je „bizarní“. Pouze u Anety, u níž rodina vždy vnímala oddanost k přírodě a netradičním hodnotám, je patrné pochopení a akceptace. Aneta se domnívá, že velkou roli hraje i fakt, že její sourozenec poskytl rodičům vnoučata, takže nepřichází o roli prarodičů. Toto potvrzuje i Květa, u jejíž rodičů také ustala bagatelizace, nejenom věkem jejich dcery, ale i vnoučaty od sestry Květy. Cecílie nikdy necítila očekávání ze své rodiny, nicméně její matka vždy „vkládala naděje“ do sestry Cecílie, která reprezentovala více pro-mateřský typ. Avšak i ona se nyní rozhodla pro bezdětný život kvůli nevyzpytatelné klimatické situaci, a to jejich matka nese velmi těžce, že nejspíš nebude mít ani jedno vnouče.

Oproti tomu, Dana, Pavla a Natálie se svěřují s tlakem a nepochopením ze strany jejich rodin. Tato skutečnost se nepříznivě promítá do rodinných vztahů, ale i vlastního sebepojetí. Natálie se domnívá, že kdyby nebyla jedináčkem, její matka by reagovala shovívavěji. Pavla vyzdvihuje především rodinné oslavy, kde se jí dostávalo nepříjemných a necitlivých dotazů. Současně však všechny udávají, že se to s jejich věkem zlepšuje.

Zásadní proměnnou ovlivňující percepci bezdětných žen (z různých důvodů) je bezpochyby **společnost**. Oslovené se shodují na tom, že rozhodnutí žen o bezdětnosti není stále přijímáno bez předsudků a negativních názorů. Aneta, žijící již několik let v Kanadě, si dokonce všimla, že v české společnosti nejsou bezdětní obvykle ušetřeni vtíravých, někdy až útočných reakcí, zatímco v zahraničí jsou jejich rozhodnutí spíše respektována. Tyto hlasy společnosti nepředstavují pro Anetu, Danu, Pavlu ani Natálii nic příjemného. Naopak Květa je ráda, že jako „rebelka“ vybočuje ze standartu a otevírá tabu. I ona však sympatizuje s těmi, kterým sociální tlak a nepochopení ubližuje.

Co se týče sociální percepce enviromentální motivace bezdětnosti, Aneta, Dana a Pavla vnímají velký pokrok. Podle nich se o tématu stále více hovoří i píše v médiích. Oproti tomu, Natálie a Cecílie sledují pochopení pouze u lidí erudovaných v oblasti klimatické krize. Pavla má dojem, že to zatím není v kapacitě lidí tento motiv uchopit. Přijde jim to jako „nesmysl“ a domnívají se, že žena má ve skutečnosti nějaký jiný, skrytý důvod. Podle Anety a Dany jsou v tomto ohledu však často chápaví lidé s dětmi, kteří údajně urgenci klimatické krize začali dramatičtěji vnímat až s příchodem potomka.

Všechny respondentky se však shodují, že s rozmachem projevů klimatické krize, bude narůstat i povědomí o této motivaci k bezdětnosti, stejně jako jedinců s takovým rozhodnutím. Zejména Pavla, Cecílie i Natálie vyzdvihují důležitost příchodu mladších generací, které na toto téma nepohlíží skrze tradiční „brýle“ a jsou otevřeny tématům, která jsou pro starší generaci stále hůře uchopitelné. Shodují se na tom, že tyto zažité vzorce se budou stále více přepisovat těmi novými, jenž jsou orientované více ekologicky.

Během diskuze s okolím se snaží být všechny respondentky upřímné ve své pro-enviromentální motivaci k prokreaci. Zastávají totiž názor, že čím více se bude dána problematika otevírat, tím více budou dotyční chápání, nebude se jim dostávat negativních reakcí, a zároveň bude prohloubeno povědomí o závažnosti klimatické situace. Nicméně výběrový soubor přiznává, že pokud je druhá strana v diskuzi v nekompromisní opozici, rozhovor nemá žádný efekt a je ukončován pro svoji nepříjemnost. Jediná Dana přiznává, že v okruhu neznámých lidí nebo i kolegů v práci, pro svoji bezdětnost udává zdravotní důvody, které tuto konverzaci taktně ukončují. Aneta i Cecílie vysvětlují častý názor lidí, kteří tvrdí, že naopak právě lidé ekologicky smýšlející a angažující se (jako jsou obě respondentky) by měli mít vlastního potomka, aby mu skrze geny a výchovu předali to nejlepší ze sebe. Podle nich jsou takoví jedinci nadějí pro planetu. Obě respondentky však na takovou reakci tradičně argumentují tím, že obohatit mohou i nebiologické potomky (např. skrze zmiňovanou adopci) a jít příkladem lidstvu obecně (např. skrze svůj životní styl, aktivismus, působení ve skupině lidí apod.).

- ***Představy o budoucnosti***

V otázkách mapující budoucnost jsem se dotyčných žen ptala i na to, zda si nemyslí, že svého rozhodnutí budou později litovat (např. ve stáří). Všechny nad tímto přemýšlely, některé tato představa trápí, ale zároveň se shodly, že by bylo sobecké, aby toto ovlivnilo jejich rozhodnutí a dítě si pořídily.

Respondentky navíc vnímají jiné cesty, jak neprožívat staří o samotě. Aneta a Natálie by byly rády součástí života v komunitě, kde by si mateřství kompenzovaly péčí o potomky jiných. Pro obě je navíc důležitá nezávislost na společnosti a udržitelné pěstování bez chemie. Květa spoléhá na své sestry a jejich rodiny, stejně jako Cecílie. Navíc mají všechny respondentky, s výjimkou Dany, v budoucnosti otevřenou adopci či pěstounskou péči. Také doufají, že jejich budoucnost zahrnuje jejich partnery.

Dotazované ve svých vizích popisují „odkaz“, který by zde po sobě zanechaly, ale jenž není reprezentován potomkem, ale něčím pro-environmentálním. Květa, Pavla a Natálie zmiňují útulky či farmu pro zvířata. Cecílie má „vyšší cíle“ a to politické působení ve prospěch změny vládních opatření v oblasti ekologie. Sen Natálie zahrnuje kromě fungování v komunitě také specializaci na ochranu životního prostředí, zvířat a planety obecně. Aneta by ráda zastávala roli komunitní bylinkářky.

Všechny se shodly na tom, že by rádi inspirovaly společnost a předaly „zelené hodnoty“. Nepřímo by působily na lidi okolo sebe a šířily udržitelnost, ekologičnost, veganství apod. O aktivismu hovoří pouze Aneta s Cecílie, ale například Natálie by v budoucnu ráda dělala workshopy na udržitelná témata.

Zároveň si jsou respondentky vědomy času, energie a financí, které mají oproti lidem s dětmi více. Kromě cestování, seberozvoje a jiných vlastních snů chtějí tyto prostředky zužitkovat ve prospěch planety.

Celý soubor deklaruje jisté obavy v souvislosti s eskalující klimatickou krizí v budoucnu, zároveň ale taky víru ve zlepšení lidstva v otázkách chování směrem k planetě. Aneta se v tomto ohledu snaží orientovat na přítomnost a nepřemýšlet, v rámci zachování vlastní duševní pohody, nad budoucností.

8 DISKUZE

Diplomová práce s názvem *Dobrovolná bezdětnost a klimatická krize u žen nad 30 let* si kladla za cíl zmapovat souvislost mezi rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti a prožívanou klimatickou krizí u ženského souboru nad 30 let.

Téma práce jsem si zvolila z několika důvodů. Zaprvé, začala jsem pozorovat trend růstu jedinců s rozhodnutím o bezdětnosti z enviromentálních důvodů, a to nejenom v osobním kontaktu, ale také na facebookových skupinách či mediálních článcích. A zadruhé, jsem na základě absolvovaného předmětu *Enviromental Psychology* na zahraničním pobytu došla k závěru, že na půdě české psychologie není tomuto tématu věnována příliš velká pozornost, která je dle mého názoru, s rostoucí urgencí krize a počtem dotyčných jedinců, žádoucí.

V teoretické sekci práce jsem čtenáři představila problematiku globální klimatické krize, která se může (nejenom) u žen promítat do postoje k reprodukci. Podrobněji bylo popsáno, jaký dopad může mít percipovaná krize na duševní zdraví ženy a jakými enviromentální důvody dotyční, v souvislosti se zvolenou dobrovolnou bezdětností, disponují. Nadále byl diskutován vývoj bezdětnosti ve společnosti, a to, jak je na bezdětné ženy pohlíženo většinou společností, což se může promítat do jejich sebepojetí i psychické pohody.

V empirické části jsem k pochopení žité zkušenosti ženského souboru zvolila polostrukturované interview. Získaná data jsem analyzovala pomocí Interpretativní fenomenologické analýzy, jež mi umožnila konkrétní případy lépe pochopit, a rovněž mezi nimi odhalit společná témata. S ohledem k povaze výzkumného záměru jsem zvolila kvalitativně zaměřený výzkum, který mi je, navzdory své časové náročnosti, sympatický, a to právě kvůli možnosti navázat blízký kontakt s dotyčnými ženami. Při volbě kvantitativního designu bych se na jejich životní příběh nebyla schopna do takové míry napojit.

Následující část diskuse bude věnována zjištěným poznatkům, které budou propojeny a porovnány s informacemi ukotvenými v teoretické části diplomové práce, zejména s výzkumy jiných autorů.

V rámci **první výzkumné otázky** jsem se tázala na souvislost klimatické krize u žen s jejich rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti. Ukázalo že, všechny respondentky prožívají klimatickou krizi do takové míry, že to zasahuje do jejich každodenního fungování, hodnot i životního stylu (např. veganství, udržitelnost, netoxická domácnost, slow fashion, aktivismus). Podle výzkumu jsou podobné strategie důležité pro redukci enviromentálního žalu, jenž zastřešuje prožívání spojené s vnímanou situací na planetě (Helm et al. 2021).

Emoce, jež dotyčné prožívají, se promítají také do postoje k mateřství. Česká psycholožka Voštová, která se jako jedna z mála u nás zabývá problematikou klimatické krize, duševního zdraví a pro-enviromentální bezdětností tvrdí, že enviromentální žal se navenek projevuje ve formě různých emocí (Vlasatá, 2019). U našeho výzkumného souboru se jedná především o pocity strachu, smutku, beznaděje, nespravedlnosti a znechucení lidstvem. Pavla dokonce uvádí depresivní a panické stavy, které ji donutily vyhledat odbornou pomoc a pravidelně docházet na psychoterapii. Na druhé straně však ženy popisují odhodlání ke změně, a tak, zejména na individuální úrovni proměnily své životy za účelem redukce vlastního dopadu na danou ekologickou krizi. Volba o vlastní bezdětnosti reprezentuje jednu ze strategií. Spojení mezi mateřstvím a klimatickou krizí je v případě Dany, Květy a Anety „zakořeněno“ už odjakživa. Naopak Natálie, Cecilie a Pavla ho začaly vnímat až na vysoké škole, kdy do tématu ekologie více pronikly. To jim naprosto „otevřelo oči“ a promítlo se do i do jejich rozhodnutí o dobrovolné bezdětnosti.

Mimo jiné, souvislost mezi prokreací a globální klimatickou změnou je patrná v upřednostnění alternativních možností rodičovství, kterým jsou v budoucnu „otevřeny“ všechny respondentky kromě Dany. Podle Haškové (2006) je podobné smýšlení pro bezdětné typické. Otázkou však je, zda dotyčné respondentky touto cestou v budoucnu opravdu půjdou či nikoliv. Ke zjištění by musely být dotyčné osloveny v horizontu dalších let. Například totiž Schneider-Mayerson a Leong (2020) ve své studii zjistili, že ačkoliv bývá tato možnost zvažována, v praxi se už málokdo do zdlouhavého procesu k získání dítěte odhodlá.

Na základě výzkumů interpretovaných v teoretické sekci práce lze očekávat nárůst počtu jedinců zmítaných enviromentálním žalem a klimatickou krizí obecně (Swim et al., 2009). Stejně tak je prokázáno, že tato skutečnost se může u některých zasažených projevat v jejich reprodukčním rozhodování (např. výzkumy

Australian Conservation Foundation, 2019; Nakkerud, 2021; Ojala & Bengtsson, 2019; Relman & Hickey, 2019; Schneider-Mayerson & Leong, 2020). Podle Chena et al. (2020) půjde zejména o ženy, které spadají do rizikové skupiny.

Další výzkumná otázka se týkala důvodů, jenž jsou respondentkami udávány pro jejich volbu nemít vlastního potomka. Zde byla pozornost přesunuta zejména k enviromentálním důvodům, ve výzkumech bezdětnosti tak opomíjených. U všech dotyčných hraje roli faktor přelidnění planety, která se podle nich nezvládá regenerovat a produkovat dostatečné množství zdrojů. Toto zjištění koresponduje například s průzkumem celosvětové internetové diskuze dobrovolně bezdětných (Víznerová, 2006) nebo americko-australskou studií (Helm et al., 2021). Další motiv, opět zmiňovaný celým souborem, je „neekologičnost“ nového života a odmítání navýšení uhlíkové stopy. V případě pěti respondentek jsou klíčové obavy z neurčité budoucnosti, ve které by jejich potenciální potomek žil. Dotázané ženy totiž předpokládají prohloubení enviromentální krize kvůli nečinnosti lidí i vlády. Nejvíce v rozhovorech zazníval nárůst přírodních pohrom, migrace z neobyvatelných částí světa, proměna ekosystémů či nedostatek pitné vody. Totožné enviromentální důvody jsou participanty argumentovány i v zahraničních studiích (např. Baumann, 2013; Boček, 2019; Hymas, 2014). Pavla, jako jediná respondentka, dokonce zmiňuje obavy z prohloubení dosavadního enviromentálního žalu v kontextu případné role matky. Na zhoršení psychického stavu v kontextu prožívané klimatické krize po příchodu potomka upozorňuje ve své publikaci i socioložka Librová (2016).

Poslední dva motivy, které v průběhu získávání dat zazněly, jsou na pomezí enviromentální a „neenviromentální“ motivace. V případě Cecílie a Anety zazněly obavy z toho, že by jejich potomek, navzdory výchově, nedisponoval jejich pro-enviromentálním chováním, a svým případným „konzumním“ životním stylem by přispíval k ekologické zkáze. Kromě toho, Daně a Květě není zase příjemná představa, že by jejich dítě vyrůstalo ve společnosti, kde jsou „zelené“ hodnoty většinou přehlíženy a v dětech není tolik budován vztah k přírodě a ekologii.

Je nutné zdůraznit to, co již bylo několikrát uvedeno v teoretické části. Přestože bezdětnost představuje ústřední téma mnoha psychologických i sociologických studií, je zkoumána především obecná motivace jedinců k volbě dobrovolné bezdětnosti, bez důrazu na souvislost s klimatickou situací a vyplývajícími enviromentálními důvody. V takových výzkumech ženy nejčastěji argumentují nenáklonností k dětem, touhou

po svobodě a seberealizaci, nepříznivou finanční situací, negativními zkušenostmi z dětství, strachem z proměn způsobeným těhotenstvím či porodem (Agrillo & Nelini, 2008; Hašková, 2009). Nicméně, například meta-studie z roku 1987 mezi 12 nejčteněji deklarovanými důvody dobrovolné bezdětnosti u žen deklaruje strach z přelidnění planety a populačního růstu a také obavy o potenciálního potomka v kontextu celosvětových problémů, kterým je mimo jiné i klimatická krize (Houseknecht, 1987).

Také v rámci méj magisterské práce jsem mapovala i přítomnost a „váhu“ jiných motivů než enviromentálních, neboť volba bezdětnosti představuje komplexní rozhodování, na níž se podílí více faktorů. V souladu s poznatky získanými teoretickou rešerší, i v případě mého výběrového souboru, lze hovořit o neutrálním až nepříznivém vztahu k dětem (zejména v kontextu malých dětí), a to konkrétně u čtyřech žen. Květa a Dana sdílí obavy z porodu, těhotenství a fyzických i psychických proměn. Dana spolu s Pavlou také deklaruji neharmonické dětství a nevyřešená traumata, která se objevují i v rozhovoru s Anetou. Dalším „neenviromentálním“ důvodem je strach ze zodpovědnosti a závislosti dítěte, které zmiňuje Dana a Cecílie. Jednou zazněla i touha po svobodě, nedůvěra ve vlastní mateřské schopnosti a percepce genderové nerovnosti v otázkách rodičovství.

Jediná Květa a Dana přiznávají, že jsou enviromentální i „neenviromentální“ důvody stejně klíčové. Dana se dokonce svěřuje s tím, že by o dítěti pravděpodobně neuvažovala i kdyby nevníkala faktor klimatické krize. Nicméně, u zbytku žen dominuje enviromentální motivace a ostatní důvody jsou pouze „doplňkové“. Pouze v případě Natálie je dobrovolná bezdětnost čistě enviromentální rozhodnutí bez vlivu jiných proměnných.

Tématem dobrovolné bezdětnosti a klimatické krizi se u nás zabývala i Šárka Stříbrská (2021), která toto téma také považuje za nedostatečně prozkoumané. Studentka oboru Sociální a kulturní ekologie odhalila dva hlavní enviromentální motivy, které byly nejvíc uváděny i v případě mého průzkumu. Konkrétně se jedná o snahu zmírnit závažnou klimatickou situaci a strach ze zhoršujících se podmínek pro život budoucích generací. Také Šárka tvrdí, že na rozhodnutí působí (téměř vždy) více faktorů, které s klimatickou situací nesouvisí.

Poslední výzkumná otázka mapovala, do jaké míry se pro-enviromentální dobrovolná bezdětnost respondentek promítá do jejich partnerských a sociálních vztahů,

a také do vize o budoucnosti. Rovněž zkoumala to, jak je na enviromentální motivaci u nahlíženo společností. Pochopení dopadu tohoto rozhodnutí v celém životním kontextu žen nám umožnilo lépe nahlédnout do jejich psychické pohody, jež je spjata s kvalitou sociální opory.

Jelikož postoj k rodičovství představuje zásadní vztahovou proměnnou a rozhodnutí o dětech se respondentkám negativně promítlo do předchozích vztahů, jsou v tomto tématu všechny ženy upřímné. Primárně si hledají partnera, který také netouží po biologických dětech. U čtyř respondentek partneri rovněž disponují enviromentálními důvody, avšak i u nich je v pozadí více faktorů („neenviromentálních“), stejně jako tomu bylo v případě členek výzkumného souboru (s výjimkou Natálie). Na základě rozhovorů se potvrdilo, že kvalita vztahu je vyšší v případě, kdy jejich partner sdílí stejnou motivaci k bezdětnosti nebo je chápavý vůči postoji své partnerky. Dotyčné tak s nimi mohou sdílet i obavy o klimatickou změnu a udržitelný způsob života. Jediná Pavla má partnera, který na bezdětnost i enviromentální krizi pohlíží zcela opačně a Pavla tak necítí pochopení. Sama přiznává, že se to odráží nepříznivě do jejich vztahu, který nejspíš nemá perspektivu. Ve všech milostných vztazích se diskutuje i alternativní způsob rodičovství.

V kontextu přátel může být bezdětná žena podle Koubové (2018) sociálně vyloučena nebo se odlišné priority a témata na obou stranách nepříznivě promítnou do kvality vztahu. To potvrzuje výpověď Pavly, Dany i Cecílie, avšak nejobtížněji se s tím vyrovnává právě Pavla, neboť ta jako jediná ze souboru není obklopena bezdětnými přáteli. Květa zase zmiňovala obavy z antcipovaného těhotenství u blízkých přátel. I na toto Koubová (2018) u bezdětných žen upozorňuje.

Rozhovory potvrdily to, co popisuje Hašková i Zamykalová (2006), a to, že rodina na bezdětnou ženu často vyvíjí tlak (zejména matky) a její rozhodnutí je bagatelizováno a nepochopeno vlivem tradičních hodnot. Motivace související s klimatickou krizí je pro rodiče „bizardní“. Takový přístup rodiny popisuje Pavla, Natálie, Cecílie a Dana a částečně i Květa. Z našeho výzkumu rovněž vyplynulo, že roli hraje, zda byla žena před rozhodnutím v rodině vnímána jako mateřský typ a také jestli má sourozence poskytujícího rodině vnoučata.

Na základě teoretických poznatků lze konstatovat, že dobrovolná bezdětnost (bez ohledu na důvody) není příliš tolerována zejména starší generací, která na mateřství nahlíží jako na klíčový životní milník poskytující smysl života (Letherby, 2002; Hašková,

2009). Výběrový soubor se domnívá, že společnost vnímá klimatickou krizi jako neadekvátní důvod a žena je tak „podezřívána“ z jiných příčin. Enviromentální motivace bývá však chápána mladší částí společnosti, což koresponduje i s názory socioložky Haškové (2009). Podle Natálie a Cecílie hlavně tou „vzdělanou“ v oblasti ekologie. Nicméně všechny věří, že se to bude časem zlepšovat. Důležitost přisuzují mediálním článkům dělajícím osvětu na téma klimatu a mateřství, a také vzniku skupin na sociálních sítích, kde mohou dotyční nalézt podporu. Všechny jsou rovněž otevřené v diskuzi na téma mateřství v kontextu proměny klimatu, neboť věří, že čím více se o tom bude mluvit, tím dříve to bude normalizováno. Do velké míry však záleží, kdo je na druhé straně komunikace a jaká je jeho reakce. Jediná Dana přiznává, že v případě neznámých lidí nebo kolegů v práci hovoří o zdravotních důvodech, aby předešla nepříjemné debatě.

Budoucnost představovala poslední oblast, jenž jsme s participantkami rozebíraly. Všechny přemýšlely nad otázkou zhoršování krize a zejména nad stářím. Smiřují se i s možností, že budou osamělé. Zároveň však zmiňují přítomnost partnera, popřípadě sourozenců, přátel a v případě Natálie a Anety dokonce zazněl život v komunitě. Kromě Dany mají všechny otevřenou možnost adopce, u Pavly spíše pěstounské péče. Navzdory tomu, že obraz bezdětných seniorů je ve společnosti spíše smutný a osamělý, například Gibney et al. (2017) a Hofmanová s Tošnerovou (2020) to ve svém výzkumu vyvrací. Podle nich má bezdětný senior v mnoha případech více přátel i aktivit (např. dobrovolnictví) a vlastní potomstvo nepředurčuje nutně kvalitu stáří. U takových jedinců je pozorováno nalezení smyslu mimo rodičovství a koncentrace na seberozvoj.

U všech respondentek byla pozorována nejenom budoucí, ale i současná kompenzace bezdětnosti. Nejčastěji se jedná o politickou angažovanost, aktivismus, péči o a zvířata, sociální oporu druhých, edukaci společnost či ochranu přírody. Budoucí vize žen zahrnují zanechání odkazu, nejčastěji „pro-environmentálního“ charakteru. Pro Natálii, Cecílie, Anetu, Květu i Pavlu je patrný i přesah do povolání, které je v souladu s jejich „zelenými“ hodnotami.

Nyní bych se ráda věnovala **limitům** diplomové práce. První slabinou je dle mého názoru menší výzkumný soubor pramenící z omezené velikosti populace žen se stanovenými výběrovými požadavky. Navzdory tomu, že se mi ozvalo velké množství potenciálních participantek, většina z nich byla věkově mladší nebo se aktuálně nenacházely ve vztahu. Tuším, že kdybych měla k dispozici více respondentek, odkryla bych další informace. Dalším limitem může být věkové kritérium „nad 30 let“, které mělo

původně být „nad 35 let“, kdy u žen dobrovolná bezdětnost představuje pravděpodobněji více definitivní rozhodnutí. Vzhledem k náročnosti výběru respondentů jsem však musela zvolit nižší věkovou hranici, u které je ale nepatrné riziko, že respondentky změní v budoucnu názor.

Dalším úskalím by mohla být realizace rozhovorů prostřednictvím internetu, na základě, kterého mi mohly uniknout některé neverbální signály. Také je tu možnost, že by se některé ženy při osobním kontaktu více otevřely. Na druhou stranu si myslím, že na fungování v online prostoru jsme díky pandemii zvyklé a realizovat jinou cestou výzkum pro obě strany nebylo reálné (kvůli vzdálenosti a pandemii). Zároveň jsem u všech dotyčných měla dojem otevřené a upřímné atmosféry, která právě mohla být podpořena jejich známým domácím prostředím.

Přestože si myslím, že moje diplomová práce je přínosná v enviromentálních otázkách, potvrdila zjištění, která už zazněla v mnoho jiných závěrečných pracích a výzkumech na téma bezdětnosti. Například to, jak je na bezdětné ženy nahlíženo společnosti, jaký vliv může mít jejich bezdětnost na partnerské vztahy, vazby v rodině nebo s přáteli nebo jaké jiné („neenviromentální“) důvody se podílí na komplexní volbě o bezdětnosti. Nicméně i tyto pasáže byly důležité pro zachycení celého kontextu bezdětnosti ve vztahu k prožívané klimatické krize. Zároveň, tím, že klimatická krize představuje hrozbu, o níž se intenzivně mluví posledních pár let, a tudíž neexistuje příliš odborných poznatků v rámci oboru psychologie, zejména na české půdě, mohl by čtenáře zarazit nedostatek relevantních zdrojů.

Navzdory zmíněným limitům práce si dovoluji vyzdvihnout **přínos** tohoto nedostatečně zmapovaného „fenoménu“. Už při realizaci interview s respondentkami jsem si uvědomila ten pozitivní dopad pro ně samotné. Tím, že bezdětnost, ale i klimatická krize představují citlivá témata, všechny oslovené ocenily možnost si s někým otevřeně promluvit o svém prožívání, zejména Dana, Květa, Natálie a Pavla. Velmi kladně hodnotily zvýšení zájmu o enviromentální důvody, neboť ty jsou stále přehlíženy. Věřím, že čím víc se o této problematice bude hovořit, tím spíš bude akceptována a dotyční jedinci se budou cítit „normální“. Kromě přínosu pro širokou společnost, která se dostává s takovými ženami do kontaktu a často svými reakcemi může narušit psychickou pohodu ženy i její sebepojetí, vnímám užitečnost výsledků pro sociology, gynekology a především psychology, respektive psychoterapeuty. To mi potvrdila i negativní zkušenost Pavly s psychoterapií, v níž řeší rovněž otázky mateřství. Svěřila se mi, že nyní dochází ke

třetímu psychoterapeutovi a bohužel ani jeden nedokázal zcela pochopit její enviromentální motivaci. Cítí, že jsou z podobných důvodů „nesví“. Pavla se domnívá, že to je vyšším věkem terapeutů a také nedostatkem vzdělání v otázkách prožívání klimatické krize.

Věřím, že tato práce může být jedním z podnětů o zvýšení zájmu na dané téma, se kterým by měli být ideálně psychologové obeznámeni. Pravděpodobně k tomu dojde v budoucnu, kdy bude klimatická krize eskalovat a zasažených jedinců bude přibývat.

Na závěr diskuze bych ráda zmínila **náměty** pro další závěrečné práce. V průběhu získávání respondentek se mi ozvaly čtyři ženy, u nichž jejich (první a jediné) dítě probudilo strach o budoucnost v kontextu progresivní enviromentální situace. Na základě toho již nechtějí druhé dítě. Tyto ženy jsem samozřejmě musela odmítnout při ochotě o spolupráci, neboť nejsou bezdětné. Dále mě napadlo, že by bylo zajímavé pro-environmentálně motivovanou dobrovolnou bezdětnost prozkoumat v rámci konkrétních partnerských vztahů s oběma partnery. Tato cesta by odhalila nejenom pohled partnera, který byl v našem výzkumu získán pouze zprostředkovanou perspektivou žen, ale také by takový typ výzkumu mohl odhalit dopad bezdětnosti na daný vztah.

9 ZÁVĚR

Z výsledků vyplývá, že existence klimatické krize má dopad nejenom na mentální zdraví všech šesti žen, proměnu životního stylu i hodnot, ale také se podílí na postoji k mateřství. Pro-enviromentálně motivovaná bezdětnost je u pěti oslovených výsledkem i jiných faktorů, které s klimatickou situací nesouvisí (např. indiference vůči dětem, vlastní disharmonické dětství). Celkově lze konstatovat, že jedna respondentka zastává pouze enviromentální důvody, v případě třech žen dominují enviromentální motivy nad ostatními, avšak dvě respondentky přikládají stejný důraz na oba „druhy“ motivace.

Zajímavým zjištěním bylo, že klimatická krize představuje tak zásadní proměnou v rámci komplexního procesu rozhodování o prokreaci, že pouze jedna participantka by zůstala nakloněná životu bez dětí nebýt percipované klimatické krize. Kromě ní jsou v budoucnu všechny otevřené náhradní rodinné péči, neboť tato „varianta“ nepřispívá ke krizi prostřednictvím navýšení uhlíkové stopy. Ve výběrovém souboru zazněly enviromentální důvody, které korespondovaly i s výzkumy objevenými teoretickou rešerší. Nejsignifikantnější motiv představuje problematika přelidnění planety, nedostatek zdrojů a „neekologičnost“ nového života („uhlíková stopa“). V pěti případech hrají roli obavy o budoucnost, v níž by potomek vyrůstal. Méně častěji byl zmíněn strach z prohloubení vlastního enviromentálního žalu.

Ve výsledcích šlo pozorovat dopad bezdětnosti u žen na široký kontext jejich života, na vztahy i představy o budoucnosti. Ukázalo se, že sociální opora a pochopení má kladný vliv na sociální relace. Navzdory tomu, že ženám bezdětnost v minulosti „komplikovala“ partnerské vztahy, nyní jsou až na případ jedné respondentky všechny ve vztahu s partnerem, jenž zaujímá podobné stanovisko nebo je chápavý. Pět oslovených je obklopeno podobně nastavenými lidmi a všechny pozitivně hodnotí existenci facebookových skupin a jiných spolků. Vztahy s dětnými přáteli se u poloviny souboru proměnily nebo zanikly. Většina rodin vyvíjí na respondentky tlak a enviromentální faktory rozhodnutí jsou pro ně nepochopitelné. Nežřídka kdy dochází z devalvaci názorů žen a konfliktům v rodině, které se však zlepšují s věkem nebo příchodem vnoučat od sourozenců ženy. Ve společnosti dotyčné vnímají postupnou detabuizaci bezdětnosti, avšak důvody související s prožívanou klimatickou krizí jsou akceptovány spíše mladšími generacemi. V životě žen je patrné nalezení smyslu, jenž následuje pro-enviromentální hodnoty a kompenzace mateřství v jiných oblastech.

10 SOUHRN

Celosvětová klimatická krize představuje jednu z největších eskalujících hrozeb, které lidstvo musí za svoji existenci čelit, ale na níž má bezpochyby také svůj podíl. Globální oteplování spouští lavinu změn podnebí i životního prostředí (IPCC, 2014). Navzdory nepříznivým prognózám vědců však někteří krizi stále bagatelizují a nepřikládají jí dostatečný význam. V kontextu České republiky se například v roce 2020 ukázalo, že pouze 63 % Čechů situaci hodnotí jako urgentní, vyžadující okamžitá protikrizová opatření (Krawiecová et al., 2021).

Pozorovat lze nejenom fyzickou újmu v zasažených oblastech, ale především tu psychickou. Ta nemusí být nutně spojena s přežitím přírodní katastrofy ve formě posttraumatické stresové poruchy, ale odborníci hovoří rovněž o pretraumatické stresové poruše, která souvisí s percepcí nejisté budoucnosti v kontextu klimatické změny (Clayton et al., 2021; Craps, 2020). Podle Swima et al. (2009) bude lidí s duševními problémy způsobených klimatickou změnou přibývat. Mezi ohrožené skupiny patří také ženy nebo děti (Chen et al., 2020; Watts & Campbell, 2020).

Jedinci zasažení danou klimatickou situací zpravidla prožívají enviromentální žal, psychologickou odezvu na ztráty v ekosystému, ničení přírody a vizi nejisté budoucnosti (Cunsolo & Ellis, 2018). Pojem zastřešuje procity strachu, smutku, úzkosti, viny, hněvu, deprese apod. (Vlasatá, 2019). Pokud se klimatický žal vymkne přirozené reakci na stres, je postiženým osobám doporučeno vyhledat odbornou pomoc. Na půdě české psychologie se na problematiku dopadu klimatické krize na mentální zdraví zaměřuje psycholožka a gestalt psychoterapeutka Zdena Voštová. Podle ní je vhodné pracovat s protektivními faktory a účinnými zvládacími strategiemi. Pomáhá například pro-enviromentální aktivita, aktivismus, sociální podpora, pobyt v přírodě či odstup o informací.

V posledních letech výzkumy i média stále více diskutují o souvislosti mezi prožíváním klimatické krize a reprodukcí, a také tendencí párů volit dobrovolnou bezdětnost z enviromentálních důvodů. Většina výzkumů se však zaměřuje na jiné důvody. Nicméně enviromentální motivace k volbě bezdětnosti je vedle jiných důvodů okrajově zmíněna už u ženské studie v roce 1987, která deklaruje strach z přelidnění a obavy o dítě v kontextu globálních problémů (Houseknecht, 1987). Schneider-Mayerson a Leong (2020) provedli první studii mapující prokreaci pouze v kontextu změny klimatu. U větší

poloviny souboru odhalili starosti kvůli zatížení planety novým potomkem (faktor uhlíkové stopy) a téměř u celého souboru zaznamenaly obavy o své hypotetické či žijící děti v kontextu nejisté budoucnosti (boj o zdroje, migrace, přírodní katastrofy). Jiná studie zase odhalila motiv přelidnění nebo strach z vyčerpání zdrojů (Helm et al., 2021). Librová (2016) s reprodukcí zase upozorňuje na riziko prohloubení klimatického žalu ženy. Přestože dle výzkumů reprezentuje enviromentální situace jednu z proměnných v rozhodování o prokreaci a kterou zvažuje stále více jedinců, například výzkum EU odhalil, že strach z klimatické změny u některých silně nekoreluje se zamýšleným počtem dětí do budoucna (Rose & Tesla, 2015).

Vybrané téma zkoumala ve své kvalitativní diplomové práci také studentka ekologie, která odhalila dva hlavní motivy pro-enviromentální bezdětnosti. Hlavní roli hraje vlastní úsilí neprohlubovat klimatickou situaci a obavy o budoucí generace z důvodů zhoršujících se podmínek pro život (Šárka Stříbrská, 2021). Dotyčná však také odhalila to, co se ukázalo i v mém vlastním výzkumu. Rodičovství může představovat značný milník života a přinášet radost a smysluplnost. Tudíž i reprodukční rozhodování nepředstavuje jednoduchý proces. Naopak se jedná o komplexní zvažování všech faktorů – enviromentálních i neenviromentálních, které jsou v případě většiny respondentů výzkumů, zaměřených na klimatickou změny a reprodukci, deklarovány v určité míře také. Nejčastěji se jedná o absenci náklonnosti k dětem, touze po seberozvoji a svobodě, vlastní traumata a neharmonické dětství nebo strach z těhotenství, porodu či změn. Tyto motivy se objevily i ve vlastním výzkumu.

Část teoretické práce mapovala sociální akceptaci bezdětnosti motivované klimatickou krizí a rovněž to, jak je na bezdětné ženy nahlíženo. Například Nakkerud (2021) ve svém výzkumu přišel s paradoxním zjištěním. Navzdory tomu, že je enviromentální bezdětnost chápána jako pro-enviromentální chování, společnost ji neakceptuje jako relevantní řešení klimatické krize. Bezdětnost stále pro většinu populace, zejména starší generace, představuje stigma a na bezdětné ženy bývá nezdědky kdy vyvíjen tlak ze strany společnosti, gynekologů, přátel, vlastní rodiny či partnerů (Hašková, 2009). Ačkoliv je život bezdětné ženy mnohdy označován jako „sobecký“ či „osamělý“ (především v kontextu stáří), například výzkumy Gibney (2017) nebo Hofmanové a Tošnerové (2020) to nepotvrzují. Ukazuje se, že bezdětné ženy inklinují k pro-sociálním aktivitám a kompenzaci mateřství a své prostředky investují do jiných oblastí. V případě pro-enviromentální motivace se mnohdy jedná o činnost směrem k planetě.

Kompenzace může být uskutečněna i prostřednictvím adopce nebiologického potomka, na kterého není nahlíženo jako na ekologickou přítěž (Helm et al., 2021).

V empirické části diplomové práce jsem zkoumala vztah mezi prožívanou klimatickou krizí a postojem k rodičovství. Hlavním výzkumným cílem bylo popsat souvislosti mezi prožívanou klimatickou krizí a dobrovolnou bezdětností u žen nad 30 let. Usilováno bylo rovněž o zmapování motivace žen k jejich rozhodnutí, kde byly rozebírány zejména enviromentální důvody, které u dotyčných hrají stěžejní roli anebo stejnou, jako jiné důvody. Dílčím cíle bylo rovněž zachytit širší životní kontext dané ženy, která se rozhodla zůstat bezdětná (nejenom) z důvodů souvisejících s vnímanou klimatickou krizí.

Čtenáři jsem představila vlastní výzkum. Z populace jsem pomocí záměrného výběru vybrala šest bezdětných žen ve věku nad 30 let, které se nachází ve vážném vztahu a zastávají enviromentální důvody k rozhodnutí o bezdětnosti. Všechny se mi ozvaly na základě inzerátu vystaveného na facebookových skupinách. Jedna z nich byla součástí pilotní studie, která neodhalila nedostatky, a tak byl i její případ do analýzy zahrnut. Průměrný věk žen činil 32,8 let.

Vlastní výzkum se nesl v duchu ideografického přístupu, který byl zvolen kvůli svému osobitějšímu přístupu. Jako hlavní metodu získávání dat jsem použila polostrukturované interview, obsahující 42 otázek rozdělených do 7 okruhů (obecné informace, prožívání klimatické krize, postoj k rodičovství, důvody dobrovolné bezdětnosti, reakce okolí, partnerské vztahy, budoucnost). Průměrná délka jednoho rozhovoru byla 1 hodina a 47 minut. Kvůli vzdálenosti a pandemii proběhly rozhovory online formou, která se však, i přes značné předsudky, ukázala jako přínosná. Před samotnou spoluprací byly dotyčné ženy poučeny o celém výzkumu a byl od nich získán ústní souhlas pro zajištění etické stránky výzkumu.

Tři, předem stanovené, výzkumné otázky u žen zkoumaly souvislost mezi prožívanou klimatickou situací a dobrovolnou bezdětností, mapovaly celkovou motivaci k tomuto rozhodnutí s důrazem na explanaci enviromentálních motivů. Poslední výzkumná otázka se ptala na to, jak se pro-enviromentálně motivovaná dobrovolná bezdětnost u oslovených promítá do jejich partnerských, kamarádských i rodinných vazeb, jak je na ně pohlíženo v rámci společnosti a v neposlední řadě, jakými vizemi budoucnosti disponují.

K analýze všech případů jsem použila interpretativní fenomenologickou analýzu (IPA), jež mi zprostředkovala zodpovězení stanovených výzkumných otázek a pochopení specifické zkušenosti bezdětných žen a jejich pro-environmentální motivace. Během procesu se mi postupně vynořovala společná témata a specifika. Se získanými informacemi jsem manipulovala prostřednictvím formy papír-tužka, která je pro mě nejvíc přehledná a osvědčila se mi u bakalářské práci.

Výsledky výzkumu odhalily, že existence klimatické krize se promítá do duševní pohody žen, životního stylu i postoji k mateřství. Všechny, v různé míře, popisují emoce environmentálního žalu, náklonnost k přírodě, udržitelnější způsob života (nejvíce veganství) a zastávají environmentální motivaci ke svému rozhodnutí o prokreaci. Nicméně analýza odhalila, že pouze jedna respondentka je ovlivněna čistě environmentálními důvody. Konkrétněji, u dalších dvou hrají stěžejní roli i faktory jiné povahy („neenvironmentální“) a u zbylých třech jsou dominantní důvody související s ekologickou situací a ostatní důvody jsou pouze doplňkové. Pouze jedna participantka by na svém rozhodnutí o životě bez dětí pravděpodobně trvala, nebýt percipované klimatické situace. Uvažování o kompenzaci ve formě alternativních způsobů mateřství byla pozorována u čtyřech žen souboru.

Mezi dotyčnými ženami se opakovaly environmentální důvody, jež souhlasily i s výzkumy v teoretické části. Nejfrekventovanějším motivem bylo udáváno přelidnění, nedostatek zdrojů a zatížení planety novým životem a přispění ke skleníkovému efektu. V pěti případech zazněly obavy o budoucnost, v níž by potenciální potomek vyrůstal. Už méně často byl zmíněn strach z prohloupení vlastního environmentálního žalu nebo výchova v konzumní společnosti, indiferentní vůči této hrozbě.

Výzkum potvrdil i to, co jiné studie zacílené na bezdětnost. Postoj k dětem ženám komplikoval minulé partnerské vztahy, u některých zvyšuje riziko rozpadu kamarádských vazeb nebo nezřídka kdy vytváří napětí a nepochopení v rodině. Přitom sociální opora je klíčová při negativním vlivu klimatické situace na duševní zdraví žen. Ve společnosti dochází k posunu vnímání a větší akceptaci bezdětnosti, avšak zejména u mladších generací. Obecně bývá environmentální motivace rozhodnutí o bezdětnosti nepochopena, výjimkou jsou lidé edukováni v tématu změny klimatu nebo mladší část populace. V představách o budoucnosti žen byla zmíněna kompenzace, investice do sebe i planety a realizace snů (často spojených se zvířaty či přírodou). Ve dvou případech se opakoval i vysněný život v komunitě.

LITERATURA

- Agrillo, Ch., & Nelini, C. (2008). Childfree by Choice: A Review. *Journal of Cultural Geography*, 25(3), 347–363. <https://doi.org/10.1080/08873630802476292>
- American Psychological Association. (2020). *Majority of US Adults Believe Climate Change Is Most Important Issue Today*. <http://www.apa.org/news/press/releases/2020/02/climate-change>
- Ashburn-Nardo, L. (2017). Parenthood as a Moral Imperative? Moral Outrage and the Stigmatization of Voluntarily Childfree Women and Men. *Sex Roles* 76, 393–401 <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0606-1>
- Australian Conservation Foundation (2019, 11. února). *What do women think about climate change?* https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/auscon/pages/10649/attachments/original/1549598020/4pp_women_and_climate_change.pdf?1549598020
- Australian Conservation Foundation (2019, 22. února). *New survey shows women will change their lives – and votes – for climate action*. https://www.acf.org.au/women_will_change_their_lives_and_votes_for_climate_action
- Balvín, J. (2021, 21. prosince). *Nový trend. Klimatická krize odrazuje mladé lidi mít děti*. *Olomoucký deník*. <https://olomoucky.denik.cz/zpravy-z-ceska/klima-krize-deti-mladi-20221220.html>
- Bauman, Z. (2013). *Tekutá láska: O křehkosti lidských pout*. Academia.
- Bendel, J. (2018). *Deep adaptation: a map for navigating climate tragedy*. Occasional Papers Volume 2. Institute for Leadership and Sustainability (IFLAS). <https://mahb.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/08/deepadaptation.pdf>
- Bílek, A. (2021, 18. dubna). *Nemít děti kvůli uhlíkové stopě? Pojďte raději řešit fosilní paliva*. *Deník referendum*. <https://denikreferendum.cz/clanek/32592-nemit-deti-kvuli-uhlikove-stope-pojdte-radeji-resit-fosilni-paliva>
- Blackstone, A. (2014). Childless... or Childfree? *Contexts*, 13(4), 68–70. <https://doi.org/10.1177/1536504214558221>

- Blackstone, A., & Stewart, M. D. (2016). “There’s More Thinking to Decide”: How the Childfree Decide Not to Parent. *The Family Journal*, 24(3), 296–303. <https://doi.org/10.1177/1066480716648676>
- Boček, J. (2019, 12. března). *Přibývá bezdětných Češek. Mezi dnešními třicátnicemi bude bez dětí každá šestá.* iRozhlas https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cesko-populace-bezdetnostdeti-vysoka-skola-socialismus_1903120600_jab
- Boček, J., Zákopčanová, K., Vlček, J., Jelínek, V., & Kočí, P. (2021, 4. ledna). *Od moru ke covidu: unikátní data, jak se měnily příčiny úmrtí Čechů od císaře pána do dneška.* iRozhlas. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/covid-paniciny-umrti-uzissmrt-demografie_2101040600_jab
- Bologna, M., & Aquino, G. (2020). Deforestation and world population sustainability: a quantitative analysis. *Scientific Reports*, 10(1), 1-9. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-63657-6>
- Boschman, S. (2007). *Choosing childlessness, Decision – making of women about childlessness; the role of values.* <https://doi.org/10.13140/2.1.2901.0249>
- Bradshaw, C. J. A., & Brook B., W. (2014). Human population reduction is not a quick fix for environmental problems. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(46), 16610–16615. doi:10.1073/pnas.1410465111
- Buis, A. (2019). *The Atmosphere: Getting a Handle on Carbon Dioxide.* NASA. Global Climate Change. Vital Signs of the Planet. <https://climate.nasa.gov/news/2915/the-atmosphere-getting-a-handle-on-carbon-dioxide>
- CI2 (n.d.). *Co je to uhlíková stopa?*. <https://ci2.co.cz/cs/co-je-uhlikova-stopa>
- Clayton, S., Manning, C. M., Speiser, M., & Hill, A. N. (2021). *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Inequities, Responses.* Washington, D.C.: American Psychological Association, and ecoAmerica. <https://www.apa.org/news/press/releases/mental-health-climate-change.pdf>
- Comtesse, H., Ertl, V., Hengst, S., Rosner, R., & Smid, G. E. (2021). Ecological grief as a response to environmental change: a mental health risk or functional response?. *International journal of environmental research and public health*, 18(2), 734. <https://doi.org/10.3390/ijerph18020734>

- Conroy, G. (2019). 'Ecological grief' grips scientists witnessing Great Barrier Reef's Decline. *Nature*, 573(7774), 318-319. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-02656-8>
- Craps, S. (2020). Climate Trauma. In C. Davis & H. Meretoja (Eds.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma* (s. 275-84). Abingdon: Routledge. https://www.stefcraps.com/wp-content/uploads/craps_-_climate_trauma.pdf
- Cunsolo, A., & Ellis, N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8(4), 275-281. <http://dx.doi.org.ejournals.um.edu.mt/10.1038/s41558-018-0092-2>
- Čapková, T., & Tesařová, K. (2019, 16. června) *Co s environmentálním žalem? ‚Pomůžte zapojit se do ochrany životního prostředí,‘ říká terapeutka.* iROZHLAS. <http://irozhl.as/6iL>
- Český statistický úřad (2021, 22. prosince). *Aktuální populační vývoj v kostce.* <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>
- Český statistický úřad. (2013, květen). *Plodnost žen.* <https://www.czso.cz/documents/10180/20551769/170224-14.pdf/287dc43c-df94-40c1-bf04-b322ed0e4b84?version=1.0>
- Davenport, L. (2017). *Emotional Resiliency in the Era of Climate Change: A Clinician's Guide.* Jessica Kingsley Publishers.
- Davis, A. C., Arnocky, S., & Stroink, M. (2019). The problem of overpopulation: Proenvironmental concerns and behavior predict reproductive attitudes. *Ecopsychology*, 11(2), 92–100. <https://doi.org/10.1089/eco.2018.0068>
- Donath, O. (2015). Regretting motherhood: a sociopolitical analysis. *Signs*, 40(2), 343-367. 10.1086/678145.
- Drahoňovská, M. (2019). *Zelené matky: proměna přístupu ke spotřebě u environmentalistek – prvorodiček.* [Nepublikovaná bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Drtinová, D. (2020, 5. října). *Nemít děti je stigma. Chystám se na sterilizaci, nebyla bych šťastná, říká Šrubařová.* DVTV. <https://video.aktualne.cz/dvtv/nemit-deti-je-stigma-chystam-se-nasterilizaci-nebyla-bych-s/r~a3b76e86065d11ebb0f60cc47ab5f122/>

- Ehrlich, P., & Ehrlich, A. (2006, September 30). Enough already: in his 1968 classic *The Population Bomb*, Paul Ehrlich warned that we were on the road to disaster. So what has changed to make him and Anne Ehrlich see signs of a brighter future? *New Scientist*, 191(2571), 46.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=edsbro&AN=edsbro.A152327251&authtype=shib&lang=cs&site=eds-live&scope=site&authtype=shib&custid=s7108593>
- Ekholm, S., & Olofsson, A. (2017). Parenthood and Worrying About Climate Change: The Limitations of Previous Approaches. *Risk Analysis: An International Journal*, 37(2), 305–314. <https://doi.org/10.1111/risa.12626>
- Foreman, D. & Carroll, L., (2014). *Man Swarm, How Overpopulation In Killing the Wild World*. USA: LiveTrue Books.
- Gibney, S., Delaney, L., Codd, M., & Fahey, T. (2017). Lifetime Childlessness, Depressive Mood and Quality of Life Among Older Europeans. *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, 130(1), 305–323. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-1177-1>
- Halstead, J., & Ackva, J. (2020, 2. října). *Climate and lifestyle report*. Founders Pledge. <https://founderspledge.com/stories/climate-and-lifestyle-report>
- Hašková, H. (2006). *Diverzita bezdětnosti, jejího významu a jejich společenské reflexe*. Fenomén Bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hašková, H. (2009). *Fenomén bezdětnosti*. Sociologické nakladatelství (SLON)
- Hašková, H., & Zamykalová, L. (2006). Mít děti – co je to za normu? Čí je to norma? *Biograf*. <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v4001>
- Hašková, H., Dudová R., & Pospíšilová, K. (2019). Kde se berou jedináčci? Faktory související s jednodětností v ČR. *Demografie*, 61(2), 93–110. https://www.czso.cz/documents/10180/91917740/13005319q2_93.pdf/7a9600c3-4d96-43c8-b435-3215d73a6031?version=1.0
- Haškovcová, E. (2019). *Etická hlediska a možné společenské dopady dobrovolné bezdětnosti*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Karlova]. Informační systém Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/112486>

- Helm, S., Kemper, J. & White, S. (2021). No future, no kids—no kids, no future?. *Population and Environment* 43(1), 108–129. <https://doi.org/10.1007/s11111-021-00379-5>
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál.
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, E., Mayall, E., Wray, B., Mellor, C., & van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. *Lancet Planetary Health*, 5(12), 863-873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)
- Hofmanová, V., & Tošnerová T. (2020, 3. července). *Přibývá bezdětných seniorů*. I60.cz Portál pro aktivní seniory. <https://www.i60.cz/clanek/detail/15968/pribyva-bezdetnych-senioru>
- Hoggett, P. (2019). *Climate Psychology: On Indifference to Disaster*. Springer
- Houseknecht S.K. (1987). Voluntary Childlessness. In: Sussman M.B., & Steinmetz S.K. (Eds.), *Handbook of Marriage and the Family*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-7151-3_14
- Hymas, L. (2014). Making a Green Choice CHILDFREE LIVING. *Mother Earth News*, 262, 79-83. <https://grist.org/article/2010-05-17-how-green-are-the-childless-by-choice>
- Chen, S., Bagrodia, R., Pfeffer, C. C., Meli, L., & Bonanno, G. A. (2020). Anxiety and resilience in the face of natural disasters associated with climate change: a review and methodological critique. *Journal of Anxiety Disorders*, 102297. doi: 10.1016/j.janxdis.2020.102297
- INTERGOVERNMENTAL PANEL ON CLIMATE CHANGE (IPCC). (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-PartA_FINAL.pdf
- Keller, J. (2007). *Dějiny klasické sociologie* (2. vydání). Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kennedy-Woodard, M., & Kennedy-Williams, P. (2022). *Turn the Tide on Climate Anxiety: Sustainable Action for Your Mental Health and the Planet*. Jessica Kingsley Pub.

- Kevorkian, K. A. (2004). *Environmental grief: Hope and healing*. (Publikace číslo 3134215). [Disertační práce, Union Institute and University]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Koubová, V. (2018, 17. prosince). *Reportáž s ženami, které nechtějí být matkami*. E15. <https://www.e15.cz/the-student-times/reportaz-s-zenami-ktere-nechteji-byt-matkami-1354039>
- Krawiecová, N., Kašpárek M., & Zákopčanová, K. (2021). *Rozdělení klimatem: Češi se nejvíc bojí sucha a migrace. Stále ale doufají, že jim se změny vyhnou*. iRozhlad. https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/zmena-klimatu-sucho-migrace-vyzkum-rozdeleni-svobodou-datova-zurnalistika-cesky_2105120534_nkr
- Kreyenfeld, M., & Konietzka, D. (2017). *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. Springer. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-44667-7.pdf>
- Kučera, M. (2008). *Padesát let hodnocení populačního vývoje v České republice*. Demografie.
- Kuchařová V., Barvíková, J., Höhne, S., Nešporová, O., Paloncyová, J., & Vidovičová, L. (2020). *Zpráva o rodině 2020*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va%20o%20rodin%C4%9B%202020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd>
- Kurkin, R. (2019, 27. února). *Počty narozených dětí by již neměly překročit současné hodnoty*. STAISTIKA & MY: Magazín českého Statistického Úřadu. <https://www.statistikaamy.cz/2019/02/27/pocty-narozenyh-deti-by-jiz-nemely-prekrocit-soucasne-hodnoty>
- Kyzlinková, R., & Štastná, A. (2016). Reproductive plans of young men in the Czech Republic. *Demografie*, 58(2), 111–128. https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualizované vydání). Grada.

- Letherby, G. (2002). Challenging dominant discourses: Identity and change and the experience of “infertility” and “involuntary childlessness.” *Journal of Gender Studies*, 11(3), 277–288. <https://doi.org/10.1080/0958923022000021241>
- Li, Q., Zheng, D., Wang, Y., Li, R., Wu, H., Xu, S., Kang, Y., Cao, Y., Chen, X., Zhu, Y., Xu, S., Chen, Z.-J., Liu, P., & Qiao, J. (2021). Association between exposure to airborne particulate matter less than 2.5 μm and human fecundity in China. *Environment International*, 146. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2020.106231>
- Librová, H. (2016): *Věrní a rozumní: Kapitoly o ekologické zpozdilosti*. Masarykova univerzita.
- Liu, J., Varghese, B. M., Hansen, A., Xiang, J., Zhang, Y., Dear, K., Gourley, M., Driscoll, T., Morgan, G., Capon, A., & Bi, P. (2021). Is there an association between hot weather and poor mental health outcomes? A systematic review and meta-analysis. *Environment International*, 153. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2021.106533>
- Macy, J. (1995). Working through environmental despair. *Ecopsychology: Restoring the earth, healing the mind*, 2, 40-259. <http://www.rainforestinfo.org.au/deep-eco/macy.pdf>
- Malthus, T. R. (2002). *Esej o principu populace*. 1. vydání. Zvláštní vydání.
- Maříková, H. (2006). Genderový aspekt rodičovství. In Hamplová, D., Šalamounová, P., & Šamanová, G. (Eds.), *Životní cyklus – Sociologické a demografické perspektivy*. (1. vydání, s. 141-159). Praha: Sociologický ústav.
- Matějček, Z. (1989). *Rodiče a děti* (2. vyd). Avicenum.
- Milfont, T. L., & Sibley, C. G. (2013). Exploring the concept of environmental generativity. In C. García, V. Corral-Verdugo, & D. Moreno (Eds.), *Recent Hispanic research on sustainable behavior and interbehavioral psychology*. (s. 17–26). Nova Science Publishers.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.
- Moldan, B. (2015). *Podmaněná planeta*. Univerzita Karlova: Karolinum.

- Mollen, D. (2006). Voluntarily Childfree Women: Experiences and Counseling Considerations. *Journal of Mental Health Counseling*, 28(3), 269–282. <https://doi.org/10.17744/mehc.28.3.39w5h93mreb0mk4f>
- Morris, J. (2015). Queer Earth Mothering: Thinking Through the Biological Paradigm of Motherhood. *Feminist Philosophy Quarterly*, 1(2). <https://doi.org/10.5206/fpq/2015.2.3>
- Nakkerud, E. (2021). Ideological Dilemmas Actualised by the Idea of Living Environmentally Childfree. *Human Arenas: An Interdisciplinary Journal of Psychology, Culture, and Meaning*, 1–25. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00255-6>
- Nakkerud, E. (2021). There are many people like me, who feel they want to do something bigger”: An exploratory study of choosing not to have children based on environmental concerns. *Ecopsychology*, 13(3), 200–209. <https://doi.org/10.1089/eco.2020.0057>
- O'Hara, D. (2018, 7. června). *Thomas Doherty works at the intersection of psychology and environmental science*. American Psychological Association. <http://www.apa.org/members/content/doherty-psychology-environmental-science>
- Ojala, M., & Bengtsson, H. (2019). Young People's Coping Strategies Concerning Climate Change: Relations to Perceived Communication With Parents and Friends and Proenvironmental Behavior. *Environment and Behavior*, 51(8), 907–935. <https://doi.org/10.1177/0013916518763894>
- Park, K. (2005). Choosing Childlessness: Weber's Typology of Action and Motives of the Voluntarily Childless. *Sociological Inquiry*, 75(3), 372–402. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2005.00127.x>
- Peterson, H. (2015). Fifty shades of freedom. Voluntary childlessness as women's ultimate liberation. *Women's Studies International Forum*, 53, 182–191. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2014.10.017>
- Pimentel, D., & Harman, R. (1994). Natural Resources and an Optimum Human Population. *Population & Environment*, 15(5), 347–369. <https://doi.org/10.1007/BF02208317>
- Plháčková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.

- Ready, E., & Collings, P. (2021). "All the problems in the community are multifaceted and related to each other": Inuit concerns in an era of climate change. *American Journal of Human Biology*, 33(4), e23516. <https://doi.org/10.1002/ajhb.23516>
- Rieder, T. N. (2016). *Toward a Small Family Ethic: How Overpopulation and Climate Change Are Affecting the Morality of Procreation*. Switzerland: Springer.
- Rijken, A. J., & Merz, E. M. (2014). Double standards: Differences in norms on voluntary childlessness for men and women. *European sociological review*, 30(4), 470-482. <http://doi.org/10.1093/esr/jcu051>
- Rose, A. D., & Testa, M. R. (2015). *Climate change and reproductive intentions in Europe*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-56077-3>
- Running, S. W. (2007). "The 5 Stages of Climate Grief". Numerical Terradynamic Simulation Group Publications. 173. https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1172&context=ntsg_pubs
- Rychtaříková, J. (2002). Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In Mansfeldová, Z., & Tuček, M. (Eds.), *Současná česká společnost: sociologická studie*. (1. vydání, 107-126). Sociologický ústav AV ČR. https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/soucasna_ceska_spolecnost.pdf#page=108
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Masarykova univerzita.
- Shao, E. (2021, 16. listopadu). *More Young People Don't Want Children Because of Climate Change. Has the UN Failed to Protect Them?*. Inside Climate News. <https://insideclimatenews.org/news/16112021/young-people-children-united-nations-climate-change/>
- Sheinman, T. (2019). *The couples rethinking kids because of climate change*. BBC. <https://www.bbc.com/worklife/article/20190920-the-couples-reconsidering-kids-because-of-climate-change>
- Scheinman, T. (2019, 1. října). *The couples rethinking kids because of climate change*. BBC. <https://www.bbc.com/worklife/article/20190920-the-couples-reconsidering-kids-because-of-climate-change>

- Schneider-Mayerson, M., & Leong, K. L. (2020). Eco-reproductive concerns in the age of climate change. *Climatic Change: An Interdisciplinary, International Journal Devoted to the Description, Causes and Implications of Climatic Change*, 163(2), 1007–1023. <https://doi.org/10.1007/s10584-020-02923-y>
- Skautský Institut. (2020, 18. listopadu). *Enviromentální žal a jak s ním naložit* [Infografika]. Facebook. https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=2544123072553255
- Slabá, J., Kocourková, J., & Šťastná, A. (2021). Neplánovaný odklad mateřství do vyššího věku v životní dráze českých žen. *Sociologia*, 53(1), 49–70. <https://doi.org/10.31577/sociologia.2021.53.1.3>
- Sobotka, T. (2004). Is Lowest-Low Fertility in Europe Explained by the Postponement of Childbearing? *Population & Development Review*, 30(2), 195–220. https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2004.010_1.x
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny* (3. vyd). Portál.
- Soukup, J. (2022, 13. ledna.). *Češi stárnou. Statistický úřad představil výsledky sčítání lidu*. Novinky.cz. <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/statisticky-urad-predstavuje-vysledky-scitani-lidu-40383824>
- Speedy, K. (2021, 25. října). *Dr Speedy on eco-distress*. Royal College of Psychiatrists. <https://www.rcpsych.ac.uk/news-and-features/blogs/detail/rcpsych-wales-blog/2021/10/25/dr-kathryn-speedy-on-eco-distress>
- Stanberry L. R., Thomson M. C., & James W. (2018) Prioritizing the needs of children in a changing climate. *PLoS Med* 15(8) 1-4. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002627>
- Stříbrská, Š. (2021). *Dobrovolná bezdětnost jako odpověď na klimatickou krizi současného světa*. [Nepublikovaná magisterská diplomová práce]. Univerzita Karlova.
- Swim, J.K., Clayton, S., Doherty, T.J., & Gifford, R. (2009). Psychology and Global Climate Change: Addressing a Multi-faceted Phenomenon and Set of Challenges, A Report by the American Psychological Association's Task Force on the Interface Between Psychology and Global Climate Change Members. <http://www.apa.org/science/about/publications/climate-change-booklet.pdf>

- Sýkorová, D. (2007) *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie* (1. vyd.). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Šilhová, L. & Stejskalová, J. 2006. *Matkou ve vyšším věku: Vliv věku na plodnost ženy a na průběh těhotenství*. Computer Press.
- Taylor, M., & Murray, J. (2020, 10. února). 'Overwhelming and terrifying': the rise of climate anxiety. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/10/overwhelming-and-terrifying-impact-of-climate-crisis-on-mental-health>
- Thomas, G. O., Fisher, R., Whitmarsh, L., Milfont, T. L., & Poortinga, W. (2018). The impact of parenthood on environmental attitudes and behaviour: a longitudinal investigation of the legacy hypothesis. *Population and Environment: A Journal of Interdisciplinary Studies*, 39(3), 261–276. <https://doi.org/10.1007/s11111-017-0291-1>
- Tomanka, M. (2019, 4. února). *Nižší důchod pro bezdětné? Babiš zvažuje Rusnokův model penzijní reformy*. iDNES. https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/duchody-reforma-babis-penze-deti.A190204_104107_ekonomika_mato
- Víznerová, H. (2006). „Childfree_zone“ - celosvětová internetová diskuze bezdětných.“. In Hašková, H., Šalamounová, P., Víznerová, H., & Zamykalová, L. (Eds.), *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě* (78-94). Sociologický ústav AV ČR.
- Vlasatá, Z. (2019). *Lidi, kteří se trápí kvůli ohrožení přírody, je mnoho. Narážejí na nepochopení*. Deník Referendum. <https://denikreferendum.cz/clanek/29118-lidi-kteri-se-trapi-kvuli-ohrozeni-prirody-je-mnoho-narazeji-na-nepochopeni>
- Watts, J., & Campbell, D. (2020, 20. listopadu). *Half of child psychiatrists surveyed say patients have environment anxiety*. The Gurardia. <https://www.theguardian.com/society/2020/nov/20/half-of-child-psychiatrists-surveyed-say-patients-have-environment-anxiety>
- Wynes, S., Nicholas, K. (2017). The climate mitigation gap: education and government recommendation miss the most effective individual actions. *Eviromental Research Letters* 12 074024. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa7541>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Abstrakt kvalifikační práce v českém a anglickém jazyce

Příloha č. 2: Otázky k rozhovoru

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Dobrovolná bezdětnost a prožívaná klimatická krize z pohledu žen nad 30 let

Autor práce: Bc. Markéta Vysluhová

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 108, 216 796

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 111

Abstrakt (800–1200 zn.):

Současná klimatická situace představuje celosvětovou hrozbu, která se může u žen podílet na reprodukčním rozhodování. Teoretická část objasňuje dopad této krize na mentální zdraví, s důrazem na prožívání enviromentálního žalu. Čtenáři jsou předloženy výzkumy objasňující souvislost mezi klimatickou krizí a rozhodnutím o dobrovolné bezdětnosti, stejně jako zvažované enviromentální důvody. Vlastní výzkum diplomové práce se zaměřuje na pochopení jedinečné zkušenosti šesti žen nad 30 let, které zastávají pro-enviromentální motivaci ke své volbě o dobrovolné bezdětnosti. Na základě provedené interpretativní fenomenologické analýzy dat, která byla získána metodou polostrukturovaného interview se odhalilo, že prokreace představuje komplexní záležitost, na které se většinou podílí i jiné důvody. Tři výzkumné otázky mapují enviromentální motivaci, která zahrnuje zejména faktor přelidnění, „uhlíkové stopy“ a strach z nejisté budoucnosti. Dále se diskutuje dopad rozhodnutí žen na její sociální vztahy a představy o budoucnosti. Ukazuje se, že ačkoliv je bezdětnost společností stále více akceptována, enviromentální motivy nebývají příliš pochopeny.

Klíčová slova: dobrovolná bezdětnost, klimatická krize, enviromentální žal

ABSTRACT OF THESIS

Title: Climate change and its effect on women's voluntary childlessness

Author: Bc. Markéta Vysluchová

Supervisor: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Number of pages and characters: 108, 216 796

Number of appendices: 2

Number of references: 111

Abstract (800–1200 characters):

The current climate crisis may pose a global threat to women's reproductive decision-making. The theoretical background targets on the impact of that crisis on mental health, with emphasis on the experience of environmental grief. Some studies considering the link between the climate change and the voluntary childlessness are represented. Furthermore, the environmental arguments are discussed. Own research of this diploma thesis is focused on the understanding of research sample with six women over the age 30 who share pro-environmental motivated voluntary childlessness. Gained data were processed by using interpretative phenomenological analysis. Finally, it has been revealed that the procreation poses complex decision considering also other reasons ("non-environmental"). Research questions asked on environmental reasons that contribute to voluntary childlessness (e.g. overpopulation, concerns about future, child's carbon footprint). Moreover, it has been observed an effect of that decision on women's relationships and future (possibility of adoption included). Although the childlessness is increasingly accepted by society, the environmental motivation fails to be comprehended.

Key words: voluntary childlessness, climate change, ecological grief

Příloha č. 2: Otázky k rozhovoru

OTÁZKY V ROZHOVORU

ÚVODNÍ OBECNÉ INFORMACE:

1. Kolik Vám je let?
2. Jaké máte vzdělání?
3. Jaké je Vaše povolání?
4. Jak byste se stručně popsala?
5. Co ráda děláte ve volném čase? Co vás dělá šťastnou?
6. Jak dlouho už se zajímáte o problematiku klimatické krize?
7. Máte nějaké děti?
8. Jste momentálně ve vztahu? Jak dlouho?

PROŽÍVÁNÍ KLIMATICKÉ KRIZE:

9. Co vám naskočí, když se řekne klimatická krize? Jaké cítíte emoce?
10. Jak se těmito pocity vyrovnáváte? Je něco, co Vám pomáhá Vaši úzkost, enviromentální žal či strach zmírnit?

POSTOJ K RODIČOVSTVÍ:

11. Jaký máte obecně vztah k dětem? Jak dlouho to takhle cítíte? Kdy se to změnilo?
12. Jak byste popsala Vaši reakci na děti okolo vás?
13. Kdy jste začala přemýšlet na tím, že nechcete děti z enviromentálních důvodů?
14. Měnil se váš postoj v průběhu minulosti?
15. Bylo pro Vás těžké se rozhodnout, že dítě nechcete? Proč ano/ne? V čem to bylo nejtěžší?
16. Dokážete si představit, že byste jednou adoptovala dítě? V čem vnímáte adopci jinak?
17. Myslíte si, že byste chtěla dítě nebýt vnímané klimatické krize?
18. Myslíte si, že kdybyste chtěla/měla děti, byl by váš život v něčem jednodušší?

DŮVODY BEZDĚTNOSTI:

19. Co je hlavním důvodem toho, že nechcete děti?
20. Jaké důvody vyplývající z klimatické krize máte?
21. Jaké další důvody („neenviromentální“) vnímáte?

REAKCE OKOLÍ:

22. Jak je podle Vás přijímána bezdětnost ve společnosti?
23. Jak okolí reaguje na to, že nechcete dítě s enviromentálních důvodů? Jak ta jejich reakce na vás působí?
24. Je pro vás těžké, to okolí vysvětlit? Nalézáte pochopení?
25. Jsou podle vás enviromentální důvody okolím chápány stejně jako ty neenviromentální?
26. Pociťujete kvůli svému rozhodnutí tlak ze strany vlastní rodiny?
27. Změnil se váš vztah s přáteli (např. nejlepšími kamarádkami) díky vašemu rozhodnutí? Pokud mají děti, je vaše přátelství v něčem jiné? Nalézáte společná témata k hovoru?
28. Máte ve svém okolí někoho, kdo to má stejně jako vy a s kým to můžete sdílet?

PARTNERSKÉ VZTAHY:

29. Hraje Váš postoj k mateřství roli při hledání partnera?
30. Komplikuje vám Vaše rozhodnutí vztahy / hledání partnera?
31. Je pro Vás při hledání partnera důležité, aby to vnímal stejně?
32. Jsou pro vás děti důvodem k rozchodu?
33. Jak se Váš současný partner staví k vašemu rozhodnutí o rodičovství?
34. Má váš partner nějaké děti (např. z jiného vztahu)? Jaký k nim máte vztah?
35. Když jste se s partnerem seznámili, chtěl (v budoucnu) děti? Jak to má nyní?
36. Vedli jste o tom s partnerem nějakou debatu? Kolikrát a jak probíhala?
37. Dokážete si představit, že byste někdy kvůli partnerovi změnila názor?
38. Můžeme mi něco říct, o minulých vztazích?

BUDOUCNOST:

39. Myslíte si, že se Vaše rozhodnutí může v budoucnu změnit a budete chtít dítě? Napadá Vás, proč by se tak mohlo stát?
40. Přemýšlíte někdy nad tím, že budete zpětně vašeho rozhodnutí litovat (např. v stáří) a už bude třeba pozdě? Máte z toho strach?
41. Bojíte se budoucnosti v souvislosti s klimatickou krizí? Je něco, co Vám pomáhá tyto obavy zmírnit?
42. Jakou máte vizi v budoucnu? Čemu byste se ráda věnovala? Kde se vidíte za 10, 20, 30 let?